

Munich Personal RePEc Archive

Agricultural Protectionism, Its Measurement and Turkey

Demirdöğen, Alper

Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Böl

2011

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/35083/>

MPRA Paper No. 35083, posted 01 Dec 2011 16:26 UTC

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alper DEMİRDÖĞEN

TARIMSAL KORUMACILIK, KORUMACILIĞIN ÖLÇÜMÜ VE TÜRKİYE

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ADANA, 2011

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIMSAL KORUMACILIK, KORUMACILIĞIN ÖLÇÜMÜ VE TÜRKİYE

Alper DEMİRDÖĞEN

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Danışman : Prof. Dr. M. Necat ÖREN

Yıl: 2011, Sayfa: 165

Jüri : Prof. Dr. M. Necat ÖREN

: Prof. Dr. Ö. Faruk EMEKSİZ

: Yrd. Doç. Dr. Sanlı ATEŞ

Bu çalışmada tarımsal korumacılığın kavramsal çerçevesi, ölçüm sorunu ve başlıca ülkelerde destek bileşimlerine bağlı olarak tarımsal korumacılığın zaman içerisindeki değişimi incelenmiştir. Tarımsal korumacılığın ölçümü bölümünde, dünyada bu amaçla en fazla kullanılan yöntem olan OECD yaklaşımı esas alınmış ve yönteme ilişkin eleştiriler tartışılmıştır. Başlıca ülkelerin korumacılık düzeyinin belirlenmesi için dünya tarım ürünleri piyasalarında etkili olan ve/veya korumacılık açısından önem arz eden 11 ülke belirlenmiştir. Ülkeler Nominal Yardım Katsayılarına göre düşük, orta ve yüksek düzeyde koruma sağlayan ülkeler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Ayrıca ülkelerin farklı uygulamaları ve özgün koşulları dikkate alınarak kendi içerisinde de incelenmişlerdir. Ülkelerin korumacılık düzeylerinin değişiminde başlıca göstergeler olarak Yüzde Üretici Destek Tahmini, Nominal Yardım Katsayısı ve Nominal Koruma Katsayısı değerleri kullanılmıştır.

Nominal Yardım Katsayıları düşük düzey koruma sağlayan ülkeler grubunda 1,04 ile 1,11 (Avustralya, Brezilya, Çin), orta düzeyde 1,16 ile 1,43 (Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Kanada, Rusya, Türkiye) ve yüksek düzeyde 2,12 ile 2,76 (Güney Kore, İsviçre, Japonya) arasında değişmiştir. Üretimden bağımsız desteklerin destek bileşimleri içerisindeki oranı genel olarak artsa da, fiyat çarpıklıklarına yol açarak ticareti bozan pazar fiyatı desteğinin oranı hala yüksektir. Ayrıca neredeyse bütün ülkelerin politikalarında çevre konusunun öneminin arttığı görülmüştür. Nominal Koruma Katsayısına göre ülkelerin temel gıda hammadde durumunda olan ürünleri daha fazla koruduğu söylenebilir. Bu durumda, ülkelerin en azından bu ürünlerde kendine yeterli olma ve dünya piyasalarına olan bağımlılığı azaltma kaygıları etkili olmaktadır. Bu yüzden tarımın serbest ticaret görüşmelerinde en sorunlu alan olma özelliğini daha uzun yıllar koruyacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Korumacılık, Nominal Yardım Katsayısı, Nominal Koruma Katsayısı, Üretici Destek Tahmini, Türkiye

ABSTRACT

MSc THESIS

AGRICULTURAL PROTECTIONISM, ITS MEASUREMENT AND TURKEY

Alper DEMİRDÖĞEN

**DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMICS
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
UNIVERSITY OF ÇUKUROVA**

Supervisor : Prof. Dr. M. Necat ÖREN

Year: 2011, Pages: 165

Jury : Prof. Dr. M. Necat ÖREN

: Prof. Dr. Ö. Faruk EMEKSİZ

: Yrd. Doç. Dr. Sanlı ATEŞ

This study reviews conceptual framework of agricultural protectionism, relevant measurement issues, and changes in agricultural protectionism with time in selected countries based on the composition of supports. When measuring the levels of agricultural protection, OECD method, the most widespread one, was employed, and related criticisms were discussed. In order to determine levels of protection, 11 countries, which are thought to have a significant role in the world agricultural markets and/or in terms of protectionism, were selected. These countries were grouped as low, medium and high protection countries, based on their Nominal Assistance Coefficients. Further, differing applications and specific conditions of those countries were discussed. Producer Support Estimate Percentages, Nominal Assistance Coefficient and Nominal Protection Coefficient were used to analyze changes in the protection level of the countries.

Nominal Assistance Coefficients are found to be as follows: 1,04-1,11 in low protection countries (Australia, Brazil, China), 1,16-1,43 in medium protection countries (United States of America, European Union, Canada, Russia, Turkey) and 2,12-2,76 in high protection countries (South Korea, Switzerland, Japan). Although share of decoupled payments in support compositions increases, share of market price supports causing price distortions is still high. Furthermore, it was also observed that importance of environmental issues is increasing in almost all countries. Based on nominal protection coefficient, it can be said that countries are protecting staple crops more. In this case, concerns of the countries on being self sufficient at least for these crops and decreasing their dependency on world markets are affecting the decisions of those countries. Hence, it can be concluded that agriculture will remain as the most controversial issue in free trade negotiations.

Keywords: Agricultural Protectionism, Nominal Assistance Coefficient, Nominal Protection Coefficient, Producer Support Estimate, Turkey

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZ	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
ÇİZELGELER DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR	XI
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	5
3. MATERYAL VE METOT	11
3.1. Materyal	11
3.2. Metot	11
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	15
4.1. Serbest Ticaret ve Korumacılık	15
4.1.1. Serbest Ticareti Savunan Görüşler	16
4.1.2. Korumacılığı Savunan Görüşler	20
4.1.3. Görüşlerin Değerlendirilmesi	28
4.2. Tarımsal Korumacılık	29
4.2.1. Tarımsal Korumacılığın Kavramsal Tartışması	29
4.2.1.1. Tarımsal Korumacılık Kavramı	29
4.2.1.1.(1). Destek ile Koruma Farkı	29
4.2.1.2. Tarımsal Korumacılığın Gerekçeleri	31
4.2.2. DTÖ ve Tarımsal Korumacılık	33
4.2.2.1. GATT Süreci ve Tarım Anlaşması	34
4.2.2.2. Tarım Anlaşması Sonrası Gelişmeler	38
4.2.2.3. Sürecin Değerlendirilmesi	40
4.2.3. Tarımsal Korumacılığın Ölçümü	40
4.2.3.1. Tarımsal Korumacılıkta Kullanılan Ölçüm Yöntemleri	42
4.2.3.2. OECD Ölçüm Yöntemi	43
4.2.3.2.(1). OECD Göstergelerinin Kısa Tarihi	44

4.2.3.2.(2). Destek Göstergelerinin Hesaplanması.....	44
4.2.3.2.(3). Pazar Fiyatı Farklılaşması	45
4.2.3.2.(3).a. Pazar Fiyatı Farklılaştırmasını Ortaya Çıkaran Politikalar	49
4.2.3.2.(3).b. Pazar Fiyatı Farklılaşmasının Hesaplanmasında Diğer Yöntemler	50
4.2.3.2.(4). Üreticilere Yapılan Aktarımlar	50
4.2.3.2.(4).a. Pazar Fiyatı Desteği (PFD)	50
4.2.3.2.(5). Üretici Destek Göstergelerinin Hesaplanması.....	51
4.2.3.2.(5).a. Üretici Destek Tahmini (ÜDT)	51
4.2.3.2.(5).b. Yüzde Üretici Destek Tahmini (%ÜDT) ve Üretici Nominal Yardım Katsayısı (NYK).	52
4.2.3.2.(5).c. Nominal Koruma Katsayısı (NKK)	53
4.2.3.2.(6). Tüketicilere Yönelik Destek Göstergeleri	54
4.2.3.2.(7). Destek Göstergelerinin Yorumlanması	54
4.2.3.2.(8). OECD Destek Ölçüm Yöntemlerinin Diğer Yöntemler ile Karşılaştırılması	55
4.2.3.2.(9). OECD Yönteminin Eleştirisi	56
4.2.3.2.(9).a. Göstergelerle İlgili Bazı Yanlış Anlaşılmalar	56
4.2.3.2.(9).b. Örnek veya Sınır Fiyatının Etkisi	57
4.2.3.2.(9).c. Döviz Kurunun Etkisi	58
4.2.4. Başlıca Ülkelerde Tarımsal Korumacılık.....	59
4.2.4.1. Düşük Düzey Koruma.....	60
4.2.4.1.(1). Avustralya	60
4.2.4.1.(2). Brezilya.....	66
4.2.4.1.(3). Çin	72
4.2.4.1.(4). Düşük Düzey Grubun Değerlendirilmesi	79
4.2.4.2. Orta Düzey Koruma	81
4.2.4.2.(1). AB	81
4.2.4.2.(2). ABD.....	91

4.2.4.2.(3). Kanada	99
4.2.4.2.(4). Rusya	107
4.2.4.2.(5). Türkiye	114
4.2.4.2.(6). Orta Düzey Grubun Değerlendirilmesi	125
4.2.4.3. Yüksek Düzey Koruma	128
4.2.4.3.(1). Güney Kore	128
4.2.4.3.(2). İsviçre	132
4.2.4.3.(3). Japonya	137
4.2.4.3.(4). Yüksek Düzey Grubun Değerlendirilmesi	142
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	145
KAYNAKLAR	155
ÖZGEÇMİŞ	165

ÇİZELGELER DİZİNİ

SAYFA

Çizelge 4.1. Avustralya'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK).....	66
Çizelge 4.2. Brezilya'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK).....	72
Çizelge 4.3. Çin'in Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)	78
Çizelge 4.4. AB'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK).....	91
Çizelge 4.5. ABD'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK).....	99
Çizelge 4.6. Kanada'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)	107
Çizelge 4.7. Rusya'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)	114
Çizelge 4.8. Türkiye'nin 1961-89 Dönemi Tarım Ürünleri NYO Değerleri (%)	119
Çizelge 4.9. Türkiye'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK).....	124
Çizelge 4.10. Güney Kore'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK).....	132
Çizelge 4.11. İsviçre'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)	137
Çizelge 4.12. Japonya'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)	142

ŞEKİLLER DİZİNİ

SAYFA

Şekil 4.1. Yurtiçi Fiyatları Artıran Politikalarda Fiyat Aktarımları.....	45
Şekil 4.2. Yurtiçi Fiyatları Azaltan Politikalarda Fiyat Aktarımları.....	48
Şekil 4.3. Son 10 Yıllık Döneme Göre Ülke NYK Ortalamaları.....	60
Şekil 4.4. Avustralya'nın 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi.....	63
Şekil 4.5. Avustralya'nın 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi.....	65
Şekil 4.6. Brezilya'nın 1995-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi.....	70
Şekil 4.7. Brezilya'nın 2001-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi.....	71
Şekil 4.8. Çin'in 1995-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi	76
Şekil 4.9. AB'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi.....	88
Şekil 4.10. AB'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi.....	90
Şekil 4.11. ABD'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi.....	96
Şekil 4.12. ABD'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi	98
Şekil 4.13. Kanada'nın 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi.....	105
Şekil 4.14. Kanada'nın 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi	106
Şekil 4.15. Rusya'nın 1995-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi	111
Şekil 4.16. Rusya'nın 2001-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi.....	113
Şekil 4.17. Türkiye'nin 2001-2010 Dönemi ÜDT Değişimi	120
Şekil 4.18. Türkiye'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi.....	121
Şekil 4.19. Türkiye'nin 2001-2010 Dönemi PFD Değişimi	122
Şekil 4.20. Türkiye'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi.....	123
Şekil 4.21. Güney Kore'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi.....	130
Şekil 4.22. Güney Kore'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi.....	131
Şekil 4.23. İsviçre'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi	135
Şekil 4.24. İsviçre'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi.....	136
Şekil 4.25. Japonya'nın 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi	140
Şekil 4.26. Japonya'nın 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi	141

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
AVU	: Avustralya
BDA	: Bütçe ve Diğer Aktarımlar
BRE	: Brezilya
COMTRADE	: Birleşmiş Milletler Ticari İstatistik Veritabanı
ÇAYKUR	: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
DB	: Dünya Bankası
DBKG	: Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EBK	: Et ve Balık Kurumu
EKO	: Etkin Koruma Oranı
EMBRAPA	: Brezilya Tarımsal Araştırma Kurumu
EYO	: Etkin Yardım Oranı
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
FV	: Fiyat Vergileri
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GKR	: Güney Kore
GSÜD	: Gayri Safi Üretim Değeri
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	: Gelişmiş Ülke
GYÜ	: Gelişme Yolundaki Ülke
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ITO	: Uluslararası Ticaret Örgütü
İBM	: İlave Besi Masrafı
İHF	: İhracat Fiyatı
İSV	: İsviçre

İTF	: İthalat Fiyatı
JPN	: Japonya
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KND	: Kanada
MAFF	: Japonya Tarım, Orman ve Balıkçılık Bakanlığı
MERCOSUR	: Güney Amerika Ortak Pazarı
MOA	: Çin Tarım Bakanlığı
NKK	: Nominal Koruma Katsayısı
NKO	: Nominal Koruma Oranı
NYK	: Nominal Yardım Katsayısı
NYO	: Nominal Yardım Oranı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTP	: Ortak Tarım Politikası
PFD	: Pazar Fiyatı Desteği
PFF	: Pazar Fiyatı Farklılaşması
RUS	: Rusya
SF	: Sınır Fiyatı
TA	: Tarım Anlaşması
TDA	: Tüketicilerden Yapılan Diğer Aktarımlar
TDK	: Türk Dil Kurumu
TM	: Tüketim Miktarı
TODÖ	: Toplu Destek Ölçümü
TRK	: Türkiye
TRUP	: Tarım Reformu Uygulama Projesi
TÜA	: Tüketicilerden Üreticilere Yapılan Aktarımlar
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UG	: Uruguay Turu
USDA	: ABD Tarım Bakanlığı
ÜBD	: Ürüne Bağlı Yapılan Destek
ÜDT	: Üretici Destek Tahmini
ÜM	: Üretim Miktarı

ÜRA	: Üreticilerden Tüketicilere Yapılan Aktarımlar
ÜSE	: Üretici Sübvansiyon Eşdeğeri
ÜVA	: Üreticilerden İhracat Vergisi Aktarımı
VMA	: Vergi Mükelleflerinden Yapılan Aktarımlar
YF	: Yurtiçi Fiyat

1. GİRİŞ

İktisat biliminde başlıca tartışma konuları, devlet ve özel sektör çıkarlarının birbiriyle uyuşmadığı zamanlarda ortaya çıkmıştır. İktisat tarihi açısından Merkantilizm dönemi genellikle başlangıç olarak kabul edilse de, konunun geçmişini daha derinlere götürmek mümkündür. Oldukça uzun bir dönem tartışılmasına rağmen devletlerin piyasalara müdahalesinin incelenmesi bütün yoğunluğuyla günümüzde de devam etmektedir. Tartışmaların çıkış noktası, amaçlar, araçlar ve dünya koşulları zaman içerisinde önemli düzeyde değişse de, konu özünü korumakta ve günümüz iktisat biliminin önemli bir meşguliyet alanını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında serbest mi, korumacı mı, tartışmasına girmek yerine, korumacılık çerçevesini tarımsal alanda değerlendirmek yeğlenmiştir. Korumacılık dış rekabetten korunma olarak algılansa da, günümüzde yurtiçi politikaların bir devamı olarak görülmekte ve iç ile dış politikanın ortak ilgi alanını oluşturmaktadır. Özellikle tarımsal korumacılık konusunda, iç politikaların dış politikalara yansımaları oldukça sık görülmektedir. Devletler zaman içerisinde ekonomik yapılarında meydana gelen değişime bağlı olarak korumacılık politikalarını desteklemiş veya serbest ticareti savunarak korumacılık politikalarına karşı çıkmışlardır. İngiltere'nin Merkantilizm döneminden sonra, diğer ülkelere korumacılık politikalarını terk etmeleri yönünde talepler sunması, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulusal politikalar çerçevesinde uyguladığı serbest ticaret politikaları, serbest ticaret ve korumacılık tartışmalarının çıkış noktalarını oluşturmuştur. İngiltere'nin serbest ticaret yönündeki taleplerine, dönemin Almanya'sı karşı çıkmıştır. ABD'nin serbest ticaretine ise bir kısım ülkeler destek verirken, bir kısım ülkeler karşı çıkmıştır. Ülke içerisinde bulunan çıkar gruplarının etkilenme düzeyine bağlı olarak korumacılık konusu güncelliğini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. İktisadi bunalımlar, siyasal çekişmeler, savaşlar, doğa felaketleri gibi birçok konu da ülkelerin uygulamış oldukları politikaları etkilemiş ve tartışma konularının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Korumacılık tartışmasında temel olan noktalardan birisi de, dünyanın hem iktisadi, hem de siyasal düzenlenmesine talepte bulunmuş devletlerin serbest ticaret tarafında yer alarak, diğer ülkelerin piyasalarına müdahale etmeleridir. Aslında serbest ticareti

savunan ülkeler de zaman zaman korumacı politikalar izlemektedirler. Asıl tartışma da, ülkelerin piyasalarını koruyarak mı, yoksa serbest bırakarak mı geliştikleridir. Konu kapsam açısından oldukça geniş olmasına rağmen, günümüzün iktisadi anlamda çözilemeyen önemli sorunlarından bir tanesi olduğu için ciddi düzeyde araştırılmaya ihtiyaç duymaktadır.

Bu çalışmada başlıca odaklanılan nokta tarımsal korumacılıktır. Ülkelerin tarımsal ürün piyasalarını ve üreticilerini koruyarak mı, yoksa serbest bırakarak mı geliştikleri konusuna girilmemiştir. Tarımsal korumacılık özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra GATT çerçevesinde yapılan görüşmelerin başlıca tartışma konusu olmuştur. Ülkelerin tarımlarını diğer sektörlerinden ayrı tutması ve buna bağlı olarak serbestleştirme politikalarına destek vermemeleri, ticari ilişkileri önemli düzeyde etkilemiştir. Tarımsal korumacılık konusunun önemi, serbestleştirme çabalarına yönelik müzakereleri birçok kez durdurma noktasına getirmesiyle oldukça iyi anlaşılmıştır. Devletler tarıma ekonomik amaçlarla müdahale ettiği gibi, tarihsel açıdan bakıldığında ekonomi dışı nedenlerin de bir o kadar önemli ve etkili olduğu anlaşılmıştır. ABD ve AB arasında GATT çerçevesinde yaşanan tartışmalar, DTÖ'nün kurularak Tarım Anlaşması'nın imzalanması, gelişmekte olan ülkelerin tarım piyasalarında etkilerini artırarak sürece dâhil olmaları gibi konular tarımsal ticaretin serbestleştirilmesine yönelik çalışmaları etkilemiştir. Günümüz koşullarında hâlâ devam eden ticari görüşmelerde en önemli ve bir o kadar da üzerinde anlaşmaya varılamayan konulardan bir tanesinin tarımsal korumacılık olduğu görülmektedir. Tarımın bu kadar önemli bir tartışma içerisinde yer almasında birden fazla ögenin etkisinin olduğu söylenebilir. Devletlerin başlıca görevlerinden birisi olan toplumun gıda güvenliğinin sağlanması piyasalara müdahaleleri zorunlu kılmıştır. Gıda güvenliğinin yanında, iklimle ilgili olarak ortaya çıkan durumların etkisi de tarıma müdahale koşullarını oluşturan şartları hazırlamıştır. Tarımsal üreticilerin toplum içerisinde ekonomik anlamda alt katmanlarda bulunması, ekonomi dışı amaçlarla da tarımın korunması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Tarımsal korumacılık tartışmalarının çıkış noktalarından bir tanesi de, destek ve koruma politikalarının birbirinden nasıl ayrılacağıdır. Bu bağlamda ortaya ölçüm sorunu çıkmaktadır. Üreticilerin desteklenmesi konusunda anlaşılan devletler, hangi

destek araçlarının kullanılmasının uluslararası koşullara uygun olacağını en azından DTÖ çerçevesinde belirlemişlerdir. Fakat bu belirleme süreci, ülke politikalarının izlenmesi amacıyla tarımsal korumacılık değerlerinin hesaplanması sorununa kısmi çözümler bulmuştur. ABD tarafından OECD'nin kullandığı Üretici Destek Tahmini'nin (ÜDT) uluslararası ölçüm yöntemi olarak belirlenmesi ve buna bağlı desteklerin azaltılması talep edilmiştir. Bu fikre, AB karşı çıkmış ve Toplu Destek Ölçümü (TODÜ) adı verilen ve şu an için DTÖ kapsamında kabul edilmiş olan ölçüm yönteminin uygulanmasını istemiştir. Çalışma kapsamında, günümüzde daha yaygın kabul gören OECD yaklaşımı esas alındığı için, ölçüm yönteminin sorunsal çerçevesine TODÜ sınırlı düzeyde dâhil edilmiştir. Burada ölçüm sorunu olarak ifade edilen konu, ülke sınır fiyatları ve döviz kurları gibi değişkenlere bağlı olarak OECD yönteminde meydana gelen sapmaların tartışılmasıdır.

Tarımsal korumacılık konusunun araştırılması, hem ölçüm yöntemine bağlı yanlış anlaşılmanın azaltılmasına biraz olsun katkı sağlamak, hem de destek bileşimlerine bağlı olarak ortaya çıkan gösterge değişimlerini belirlemek açısından önem arz etmektedir.

Yukarıda kısaca bahsedilen konu, önemi ve çerçevesine bağlı olarak çalışma amacı, tarımsal korumacılık kavramının ortaya konulması, ölçüm sorununun tartışılması ve başlıca ülkelerin tarımsal korumacılık düzeylerinin tartışılmasıdır.

Çalışmanın ilk bölümünde serbest ticaret ve korumacılık konularına önemli iktisatçıların görüşlerine yer verilerek değinilmiştir. İkinci bölümde ise tarımsal korumacılık konusuna girilmiştir. Tarımsal korumacılık içerisinde, kavramsal açıdan konuya giriş yapılmış, GATT sürecinden bahsedilmiş, OECD ölçüm yöntemi ve ölçüme yönelik eleştirilere yer verilmiş, son bölümde ise dünya tarım ürünleri piyasalarında önemli düzeyde etkiye sahip veya korumacılık açısından önem arz eden on bir ülkenin tarımsal korumacılık düzeyleri irdelenmiştir. Çalışmanın ana kısmını ülkelerin tartışıldığı bölüm oluşturmuştur. On bir ülke hem yapılarının farklılıkları, hem de destek bileşimlerine bağlı olarak korumacılık düzeylerinde meydana gelen farklı değişim düzeyleri dikkate alınarak ayrı ayrı irdelenmiştir. Ülkeler ayrı ayrı değerlendirilirken, %ÜDT ve NYK değerleri destek ve koruma düzeylerinin belirlenmesinde başlıca öğeler kabul edilirken, ürünlerin

değerlendirilmesinde NKK kullanılmıştır. Ülkeler korumacılık oranlarına bağlı olarak başlıca üç gruba ayrılmıştır. Ayrıca her grup için kısa bir değerlendirme yapılarak grup içerisinde yer alan ülkelerin korumacılık düzeylerini etkileyen ortak etkenlerin belirlenmesine çalışılmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Araştırma konusuyla ilgili pek çok yerli ve yabancı çalışma bulunmakla beraber, bunlardan ulaşılabilen ve önemli görülenleri aşağıda özetlenmiştir.

Anderson ve Hayami (1986) “Tarımsal Korumanın Siyasal İktisadı” başlıklı çalışmalarında, Doğu Asya ülkeleri açısından tarımsal korumanın siyasal iktisadını incelemişlerdir. Anderson ve Hayami’nin editörlüğünü yapmış olduğu kitapta korumanın ekonomik büyüme, yapısal değişim ile ilişkisi irdelenmiştir. Özellikle Japonya pirinç politikaları üzerinde durulmuştur. Dokuz bölümden oluşan kitap içerisinde tarımsal korumacılığın temelleri, 1955-82 yıllarını kapsayacak şekilde çeşitli ekonometrik analizlerle saptanmaya çalışılmıştır.

Beghin ve Kherallah (1994) “Tarımsal Korumanın Siyasi Kurumları ve Uluslararası Örnekleri” başlıklı çalışmalarında, siyasal dizge ve hakların tarımsal koruma üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Dört farklı siyasal dizge belirlenmiş ve niteliksel siyasi hak endeksinden yararlanmışlardır. En küçük kareler yöntemini kullanarak, siyasal dizge, tarımsal üretim değeri, karşılaştırmalı üstünlük, ihracat ve vergi çeşitliliği gibi değişkenlerin Üretici Destek Tahmini, Nominal Koruma Katsayısı ve Düzeltilmiş Nominal Koruma Katsayısı üzerindeki etkilerini irdelenmiştir. Ekonomik kalkınma ile birlikte korumanın arttığı bulunmuştur. Ancak düşük düzeyde olan korumanın, bedavacılık ve toplumsal muhalefetten kaynaklandığına dair bir bulgu elde etmemişlerdir.

Bojnec ve Swinnen (1997) “Merkez ve Doğu Avrupa’da Tarımsal Fiyat Çarpıklık Örnekleri” başlıklı çalışmalarında yedi merkez Avrupa, üç Baltık ülkesinin dokuz tarımsal ürünü için Nominal ve Düzenlenmiş Koruma Oranlarını 1990-95 yılları için hesaplamışlardır. Hesap değerlerine göre tarımsal fiyat çarpıklıkları ülkeler, ürünler ve zaman içerisinde önemli düzeyde farklılıklar göstermiştir. Ortalama koruma değerlerine göre 1991 ve 1992 yıllarında koruma oranı azalırken, 1993’de korumacı politikaların devreye girmesiyle oranlarda tekrardan bir yükseliş belirlemişlerdir. 1994’den bu yana çarpıklık yeniden azalmıştır. Ayrıca döviz kuru politikalarının tarımsal ürün koruma değerlerinde azaltma etkisi yarattığını bulmuşlardır.

Işın (1998) “Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi, Korumacılık Kavramı ve Tarım” başlıklı çalışmasında, tarımsal dış ticaret politikalarının araştırma konularını belirtmiş, tarımda dış ticaretin serbestleştirilmesini tarihsel bir açıdan incelemiş ve ülkelerin neden tarımlarını koruduklarını belirtmiştir. Ayrıca son bölümde, GATT ve bunun çerçevesinde ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen görüşmelere yer verilmiştir. Sonuç olarak ülkelerin kendi çıkarlarına göre hareket ettikleri, ayrıca korumacılık ve serbest ticaret konularının daha uzun yıllar tartışılacağı belirtilmiştir.

Ören (1998) “Türkiye’de Tarım Ürünleri Piyasalarına Yönelik Müdahaleler ve Bu Müdahaleler Sonucu Ortaya Çıkan Fiyat Çarpıklığı” başlıklı çalışmasında, tarım ürünleri piyasalarına yönelik müdahaleler ile dengede olmayan döviz kurları sonucu ortaya çıkan fiyat farklılaşmasının boyutunu belirlemiştir. Fiyat farklılaşmasının belirlenmesi için Nominal ve Reel Koruma Katsayılarını hesaplamıştır. Sonuç olarak doğrudan müdahalelerle üreticilerin genellikle korunduğunu, ancak dengede olmayan döviz kurlarından kaynaklanan vergilendirme de dikkate alındığında korumanın Nominal Koruma Katsayısı kadar yüksek olmadığı, hatta bazı yıllarda negatif olduğunu ortaya koymuştur.

Lopez ve Hathie (2000) “Afrika Tarımı’nda Hükümet Müdahalesinin Yapısı” başlıklı çalışmalarında, 1980’lerde çeşitli tarımsal sübvansiyon etkenlerini (ürün, girdi, döviz kuru vb.) sekiz Afrika ülkesinde ürün düzeyinde incelemişlerdir. Yapılan ekonometrik çalışma ile yapısal düzenleme politikalarının döviz kuru çarpıklıklarının reformunda, ürün pazarlarının serbestleştirilmesine göre daha etkin olduğu bulunmuştur. Hesaplamalara bağlı olarak ürün politikalarının ulusal bağlamda, girdi sübvansiyonlarının ise daha çok ürün odaklı durumlarda kararlaştırıldığı bulunmuştur. Ayrıca tarımsal sübvansiyonların kentleşme derecesinden ve ekili alan başına düşen insan sayısından etkilendiği ortaya konulmuştur.

Swinnen ve ark. (2001) “19. Yüzyıldan İtibaren Belçika’da İktisadi Kalkınma, Kurumsal Değişim ve Tarımsal Korumanın Siyasal İktisadı: Bir Ekonometrik Çalışma” başlıklı çalışmalarında, Belçika için on bir tarımsal ürünün yüz yıllık verilerini kullanarak tarımsal korumacılık değerlendirmelerini

yapmışlardır. Birden fazla ögenin tarımsal korumacılık değişimlerinde etkili olduğunu bulmuşlardır. Dünya fiyatları düştüğü zaman devlet desteğinin arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca demokratik reformların da korumacılık düzeylerini arttırdığını ortaya koymuşlardır. 1968’de OTP kapsamına giren Belçika tarım politikasının koruma oranlarında artış etkisinin olduğu belirtilmiştir.

Olper (2001) “Tarımsal Korumanın Etkenleri; Demokrasi ve Kurumsal Düzenin Rolü” başlıklı çalışmada, 1982-92 yılları arası otuz beş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkedeki demokrasinin ve kurumsal yapının tarımsal koruma üzerine etkilerini regresyon analizi yardımıyla açıklamıştır. Çalışmada iki ana sonuç ortaya çıkmıştır. Birincisi, tarımsal koruma seviyesinin demokratik ülkelerde daha yüksek olduğu, ikincisi mülkiyet haklarını koruyan ve güçlendiren kurumların, tarımsal korumada önemli bir belirleyici faktör olduğudur.

Diao ve ark. (2002) “Yapısal Değişim ve Tarımsal Koruma: Güney Kore Tarım Politikasının Maliyeti, 1975 ve 1990” başlıklı çalışmalarında, Güney Kore için 1975 ile 1990 arasında tarımın GSYİH içerisindeki payının azalmasına rağmen, koruma masrafının düşmediğini göstermişlerdir. Fiyat farklılıklarının kaynak dağılımındaki çarpıklıkları şiddetlendirdiğini ortaya koymuşlardır.

Olper (2007) “Toprak Eşitsizliği, Hükümet İdeolojisi ve Tarımsal Koruma” başlıklı çalışmada, hükümet ideolojisini dikkate alarak toprak dağılımındaki eşitsizliğin tarımsal koruma üzerindeki etkilerini incelemiştir. Üretici Destek Tahmini, kişi başı tarımsal arazi varlığı, tarımsal ihracat, hükümet ideolojisi gibi değişkenler ile kurmuş olduğu ekonometrik modelde regresyon analizi ile değişkenler arası ilişkiler araştırılmıştır. Sonuç olarak, toprak eşitsizliği olan yerlerde veya sol görüşlü hükümetlerde tarımsal korumanın azaldığını, sağ görüşlü hükümetlerin sol görüşlü hükümetlerden daha fazla korumacı olduğunu bulmuştur. Ancak sosyal adaletsizliğin olduğu yerlerde sol görüşlü hükümetlerin daha fazla koruma istekli olduğunu ve değişkenlerin korumacılık üzerindeki etkilerinin ülke ekonomik ve sosyal yapısıyla bağlantısı olduğunu ortaya koymuştur.

Thies ve Porsche (2007) “Tarımsal Korumanın Siyasal İktisadı” başlıklı çalışmalarında, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik düzen ve kurumsal yapıyı birlikte ele alarak tarımsal destekleri kurmuş oldukları model ile incelemiştir. Çalışma yeni

bir tarımsal destek kuramı geliştirmese de, siyasi yapı ile ekonomiyi birlikte ele alarak tarımsal destekleri açıklayan ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Tarımsal işgücü varlığı, işgücü verimliliği, tarımsal üretim değeri ve faktör donatımı gibi değişkenlerle kurulan dört tane istatistiksel model ile siyasi yapının ekonomik değişkenlerinin tarımsal destekler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Federal yapının, seçim bölgesinin, parti büyüklüğünün ve seçim döngüsünün tarımsal destek üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

Inhwan (2008) “Gelişmiş Ülkelerde Tarımsal Koruma Etkenleri: Bir Deneysel Araştırma” başlıklı çalışmada, gelişmiş ülkelerde tarımsal korumacılığın siyasal ve iktisadi etkenlerini incelemiştir. Dönem olarak 1986-2004 yılları arasını dikkate almıştır. Nominal Yardım Katsayısı ile değerlendirdiği korumacılık oranlarının, tarımın toplam ekonomi ve kişi başına düşen GSYİH ile negatif ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Tarımda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmayan ülkelerde ve pazar koşullarının tarım için elverişsiz olduğu durumlarda korumacılığın arttığını ortaya koymuştur. Kullanmış olduğu Uruguay Turu kukla değişkeni ile de, Tarım Anlaşması’nın dünyada tarımsal korumacılığı azaltamadığı tespitinde bulunmuştur.

Swinnen (2009) “Tarımsal Korumanın 19. ve 20. Yüzyılda Avrupa’da Gelişimi” başlıklı çalışmada, tarımsal korumanın Avrupa’da 19. ve 20. yüzyıldaki değişimini nedenleriyle birlikte incelemiştir. Tarımsal korumanın ölçümü için Anderson ve ark. (2008) tarafından geliştirilen NYO değerlerini Avrupa ülkeleri için hesaplamıştır. “19. yüzyıl ortası”, “sonu”, “Birinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş dönemi”, “Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası”, “İkinci Dünya Savaşı ve sonrası” olmak üzere beş ayrı tarihsel dönem içerisinde özellikle İngiltere, Almanya, Fransa ve Belçika gibi Avrupa ülkelerinin tarımsal politikalarını dikkate alarak, koruma oranlarındaki değişimleri belirlemiştir. Tarımsal korumanın değişiminde, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri, ekonomik yapıları ve siyasi kurumlarının etkisini ortaya koymuştur. Sonuç olarak tarımsal korumanın doğrusal bir yapı izlemediği, üretici-tüketici baskıları ve ekonomik krizlerden etkilendiğini belirtmiştir.

Huang ve ark. (2009) “Ticaretteki Değişimler ve Çin Tarımını Etkileyen Yurtiçi Çarpıklıklar” başlıklı çalışmalarında, 1980’lerden günümüze tarımsal fiyat

çarpıklıklarını Nominal Yardım Oranlarına dayanarak hesaplamışlardır. 1980’lerin başında Çin yurtiçi tarım ürünleri fiyatları uluslararası fiyatların oldukça altındadır. Ancak yapılan çalışmada ürünlerin ihracat ve ithalat durumlarına göre değerlerde değişme meydana geldiği saptanmıştır. 1980’ler ile 1990’lar arasında çeşitli yurtiçi fiyat çarpıklığı politikalarının kaldırılmasıyla fiyat farkları azalmıştır. 1990’ların ortası ve 2004 arasında ise ticaretin serbestleştirilmesi ile yurtiçi fiyatlar ile dünya fiyatları arasındaki fark daha da daralmıştır. 2000’lerin ortasından bu yana ise Çin tarımının çok küçük fiyat çarpıklıklarına sahip olduğu hesaplanmıştır.

Anderson (2009), “Tarımsal Müdahale Çarpıklıkları, Küresel Görünüm 1955-2007” başlıklı çalışma, Dünya Bankası tarafından yapılan ve yetmiş beş ülkeyi kapsayan tarım politikaları ve buna bağlı çarpıklıkları araştıran bir proje kapsamında yayımlanan kitaplardan birisidir. Bu çalışmada çarpıklıklar gelişmiş ülkeler, geçiş ekonomileri ve refah üzerindeki etkiler olmak üzere başlıca üçe ayrılarak irdelenmiştir. Yöntem olarak Nominal Yardım Oranlarının yanı sıra, diğer sektörlerle ilişkilerin irdelenmesi amacıyla Görelî Koruma Oranları da hesaplanmıştır. Bu kitabın dışında proje kapsamında Afrika, Asya, Avrupa Geçiş ve Latin Amerika ülkelerini kapsayan dört tane daha yayın bulunmaktadır.

Rakotoarisoa (2011) “Tarımsal Fiyat Çarpıklıklarının Verimlilik Farkı Üzerine Etkisi: Pirinç Üretimi Bulguları” başlıklı çalışmada, 1961- 2002 yılları arasında otuz üç pirinç üreticisi ülkenin verimlilikleri ile desteklemeleri arasındaki ilişkileri irdemiştir. Yüksek gelir grubuna sahip ülkelerin pirinç verimlilik düzeylerinin diğer ülkelere göre önemli derecede yüksek olduğunu bulmuştur. Uruguay Turu öncesinde yüksek gelirli ülkelerin uygulamış olduğu destekleme politikası ile düşük gelir grubunun uygulamış olduğu vergilendirme politikası verimlilik farklarının açılmasına yol açmıştır. Uruguay Turu’ndan sonra bu farkın daha da azaldığını ortaya koymuştur.

Huang ve ark. (2011) “Çin Tarımı’nda Sübvansiyon ve Çarpıklıklar: Üretici Düzeyinde Bulgular” başlıklı çalışmalarında binden fazla üretici anket verilerinden hareketle uygulanan destekleme politikasının üretici kararları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. 2004 yılında Çin tahıl vergilendirme politikasını destekleme politikasına çevirmiştir. Geçen beş yıllık süreç içerisinde elde edilen anket

sonuçlarına göre üretici kararları ile destekler arasında bir ilişki kurulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre sübvansiyonların ekim alanları veya girdi kullanım düzeyleri üzerinde çarpıtıcı bir etkiye sahip olmadığı bulunmuştur.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Ülkelerin korumacılık düzeyleri ve destek bileşimlerinin değerlendirilmesinde OECD Üretici Destek Tahmini Veritabanı, ülkelerin korumacılık tarihsel değişimlerinde Dünya Bankası tarafından Kym Anderson önderliğinde yapılan proje sonucu ortaya çıkan kaynaklar, ülkelerin ürünlere göre dünya sıralamasında FAO Veritabanı, ticaret değerlerinin hesaplanmasında COMTRADE Veritabanı, ülkelerin kendi tarım bakanlıkları ve resmi istatistik kurumları, uluslararası kuruluşların hazırladığı raporlar ve konu ile ilgili daha önceden yapılmış bilimsel çalışmalar araştırmanın materyali olarak kullanılmıştır.

3.2. Metot

Tarımsal korumacılık ve destek düzeylerinin ölçümünde OECD tarafından kullanılan yüzde Üretici Destek Tahmini ve Nominal Yardım Katsayıları kullanılmıştır. Ürünlere göre korumacılık düzeylerinin ölçümünde ise Nominal Koruma Katsayılarından faydalanılmıştır. Ülke seçiminde, ülkelerin dünya tarım ürünleri piyasalarındaki ağırlığı ya da korumacılık açısından önemi göz önünde bulundurulmuştur. Değerlendirme döneminin seçiminde ise verilerin bulunabilirliği dikkate alınmıştır. İsviçre ve Güney Kore gibi dünya tarım ürünleri piyasalarında pek etkisi olmayan ülkeler ise, hem coğrafi önemleri, hem de yüksek korumacılık düzeyine sahip olmaları nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Döviz kurlarının ölçüm sonuçları üzerindeki çarpıtıcı etkisi, tartışmalı ve çok sorunlu bir konu olması nedeniyle bu çalışmada göz ardı edilmiştir. Tarımsal korumacılığın ölçümü konusunda ortaya çıkan sorunlardan bahsedilme ihtiyacı sebebiyle yöntem ile ilgili konu ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Bu yüzden burada sadece kullanılan değerlerin hesaplanma içeriğine ve anlamlarına kısaca yer verilmiştir. Yöntem ile ilgili ayrıntılı konular tarımsal korumacılığın ölçümü başlığı altında tartışılmıştır. Çalışmada kullanılan başlıca yöntemler aşağıda kısaca açıklanmıştır;

Yüzde Üretici Destek Tahmini (%ÜDT), üretici destek tahmininin (ÜDT) gayri safi üretim değeri (GSÜD) içerisindeki payını gösterir. Üreticilerin elde etmiş olduğu üretim değeri içerisinde hangi oranda destek olduğunu ifade eder.

$$\%ÜDT = \frac{ÜDT}{GSÜD} \times 100 = \frac{ÜDT}{ÜD + BDA} \times 100 \quad (3.1.)$$

ÜDT; Üretici destek tahmini,

GSÜD; Gayri safi üretim değeri,

ÜD; Üretim değeri,

BDA; Bütçe ve diğer aktarımlar,

Nominal Yardım Katsayısı (NYK), destek ile birlikte oluşan gayri safi üretim değerinin, sınır fiyatları ile oluşacak gayri safi üretim değerine bölünmesi sonucu elde edilir.

$$NYK = \frac{GSÜD}{ÜD - PFD} \quad \text{veya} \quad NYK = 1 + \frac{\%ÜDT}{(100 - \%ÜDT)} \quad (3.2.)$$

NYK; Nominal yardım katsayısı,

GSÜD; Gayri safi üretim değeri,

ÜD; Üretim değeri,

PFD; Pazar fiyatı desteği,

Nominal Koruma Katsayısı (NKK), üreticilerin çiftlik avlusunda aldıkları ortalama fiyata ürüne bağlı yapılan desteğin eklenmesi ile sınır fiyatlarının orantılanması sonucu elde edilir. NKK, tek tek ürün için hesaplanabildiği gibi ülke geneli içinde hesaplanabilir. Ancak çalışmamızda ülke genelini ifade eden yorumlar için NYK ve %ÜDT kullanılmıştır.

Tek ürün için NKK;

$$NKK = \frac{\ddot{U}F + \ddot{U}BD}{SF} \quad (3.3.)$$

NKK; Nominal koruma katsayısı,

ÜF; Ürün fiyatı,

ÜBD; Ürüne bağlı yapılan destek,

SF; Sınır fiyatını ifade etmektedir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Serbest Ticaret ve Korumacılık

Yurtiçi politikaların devamı olarak uygulanan dış ticaret politikaları içerisinde yer alan korumacılık konusu, Türkçe literatürde, korumacılık, himayecilik, koruyuculuk, koruyucu dış ticaret politikası, dışa karşı koruma gibi farklı şekillerde ifade edilmektedir. Bu çalışmada, konu ve kavram bütünlüğünü sağlamak amacıyla korumacılık kavramı tercih edilmiştir.

Korumacılık konusu çeşitli yazarlar tarafından¹ ; “milli ekonomiyi dış rekabetten korumayı hedef tutan doktrin”, “milli serveti artırmanın ve ekonomik gücü yükseltmenin aracı olarak ulusal ekonominin gümrük tarifeleri ile dış rekabete karşı korunmasını savunan görüş”, “bir ülke ekonomisinin başka ülkelerin rekabetine karşı korunmasını öngören ekonomi siyaseti”, “hükümetin dış ticarete müdahale ederek yurtiçi üreticilerini dış rekabet karşısında korumasına yönelik dış ticaret politikası”, “bir devletin kendi ülke ekonomisini yabancı ülkelerin rekabetine karşı korumak amacıyla uyguladığı ekonomi ve dış ticaret politikaları”, “dünya fiyatları üstünde üretim yapan yerli üreticileri ithal mallarının rekabetinden sakınmak için ithal mallarının iç fiyatlarını bir tarife ile yükseltmek”, “ekonomik gücü yükseltmek için ulusal ekonominin gümrük vergileri ile dış rekabete karşı korunmasını savunan görüş” şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi, devletlerin toplum refahını artırma görevini gerçekleştirmek için benimsediği bir siyasal tercihtir, korumacılık. Serbest ticaret ile bir karşıtlık ilişkisi içerisinde olması, yüzyıllardır serbest mi korumacı mı tartışmalarının oluşmasına neden olmuş ve ülkelerin toplum refahını artırma konusundaki iki seçeneğinden biri olmuştur. Aslında korumacılık ile serbest ticaret her ne kadar birbirinin karşıtı gibi görünse de, organik bir bağ ile birbirine bağlanmış ve tarihsel açıdan incelendiğinde dönemsel olarak birbirleri yerine geçebilen bir muhteşem ikili görüntüsü çizmişlerdir.

---

¹ Öney (1978), Seyidoğlu (1992), Hançerlioğlu (1995), Parasız (1999), Karluk (2009) Aypek ve ark. (2009), TDK (2011)

Korumacılığın serbest ticaret fikri ile çok yakın ilişkisi olması, onun serbest ticaret fikri temelinde sürekli sorgulanmasını, yargılanmasını sağlamıştır. Korumacılık hiçbir zaman bitmeyecek bir dava izlenimi veren tartışmaların içerisinde önemi artan bir konu olarak karşımıza çıkmıştır.

Serbest ticaret devletin piyasalara müdahale etmemesi şeklinde gerçekleştirilirken, korumacılık devletin çeşitli amaçlar doğrultusunda, çeşitli araçlarla müdahalesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Devletler oldukça geniş kapsamlı amaçlarına ulaşmak için gümrük vergileri, kotalar, sübvansiyonlar, ambargolar, yasaklar, kamu alımları, gönüllü kısıtlamalar, damping uygulamaları, döviz kuru araçları, teknik engeller ve ithalat lisansları gibi araçlarla piyasalara müdahale etmişlerdir. Korumacılığın uygulanması ve buna bağlı tartışmalarda şu konular etrafında şekillendirilmiştir; adil ticaret, bebek endüstri, çevre koruma, devlete gelir elde etmek, devlet tekeli, dışsalılıklar, dış ticaret hadleri, en iyi ikinci seçenek, gelirin yeniden dağılımı, gün batımı endüstri, iş ve işçi standartları, kendi kendine yeterlilik, kültürel öncelik, ödemeler dengesi, stratejik dış ticaret politikası, stratejik endüstri, ulusal savunma, yabancı yatırım, yurtseverlik (Deardorff, 2006).

Oldukça geniş amaç ve araçlarla gerçekleştirilen serbest ticaret ve korumacılık politikaları iktisat yazınında önemli yere sahiptir. Bir sonraki bölümde zaman içerisinde meydana gelen ve çeşitli iktisatçılar tarafından sunulan tartışmalara yer verilmiştir.

4.1.1. Serbest Ticareti Savunan Görüşler

İktisat biliminin üstadı olarak kabul edilen Adam Smith dış ticarete yapmış olduğu katkılar ile hem kendi döneminde, hem de ilerleyen dönemlerde tartışmaların odağı olmuştur. Dış ticaretin bir ülkeye sağlayacağı faydayı kısaca şu sözlerle özetlemiştir; “Her akıllı aile babası için, daha ucuza dışarıdan satın alabileceği bir şeyi evde imal etmeye kalkmaması, temel ilkedir... Bir özel ailenin yönetiminde akıllıca olan şey, bir büyük krallık için de pek delilik olamaz” (Kazgan, 2010). Smith’e göre dış ticaret, ülkenin doğal ekonomik gelişmesiyle uyum gösteriyorsa yararlıdır. Dış ticaretin, sağlayacağı altın ve gümüş geliri, onun gerçekten önemli

yönü değildir. Ticaretin esas yararı, bir ülkenin fazla ürettiği mallara pazar bulması ve pazarı genişleterek işbölümünü arttırmasıdır. Bu nedenle, çeşitli sınırlamalardan arındırılmış bir dış ticaret, ülkeler arasında ürünlerin doğal dağılımını sağlayan bir sistemin kendiliğinden doğmasına neden olacaktır. Smith, dış ticarete korumacılığın hem yararsız olduğunu ve hem de serbest ticaret koşullarında ortaya çıkacak kaynak dağılımından daha farklı bir kaynak dağılımına neden olacağı için sakıncalı olacağını savunmuştur: “Hiçbir ticari düzenleme bir ülkenin endüstri miktarını, mevcut kapitalin elverdiğinden daha fazlasına çıkaramaz. Bu gibi düzenlemeler mevcut kapitalin bir kısmını, bu düzenlemeler olmasaydı gitmeyecek olduğu alanlara kaydırır. Bu tür yapay yönlendirmelerin toplum için daha yararlı olacağı hiçbir şekilde belli değildir” (Savaş, 2007). Her ne kadar Smith dış ticarete korumacılığa karşı olsa da, bazı istisnai durumlarda devletin korumasının gerekliliğine değinmiştir. Smith’e göre, dış ticarete sınırlamanın yararlı olacağı iki hal söz konusudur. Bunlardan birincisi ülke savunması için gerekli olan sanayi dallarıdır. Bu tür sanayi ürünlerinin ithalatı çeşitli yöntemlerle sınırlandırılıp, ulusal sanayinin güçlendirilmesi yoluna gidilir. İkinci durum ise vergilendirme konusu ile ilgilidir. Bir ithal malına, o malın yurt içinde üretilen benzeri üzerindeki vergi kadar bir vergi konulmalıdır ki her iki malın da vergiden sonraki fiyatı birbirine eşit olsun. Smith, serbest ticareti savunmakla birlikte, böyle bir sisteme hemen ve tümüyle geçilmesini istememiştir. Bu tür bir geçişin işsizliği arttırma tehlikesi olduğuna değinmiştir. Ayrıca yabancı bir ulusun milli ürünlere gümrük vergisi ve benzeri sınırlamalar getirmesi halinde “mukabele”de bulunulması gerektiğini belirtmiştir (Savaş, 2007).

Klasik iktisadın bir diğer önemli temsilcisi David Ricardo ise serbest ticarete yaklaşımını, kurmuş olduğu karşılaştırmalı üstünlük kuramıyla açıklamıştır. Ricardo, Adam Smith’in mutlak ihtisaslaşma tezinin açıklayamadığı düşük maliyetli üretime rağmen ticaretin ülkeye faydalı olabileceği konusunu emek-değer teorisine dayanan teorisi ile açıklamıştır. D. Ricardo karşılaştırmalı üstünlük teorisiyle, gümrük vergilerinin kaldırılarak, hububat ithalinin serbest ticaret ilkesine göre yapılmasının sadece İngiltere’nin değil, diğer ülkelerin de çıkarına olacağını iler sürmüştür (Kazgan, 2010). Görüşlerinde yaşadığı bölge şartlarının oldukça yoğun etkisi vardır. Yoksul Yasaları ve Tahıl Yasaları Ricardo’nun yaşadığı döneme has önemli tartışma

konularındandır. Bu yasaların kaldırılması için çalışmıştır. Kendi kendini düzenleyen piyasanın faziletlerine inanması, onun devlet müdahalesi niteliği taşıyan bu yasaların aleyhinde tavır almasının başlıca nedenidir. Tahıl yasalarının iptalini güçlü argümanlarla ortaya koymuştur (Erim, 2007). Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, Ricardo’nun ortaya attığı kuramın belirlemiş olduğu varsayımlar altında geçerli olmasıdır. Bu durumu Kazgan (2010) şu şekilde dile getirir; *“Ricardo’nun karşılaştırmalı üstünlüğe dayanarak serbest dış ticareti savunması, kendi düşünce dizgesindeki varsayımlar, kendi amaçları açısından tutarlıdır. Bunun bir “dogma”ya dönüşmesi, bu varsayımların tutmadığı, şartların farklı olduğu durumlara da uygulanmasından doğar.”*

İngiliz liberal iktisatçılarına benzer şekilde bir görüşte Fransız liberal iktisatçı Frédéric Bastiat’tan gelmiştir. Ekonomik yaşamda bütün kişisel çıkarların kendiliğinden uyum içinde olacağına inanan Bastiat, hükümetin ekonomik yaşama hiçbir şekilde müdahale etmemesini istemiştir. Ona göre hükümet gücünü sadece adaletin gerçekleşmesi amacıyla kullanılmalıdır. Hükümet faaliyeti “tümüyle düzenin, güvenin ve adaletin idamesi ile sınırlı olmalıdır. Bu sınırı aşan bütün hükümet faaliyeti, vicdan, akıl ve çalışma tek kelimeyle insan özgürlüğü üstünde baskı anlamına gelir (Haney, 1968’den aktaran Savaş, 2007). Bu düşüncelerinin doğal bir sonucu olarak Bastiat hem korumacılık politikasına ve hem de sosyal refah amaçlı devlet yardımlarına karşı çıkmıştır. Sosyal amaçlı devlet müdahalelerinin bireyin özgürlüğünün sınırlandırılmasına neden olacağını belirtmiştir (Spiegel, 1971’den aktaran Savaş 2007).

Serbest ticareti destekleyen bir diğer önemli görüş ise Dennis Holme Robertson tarafından dile getirilmiştir. Robertson, 19. yüzyıl İngiltere’inde artan uzmanlaşmanın verimlilik artışı yaratmakla birlikte İngiliz ekonomisinin büyüme sürecinde motor görevi üstlendiğini öne sürmüştür. Robertson uluslararası ticarete korumacılığa karşı çıkmış, ülkelerin karşılıklı kazançlarının ancak serbest ticaret yolu ile artacağını savunmuştur (Dağdemir, 2009).

20. yüzyıla geldiğimizde serbest ticaret ve korumacılık tartışmalarının kalkınma iktisadı içerisinde önemli bir yer tuttuğunu görebiliyoruz. Jacob Viner ticaret engellerinin kaldırılmasının AGÜ’lere fayda sağlayacağını ve başarısızlığında

AGÜ'lerin sorumluluğunda olacağını şu sözleriyle ifade ederek serbest ticarete destek vermiştir; *“Dış ticaret engellerinin kalkmasından veya azalmasından, kazanmayacak hiçbir AGÜ yoktur; fakat son yıllarda bu ülkeler, Amerikan önerilerini destekleyerek dünya ticaret ağındaki engellerin sürekli ve önemli şekilde azalması fırsatını kaçırmıştır. Havana Sözleşmesi... bu yönde, sadece, çok mütevazı bir adım olacaktır; AGÜ, bunun, herkes için faydalı bir uluslararası işbölümünü gerçekleştirecek şekilde, engelleri kaldırmayı başaramamasındaki sorumluluk payını yüklenmelidir”* (Kazgan, 2010).

Serbest dış ticaretin geliştirilmesi amacıyla karşılaştırmalı üstünlük kuramı içerisinde yer alan emek-değer kuramı yerine alternatif maliyet kavramını getiren G. Haberler, yapmış olduğu bu çalışmasıyla serbest ticaretin kuramsal çerçevesine önemli bir katkı sağlamıştır. Karşılaştırmalı üstünlük teorisinin alternatif maliyete dayanan bu açıklaması, Klasik Okulun emek-değer teorisine oranla, *laisser-faire*'e daha yakından bağlıdır. Çünkü Klasik Teori, rekabet edemeyen emek gruplarının varlığı veya emek tekeli gibi nedenlerle nispi mal fiyatları emek-maliyetten ayrılabilir, dolayısıyla, serbest dış ticarete göre ihtisaslaşma, emek-maliyeti itibarıyla, karşılaştırmalı üstünlüğe uymayabilir, diye eleştirilmiştir. Oysa alternatif maliyete dayanan yukarıdaki açıklamada, nispi mal fiyatları eşitlenmektedir. Böylece, klasik teoriyi çürütebilecek bu eleştiri de cevaplandırılarak, serbest dış ticaret savunulmuştur (Kazgan, 2010). Haberler, serbest ticarete yapılacak marjinal müdahalelerin dikkatli seçilmeleri durumunda kalkınmayı hızlandırabileceğini ifade etmiştir. Haberler'e göre, *“... esas itibarıyla serbest dış ticaret, önemsiz düzenlemeler ve ayrılmalarla iktisadi kalkınma bakımından en iyi politikadır”* (Kazgan, 2010).

Parasalcı İktisadi Düşünce'ye önemli katkılar yapan Milton Friedman'da korumacılığa karşı çıkan önemli bir düşünürdür. Friedman, Smith'in uluslararası serbest ticaretle ilgili görüşlerinden hareketle uluslar arasında ticaretin serbestçe yapılmasının tarafların yararına olduğunu, bu tür ticari faaliyetlere katılanların refah düzeylerini yükselttiklerini örneklerle açıklamaktadır. Yüksek gümrük vergileri, uluslararası mal ve hizmet akımını engellediklerinden dolayı kaynakların etkin kullanılmasını sınırlandırmaktadır. Düşünüre göre korumacılık politikası tüketicilerin

sömürülmesine yol açar. Friedman, korumacılığın hem tüketiciler, hem de ülkenin kaynaklarının etkin kullanılması açısından zararlı olduğunu örneklerle anlatmaya çalışır. Korumacılığın her çeşidine karşı çıkan düşünür, bir ülkenin kendi parasının değerini korumaması ve paranın diğer paralar karşısındaki değerinin serbest piyasada belirlenmesi gerektiğini savunur. Milli paraların değerini korumaya yönelik önlemler, daha çok spekülâtörlerin işlerini kolaylaştırır. Dış ticaretin kontrol edilmesi veya yüksek gümrük vergileriyle uluslararası mal akımının sınırlandırılması, verimsiz üreticilerin korunmasına ve tüketicilerin pahalı ve kalitesiz mal kullanmaya mahkûm edilmesi sonucunu doğurur (Ersoy, 2008).

Son dönemde serbest ticareti yazdığı birçok makale ve kitapla destekleyen bir diğer önemli iktisatçı ise Jagdish Bhagwati'dir. Bhagwati, kalkınma sürecindeki gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticarete korumacı politikaları terk etmeleri gerektiği tezinin savunan bir diğer iktisatçıdır. Bhagwati uluslararası ticaret politikalarının sağlayacağı çıkarlar yönüyle, ulusal çıkarları dikkate alan politikalar ve uluslararası çıkarları dikkate alan politikalar şeklinde ikiye ayırmıştır. Serbest ticareti korumacı politikalara tercih etmiş olan Bhagwati, ticaretin serbestleştirilmesinin ulusal çıkarların yanı sıra uluslararası çıkarlara da hizmet edeceğini öne sürmüştür (Dağdemir, 2009).

4.1.2. Korumacılığı Savunan Görüşler

Sanayileşmiş İngiltere'nin kendi çıkarları doğrultusunda serbest ticaret politikaları benimsemesi ve diğer ülkelere bu politikayı uygun görmesi başta Almanya olmak üzere çeşitli ülkeler tarafından tepki ile karşılanmıştır. Korumacılık kavramı ile ismi neredeyse özdeşleşen Friedrich List'te bu dönemde ortaya çıkmış ve iktisat bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Friedrich List'in en önemli kuramı, gelişmekte olan sanayilerin belirli bir süre dış rekabetten korunması gerektiğini öne

süren bebek sanayi kuramıdır². List'in düşünce yapısı bugünün terimleri ile Kibritçioğlu (1996) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir; *“List'in... düşünce yolları; çağdaş kavramlarla ifade etmek gerekirse, ülkelerin, belli bir andaki mutlak veya karşılaştırmalı maliyet üstünlüklerine göre değil, zaman içinde değişecek olan (potansiyel) karşılaştırmalı avantajlarına göre uzmanlaşmaya gitmeleri gerektiği sonucuna çıkıyordu.”* List, koruma politikası çerçevesinde üretim gücü, gelişme aşamaları ve terbiyeci gümrük koruması olmak üzere başlıca üç kuram ortaya atmıştır. List, klasik öğretinin serbest dış ticaret teorisini reddetmekle kalmadı, buna temelden hücum etti. Teorinin, mantıksal tutarlılığını tartışmıyordu. Fakat İngiltere'nin çıkarlarını genel yarar diye gösterdiğini, serbest ticaret ilişkisini geliştirmeyi teşvik ettiği ülkeler arasındaki gelişme farklarını ihmal ettiğini söylüyordu (Kazgan, 2010). List'e göre ulusların güçleri (din, ahlak, eğitim düzeyi, yasalar, siyasi yapısı ve sahip olduğu üretim faktörleri) birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar davranış farklılıklarına da yol açar. Her ülkenin doğal, sosyal ve kültürel yapısı birbirinden farklı olduğundan, gelişmişlik düzeyi, yol ve yöntemi de farklı olacaktır. Ülkelerin tarihi, kültürünün oluşmasına etkide bulunduğu farklı kültürel normların oluşmasına yol açacaktır. Ulusların menfaatleri farklıdır. Bütün ulusların menfaatleri arasında ahenk bulunduğunu savunmak mümkün değildir. Bundan dolayı uluslararası ticaretin serbest olması bazı ülkelerin lehine olabilir. Bazılarının da aleyhine sonuç verir (Ersoy, 2008). Ona göre her ülke, doğal kaynak ve coğrafi çevresi bakımından farklı olmasından dolayı, serbest ticaretten aynı ölçüde yararlanamaz. Uluslararası serbest ticareti milli menfaatlere aykırı bulmuş ve bir bakıma kozmopolitliğe yol açacağından endişe duymuştur. O, dünyada serbest ticareti savunan yaklaşımı “Kozmopolit Serbest Ticaret Teorisi” olarak

---

² Bebek sanayi görüşü genellikle Alman İktisatçı Friedrich List ile birlikte anılsa da, dizgesel bir şekilde ilk defa ABD hazine sekreteri Alexander Hamilton tarafından “İmalat Konusunda Hazine Sekreterliği Raporları” adlı eserinde açıklanmıştır. Burada belirtilmesi gereken nokta, serbest ticaretin baş savunucusu olan ABD'nin bebek sanayi gibi korumacılık ile bütünleşen bir kuram ile olan ilişkisidir. List'in ortaya koyduğu gibi, Britanya bebek sanayi koruması stratejisini ilk uygulayan ülkedir (Chang, 2009). Pek çok kişinin serbest ticaretin mucidi olduğunu düşündüğü İngiltere, refahını Hamilton'ın savunduklarına benzer politikalara borçludur. Bu bir tesadüf değildir. Hamilton “bebek sektör” savını ilk *kuramsallaştıran* kişi de olsa, politikalarının birçoğunu 1721 ve 1742 yılları arasında ülkeyi yöneten İngiltere'nin ilk başbakanı Robert Walpole'dan kopya çekmiştir (Chang, 2011). Ancak en seçkin uygulayıcısı muhtemelen ABD olmuştur- ünlü iktisat tarihçisi Paul Bairoch bir keresinde ABD'yi “modern korumacılığın anavatanı ve kalesi” olarak adlandırmıştır (Chang, 2009).

adlandırmıştır. Eğer bütün dünya devletleri bir federasyon şeklinde teşkilatlınsalar, belki o zaman serbest ticareti savunmak anlamlı olurdu. Aksi takdirde serbest ticaretten en fazla gelişmiş ülkeler yararlanacaklardır. Böyle bir birlik olmadığına göre her ülke kendi milli menfaatine göre kendi politikasını düzenlemelidir. Düşünür oldukça, gerçekçi bir yaklaşım sergilemekteydi. O, bu yaklaşımını, yaşadığı dönemin belli ekonomileri olan İngiltere, Fransa, İsviçre ve ABD gibi ülkelerin durumlarını yansıtan bilgi ve tahlillere dayandırdı. Ona göre sözü edilen ekonomiler, kendi ülkelerinin kaynak, kültür ve şartlarına göre politikalar geliştirmek suretiyle kalkınmışlardır. Bu ülkelerin imkân ve şartları Almanya'nın imkân ve şartlarından farklıdır. İngiltere için doğru olanlar Almanya için doğru olmayabilir (J. F. Bell, 1967'den aktaran Ersoy, 2008). Konumuz açısından önemli olduğu için belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, Friedrich List'in tarımsal korumacılığa karşı olmasıdır. List, yalnız sanayinin dışa karşı savunulması gerektiğini söylemiş, tarımın korunması ile ilgilenmemiştir. Ona göre yeterince hızlı gelişen bir sanayi, tarımın gelişmesini sağlayacaktı. Ayrıca List, iklim, coğrafi konum ve buna benzer sebeplerden sanayileşmesi mümkün olmayan ülkelerin, koruyucu politikalar izlememesi gerektiğini söylemiştir. Bu gibi ülkeler hammadde üreticisi ve ihracatçısı olarak dünya ticaretinde yer aldıkları zaman, eğer karşılarında çok sayıda sanayileşmiş ülkeyi hammadde alıcısı olarak bulursa, sömürülme tehlikesi önemli ölçüde azalır (Savaş, 2007).

Serbest ticarete bir diğer tepki de aslen İrlandalı olan ancak o zamanın gelişmekte olan ülkesi Amerika'ya göçen Carey tarafından getirilmiştir. Önceleri uluslararası ticaretin serbest olmasını savunan düşünür, daha sonra ABD'nin sanayi ve tarımının dış rekabete karşı koruyacak önlemlerin alınmasını tavsiye etti (Ersoy, 2008). Carey, Amerika'nın sanayileşmesi ve ticarete açılması gerektiğini eğer bu başarılamazsa, Amerika'nın "aptal, ilgi görmeyen ve barbar bir ülke" haline geleceğini söylemiştir. Sanayinin gelişmesi, tarımın, yeni pazarlar bulmak suretiyle daha da gelişmesine neden olacaktı. Amerika, "İngiltere adı verilen kentin çiftliği" haline gelmemeliydi. İngiltere'nin izlediği politika "bencil ve iğrenç" bir politika olup "esas amacı dünya tüketicileri ile üreticilerini birbirinden ayırmaktır. Bu ise, yoksulluğa ve esirliğe neden olur." Carey'e göre bu politikayı izleyen İrlanda,

Hindistan, Portekiz, Türkiye ve Batı Hint adaları fakirleşmiştir. Bu politika, İngiltere’yi de yıkmaktadır. İlişki kurduğu her ülkeyi yoksullaştıran İngiltere yeni pazarlar bulmak zorunda kalıyor ve böylelikle dünyanın diğer ülkelerine bağımlı hale geliyordu. Bu düşüncelerine paralel olarak Carey, Amerikan sanayi için “Bırakınız yapsınlar” ilkesinin değil, aksine, korumacılık ilkesinin yararlı olacağını savunuyordu (Savaş, 2007). Ülke içinde sınırsız laissez-faire taraflısı Carey, dış ticaret söz konusu olduğunda, sürekli koruma politikasını savunmuş, Amerikan işadamlarının sözcüsü olmuştur. Korumanın gerekçesini şu temellere dayandırmıştır: a) 1836-1838 yılları arasındaki serbest dış ticaret denemesinde ABD’nin depresyona girmesine karşılık, 1842’deki gümrüklerin konulmasından sonra ekonomi tekrar canlanmış, gelir ve istihdam düzeyi yükselmiştir; b) Milli ekonominin sanayileşerek üretimin çeşitlenmesi için, daha önce sanayileşmiş ülkelerin rekabetinden korunmak gerekir (Kazgan, 2010).

İçinde yaşadığı durgunluk döneminin etkisiyle müdahaleci politikaları savunan bir diğer önemli iktisatçı da John M. Keynes’tir. Keynes, Liberal kapitalizmin devletin müdahalesini sınırlandırılmasını öngören “bırakınız yapsınlar” kuralının tutarsız olduğunu savundu. Ekonomide otomatik dengeyi sağlayan bir mekanizmanın bulunmadığını ileri sürdü. Ona göre tüketim, tasarruf ve yatırım oranındaki dengesizlikleri gidermek amacıyla devletin ekonomiyi yönlendirici politikalar uygulaması gerekir. Kapitalizmin egemen olduğu bir ekonomide piyasa mekanizması kendiliğinden dengeyi sağlayamaz (W. J. Barber, 1972’den aktaran Ersoy, 2008). 19. yüzyılda serbest dış ticaretle her ülkenin yararının artacağını savunan İngiltere’de 1920 ve 1930’lardaki işsizliği izleyerek, koruma yoluyla istihdamı artırmanın teorisi kurulmuştur. J. M. Keynes’ten kaynaklanan bu teoriye göre, gümrük vergileri, iç ve dış fiyatlar arasındaki ilişkiyi değiştirerek ithal meylini düşürür; çünkü gümrük vergileriyle ithal fiyatları yükselir. Tüketicilerin harcamaları, ithal mallarıyla rekabet eden yerli mallara yönelir. İthalattaki azalış ve yerli mallar tüketimindeki artış, çarpanın büyüklüğüne bağlı olarak istihdamı ve milli geliri artırır. Yani, gümrük vergileri, istihdamı ve milli geliri artırmak gibi yarar sağlar (Kazgan, 2010).

Az gelişmiş ülkelerde korumacılığı savunan iktisatçıların birçoğunu etkileyen önemli bir diğer iktisatçı da Romanyalı Manoilescu'dur. M. Manoilescu'nun çıkış noktası şudur: İkili ekonomik yapıdaki ülkede, emeğin, tarımda ve kapitalist kesimde marjinal verimi çok farklıdır; birincide sınıra yakın, ikincideyse çok yüksektir. Tarımda, emeğin marjinal verimi çok düşük olduğu halde, bunun üstünde getiri elde eder. Bundan ötürü, tarımdaki düşük ücretler, emek-yoğun tarımda daha fazla kullanımının iktisadiliğini göstermez. Kapitalistleşmiş sanayi kesimindeyse, emeğin marjinal verimi ve ücret haddi, tarımdakinin çok üstündedir. Serbest dış ticaret teorisi, her üretim dalında emeğin marjinal veriminin eşit olduğunu varsayar. Bu şartlarda, karşılaştırmalı maliyet emeğin tarımdaki mi, yoksa sanayideki verimine göre mi ölçülecektir? Getiri iki kesimde bu denli farklı ise, karşılaştırmalı üstünlük teorisi anlamsızdır. Emek, tarımda getiri elde etse de marjinal verimin sınıra yakın olması, verimin daha yüksek olduğu diğer kesimlerde yaratacağı üretim artışının, toplum için net kazanç olacağını gösterir. Sanayide üretimi teşvik eden gümrük vergileri, tarımdaki düşük verimli emeğin, sanayide daha yüksek verimle çalışmasını sağlar; toplam hasıla, karşılaştırmalı üstünlük teorisinin iddiası aksine, azalmayıp artar. Bu sonuç, Klasik ve Neo-klasik teorinin, "ihtisaslaşma yoluyla karşılaştırmalı üstünlükte yararlanmak ve safi hasılayı artırmak" ilkesinden çok farklıdır (Kazgan, 2010).

Serbest ticaret politikalarının AGÜ'lerin gelişmelerine zarar vereceğini ortaya koyan Myrdal, ülke içerisinde bölgeler arası farklılıkların serbest ticaret ile daha da şiddetleneyeceğini belirtmiştir. Myrdal, uluslararası ticaretin daha da arttıracacağı bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının, kalkınmayı engelleyeceği görüşünü savunmuştur (Dağdemir, 2009). Az gelişmiş ülkeler ithal ikameci politikalar ile planlı kalkınma yönetimini uygulamaları gerekmektedir. Myrdal'a göre, mevcut teoriler "bırakınız yapsınlar" ekonomi politikasını önermektedirler. Az gelişmiş ülkeler katma değeri düşük olan malları üretip ihraç etmektedirler. Elde ettikleri gelir düşük olduğu için sermaye oluşumuna yeterli katkıyı sağlamamaktadır. Hâlbuki gelişmiş ülkeler katma değeri yüksek olan ileri teknoloji ürünlerini ihraç etmektedirler. Dış ticaret hadleri az gelişmiş ülkelerin aleyhine işlemektedir (Jafri, 2002'den aktaran Ersoy, 2008). Kısacası Myrdal'ın savı, serbest dış ticaret ve

sömürgeciliğin, AGÜ'nün ikili yapısını şiddetlendirdiğidir. Bu ikili yapı ise kalkınmayı önlemektedir. Bugünkü üretim yapılarının karşılaştırmalı üstünlüklerle hiçbir ilişkisi yoktur (Kazgan, 2010).

Gelişmiş ülkeler ile gerçekleştirilen serbest ticaretin AGÜ'lerin aleyhine olacağına savunan bir diğer iktisatçı Prebisch'dir. Prebisch'e göre, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki teknik ilerlemeler, uzun dönemde ilksel malların fiyatlarında düşüşe neden olmakta, bu durum ise gelişmekte olan ülkelerin ilgili malların ihracatından elde ettikleri kazancın azalması sonucunu doğurmaktadır. Prebisch, uluslararası ticaretin gelişmekte olan ülkeler aleyhine ortaya çıkardığı bu sorunu aşabilmek için ilgili ülkelere korumacı ekonomi politikaları izlemeleri önerisinde bulunmuştur. Prebisch'e göre gelişmekte olan ülkelerin uluslararası serbest ticaretten kaynaklanan kayıplarının ortadan kaldırılabilmesi için, ithal-ikameci politikalar benimsenmelidir. Ayrıca gelişmiş ülkeler, gelirin gelişmekte olan ülkelere yeniden aktarımı için politikalar geliştirmelidir (Dağdemir, 2009). Prebisch az gelişmiş ülkelere, bir taraftan sanayileşmiş ülkelere yaptıkları ithalata karşı kendilerini gümrük tarifeleriyle korumalarını, öte taraftan iç piyasalarını genişletmek amacıyla kendi aralarında ortak pazarlar, gümrük birlikleri, serbest ticaret bölgeleri ve benzer bölgesel ekonomik bütünleşme türleri kurmalarını öğütler. Bu gibi bölgesel ekonomik bütünleşme türlerinin kurulmasıyla, azgelişmiş ülkelerin kalkınmada sanayileşmiş ülke mallarına olan bağımlılığı azalacaktır. Bunun yanı sıra, daha önce sanayileşmiş ülkelere işlenmeden sattıkları malları bu gibi alanlarda satabilmek için, yurt içinde yeniden bir işleme gerek duyacaklarından, ulusal sanayilerini güçlendirebileceklerdir. Buna ek olarak Prebisch, işlenmemiş malların dünya piyasalarındaki fiyatlarının istikrara kavuşturulması için yapılabilecek bütün uluslararası girişimleri içtenlikle desteklemektedir (Fusfeld, 1988). Prebisch'in çıkardığı sonuç, AGÜ için sanayileşmenin gerekliliğidir; karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı uluslararası işbölümünün faydalarını konu etmenin, yerinde olmadığıdır (Kazgan, 2010).

Nurkse, 20. yüzyıl ticaretinin gelişmekte olan ülkeleri 19. yüzyıldaki kadar desteklemediğini kabul etmiştir. Nurkse bu durumu, dünya ticareti kompozisyonundaki değişimler ile açıklamıştır. Nurkse'ye göre, 20. yüzyılda

gelişmekte olan ülkelerin ihraç ettikleri ilksel mallara olan dünya talebinin azalmasının nedenleri, sanayileşmiş ülkelerin ürettikleri ürünlerde ithal girdi kullanmak yerine sentetik girdiler kullanmaya başlamaları ve tarım ürünlerine olan talebin gelir esnekliğinin düşük olmasıdır. Nurkse, ilksel malların ihraç piyasalarının daralmış olması nedeniyle, gelişmekte olan ülkeler için en uygun kalkınma stratejisinin “dengeli büyüme” stratejisi olması gerektiği görüşünü savunmuştur (Dağdemir, 2009). Zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki ilişki Nurkse tarafından şu şekilde özetlenmiştir; *“Zengin ülkelerle temasta olan fakir ülkeler, sürekli olarak, nakdi gelirlerini ve harcamalarını, üretme kapasitelerini haklı göstereceği düzeyin üzerinde tutmak eğilimindedir. Bunun sonucu, ülke içinde enflasyon, dış ödemeler bilançosunda da sürekli dengesizlik eğilimidir”*(Kazgan, 2010).

AGÜ’leri serbest ticaret kapsamında yer alan yabancı yatırımlar çerçevesinde irdeleyen önemli iktisatçılardan birisi de Singer’dir. Yabancı yatırımların AGÜ’lere hiçbir fayda sağlamadığı ve asıl gelir artırıcı etkilerinin gelişmiş-sanayileşmiş ülkelerde gösterdiği bir tarafa, Singer’e göre, iktisadi kalkınmanın temel ilkeleri açısından genel etkileri de olumsuz, zararlı olmuştur. Yabancı yatırımların yöneldiği ihracat kesiminde verimlilik yerli üretim kesimlerinden daha yüksek olsa da, bu zarar yine söz konusudur. Nedenine gelince: Yabancı yatırımlar bu ülkeleri hammadde, bazı gıda maddeleri alanlarında ileri bir ihtisaslaşmaya götürmüştür. Sanayinin asıl önemi ise, birçok iktisatçının kanısının aksine, ne hemen geliri artırması ne de, en yakın sosyal faydasındadır; asıl faydası, genel eğitim düzeyini yükseltmesi, yaşama düzenini değiştirmesi, yaratıcılığı artırması, teknik bilgi birikimine yol açmasıdır. İşte, yabancı yatırımlar, bu yönden, AGÜ için faydalı değil, zararlı olmuştur (Kazgan, 2010). Sonuçta, ihracatları ilksel mallara dayanan gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaretten kalkınmayı destekleyecek bir kazanç elde etmeleri olası değildir (Dağdemir, 2009).

Kalkınma iktisatçıları açısından son olarak bir de Lewis’in görüşlerine yer vermek gerekmektedir. Lewis’e göre, AGÜ’ler öncelikle kendi sanayileşmesini gerçekleştirerek emeğin satın alma gücünü ve dolayısıyla iç pazarı genişletmeleri gerekir. Sürekli hammadde ihraç eden ülkelerin dış ticaretten elde ettikleri kazanç sınırlı düzeyde kalacaktır. Çünkü sermaye yoğun teknoloji ile üretilen mallara daha

yüksek fiyat ödeyeceklerdir. Dış ticaret hadleri sermaye yoğun mamul üreten ülkelerin lehine olduğundan hammadde üreten ülkelerin ekonomileri uzun dönemde statik bir durumda kalacaktır. Çünkü hammaddelerin dış ticaretten elde ettikleri gelir görece olarak düşük olacaktır. Lewis, yurtiçi sanayinin belli bir süre dış rekabete karşı korunabileceğini de savunmuştur (M. Sharif, 2002'den aktaran Ersoy, 2008)

Hunt (2005) tarafından İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en etkili iktisatçı olarak tanımlanan ve uluslararası iktisat kuramına önemli katkıları bulunan Samuelson, Ohlin'in kuramını tekrardan ele almıştır. Gerçekte, Samuelson'un amacı, serbest dış ticareti savunmak değildir. Aksine, ABD için, koruma politikasının gerekliliğini göstermek ister. ABD'nin yüksek işçi reel ücretleri, düşük ücretli ülkelere gelen malların rekabetinden korunmalıdır (Kazgan, 2010).

Serbest ticaret ve korumacılık tartışmalarının özellikle son dönemde gelişen Asya ekonomileri çerçevesinde daha da şiddetlendiği görülmektedir. Bu bağlamda önemli bir iktisatçı olan Paul Krugman'ın görüşlerine kısaca yer verilmiştir. Krugman, Doğu Asya ülkelerinin büyüme mucizesinin, birçok yazar tarafından iddia edildiği gibi, laissez-faire ekonomi politikalarından kaynaklanmadığı görüşünü savunmuştur. Krugman'a göre Doğu Asya ülkelerindeki büyüme, uygulanan sofistike sanayi politikaları ile seçici korumacı politikaların eseridir. Doğu Asya ülkeleri, gelişmiş ülkelerin kabul etmekte zorlandıkları, kendilerine özgü bir sistem yaratmışlardır ve mucizevî büyüme bu özgün sistemin sonucudur (Dağdemir, 2009).

Yukarıda yer verilen çeşitli iktisatçıların açıklamalarından da anlaşılabileceği gibi, her ne kadar az gelişmiş ülkelerin piyasalarını korumaları savunulsa da bunun belirli bir dönem içerisinde sınırlı kalması gerektiği korumacılık tartışmalarının ortak görüşlerinden birisidir. Bu durum Hunt (2005) tarafından şu şekilde özetlenmiştir; “Kalkınma iktisadı, Keynesçi iktisat gibi, neo-klasik laissez-faire muhafazakârlığının terk edilmesi gibi görünse de, çoğu kalkınma iktisatçısı bu durumun geçici olacağını ileri sürdü. Üçüncü dünya ekonomileri tam bir kapitalist sisteme ulaşır ulaşmaz neo-klasik kuram uygulanabilir olacaktır.”

4.1.3. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Serbest ticaret ve korumacılık tartışmalarının kısa bir şekilde değerlendirilmesi yapıldığında ilk karşımıza çıkan olgu, tartışmaların daha uzun yıllar devam edeceğidir. Her iki tartışmada, belirlenen varsayımlar çerçevesinde doğrular bulundurmakta, sorunlar ise bu varsayımların gerçek dünya şartlarına uymadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin mevcut şartlarına göre yeri geldiği zaman serbest ticareti savunması, yeri geldiği zaman korumacılığı savunması oldukça olağan bir durumdur. Sürekli değişen bir toplum içerisinde hangi politikaların uygun olacağına ise, o dönemin şartlarının etkisi altında karar verme ihtiyacı doğmaktadır. Tartışmaların esas noktalarından birisi, günümüzde serbest ticareti savunan ülkelerin, serbest ticaret politikaları ile mi geliştikleridir. Yoksa Doğu Asya veya Amerika örneğinde belirtildiği gibi ülkelerin gelişmeleri için korumacı politikaları uygun şekilde kullanmaları bir gereklilik midir? Ayrıca serbest ticaret açısından dikkate değer bir diğer olgu da, uluslararası kuruluşların tek doğru reçetenin bu politikaları uygulamak olduğunu söylemesi ve geliştirmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelere bu politika uygulamalarını dayatmasıdır. Tarihsel süreç içerisinde görülebileceği gibi ne serbest ticaret, ne de korumacılık politikası hiçbir dönem en iyi politika olmamıştır. Sadece zaman içerisinde değişen koşullara bağlı olarak birbirlerinin yerine ikame edilmişlerdir. Bu bağlamda bu kuruluşların bu kadar serbest ticaret inancı ile çalışmaları ister istemez, toplum içerisinde ve bilimsel mantık çerçevesinde çeşitli şüpheler doğurmaktadır. Korumacılık açısından dikkate değer olgu ise, gerçekte korumanın etkinlik kavramı ile ne kadar etkileşiminin olduğudur. Korunacak sanayinin doğru seçimindeki önem, politikanın doğruluğunun sorgulanmasındaki başlıca değişkenlerden biridir. Ayrıca sektörel korumadan ziyade, sektör içerisinde hangi grupların korunduğu da başlı başına sorun teşkil eden bir konudur. Kaynak dağılım etkinsizliği yaratılarak, sadece belirli çıkar gruplarının ekonomik olmayan amaçlarla korunmasının ülke ekonomisinin kalkınmasına katkı vermeyeceği oldukça açık bir konudur. Kısaca tartışmaların hem kaynak dağılımı, hem de gelir eşitsizliği gibi konular çerçevesinde ve fakirliğin azaltılması, kalkınmanın sağlanması gibi geliştirmekte olan ülkelerin temel sorunları içerisinde

sürekli kendini yenileyerek karşımıza çıkması beklenmesi gereken ve dikkate alınarak bilimsel çerçevede irdelenmesi gereken bir durumdur.

4.2. Tarımsal Korumacılık

4.2.1. Tarımsal Korumacılığın Kavramsal Tartışması

4.2.1.1. Tarımsal Korumacılık Kavramı

Tarımsal korumacılık kavramı, iktisadi açıdan değerlendirildiği zaman ülkenin tarım sektörünü dış rekabete karşı çeşitli araçlarla korumak şeklinde tanımlanabilir. Kavramsal açıdan dış rekabetten korunma konusu diğer sektörlerle benzer özellikler gösterse de, kullanılan araçlara ve amaçlara bağlı olarak önemli farklılıklar içermektedir. Dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik çalışmalarda en önemli tartışma konularının tarım konusunda ortaya çıkması da kullanılan amaç ve araç farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Devletler tarıma neden müdahale etmektedir? Kullanılan araçlar diğer sektörlerden neden farklılık göstermektedir? Müdahale amaçlarındaki geniş kapsam nereden gelmektedir? Destek ve koruma konusu birbirinden hangi çerçevelerde ayırım ve benzerlikler içermektedir? gibi sorular konu çemberini belirlemektedir. Bu sorular çerçevesinde dış rekabete karşı tarım sektörünün korunması konusunda belirtilmesi gereken, destek ve koruma arasındaki farklar ile tarımın korunma nedenlerinin tarım özelinde tartışılmasıdır. Bir sonraki iki başlıkta bu konular tartışılarak tarımsal korumacılığın çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır.

4.2.1.1.(1). Destek ile Koruma Farkı

Tarımın dış ticaret politikası çerçevesi içerisinde değerlendirilmesi sonucu destek ve koruma kavramlarının birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu iki kavram hem anlamsal açıdan, hem de uygulamada önemli farklılıklar göstermektedir. Tarıma uygulanan politika aracının koruma veya destek aracı olarak

tanımlanabilmesi, günümüz koşullarında uluslararası örgütlerin siyasi çatısı altında belirlenmektedir. Dünya tarım piyasalarını etkileyebilecek büyük ülkeler bu uluslararası kuruluşların tanımlamalarını belirlerken, küçük ülkeler belirlenen tanımlamalara uymak yükümlülüğünde kalmıştır. DTÖ kapsamında tarımsal koruma ve destek konuları kırmızı, mavi ve yeşil kutu adı verilen sınıflama içerisinde değerlendirilmektedir. Piyasaları bozucu etkiye sahip olan araçlar kırmızı kutu içerisinde, tarımı bir bütün olarak ele alan ve piyasalara doğrudan müdahale etmeyen araçlar yeşil kutu içerisinde yer almaktadır. OECD sınıflaması içerisinde ise pazar fiyatı desteği, girdi kullanımına yönelik destek gibi araçlar piyasaları bozucu etkiye sahip olarak nitelendirilirken, tarıma bir bütün olarak yapılan genel hizmet destekleri piyasa dostu araçlar olarak tanımlanmaktadır. Aslında konu oldukça basit bir çerçevede içerisinde yürütülmektedir. Yapılan desteklerin fiyatları etkileme düzeyi olduğunda araç koruma sınıflaması, fiyatları etkileme düzeyi olmadığında destek sınıflaması içerisinde yer aldığı görülmektedir. Devletlerin kullandığı araçlar ürün fiyatlarına, üreticinin vergilendirilmesi veya kredilendirilmesi ile ilgili sermayeye, ticarete, piyasalara doğrudan bir etki yaptığı zaman koruma sınıflaması içerisinde yer verilmektedir. Koruma sınıflaması içerisinde diğer sektörlerde kullanılan gümrük vergileri, kotalar, gönüllü kısıtlamalar, ambargolar gibi araçlar kullanılsa da, tarım ürünlerinin devlet tarafından alımı, taban, tavan fiyat uygulamaları, talep ve arz doğrudan müdahaleler gibi araçlar tarımsal korumacılığın farklılık gösteren özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma sınıflaması içerisinde kullanılan araçlar bilimsel yazında destek sınıflaması içerisinde de değerlendirilmektedir. Ama bir de koruma sınıflaması içerisine girmeyen destek araçları vardır. Koruma ve destek arasındaki en büyük ayırmda buradan gelmektedir. Eğer devlet üretimden bağımsız gelir destekleri, sulama, elektrik, drenaj gibi altyapı yatırımları, eğitim ve araştırma harcamaları, hastalık kontrolleri, çevre koruma, gıda yardımları gibi konulara kaynak aktarımı gerçekleştirirse, o zaman bunlar piyasalara doğrudan müdahale etmeyen ve uluslararası kuruluşlar tarafından izin verilen tarımsal destekleme araçları olarak tanımlanabilir. Günümüz koşullarında üretimden bağımsız verilen gelir destekleri şu an için piyasalara doğrudan müdahale olarak algılanmasa da, önümüzdeki günlerde artan uygulamalarına bağlı olarak bu tür destekler de

piyasaları bozucu araçlar olarak koruma sınıflaması içerisine girme ihtimali taşımaktadır.

Her ne kadar kavramsal açıdan bir ayrımın yapılması konunun daha iyi anlaşılmasına ve ileride yapılacak çalışmalarda dizgesel bir düzen oluşturma amacına katkı sağlasa da, tarımsal korumacılık ve destek kavramlarının günümüz koşullarında net bir şekilde ayrıldığını söylemek çok güçtür.

4.2.1.2. Tarımsal Korumacılığın Gerekçeleri

Tarımsal korumacılık konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için irdelenmesi gereken önemli konulardan bir tanesi de, devletlerin tarımı neden koruduklarıdır. Oldukça geniş kapsamlı amaçlar ile tarım sektörü korunsun da, burada konu üretici, tüketici, siyasal, ekonomik ve coğrafi olarak sınıflandırılarak sınırlandırılmıştır.

Üreticiler açısından devletin tarıma müdahalesi konusuna baktığımızda, üretici gruplarına göre amaç ve araçların değiştiği görülmektedir. Öncelikle belirtilmesi gereken hem ürün desenine, hem de ekonomik durumlarına göre birçok üretici grubu oluşturulabilir. Burada sadece küçük ve büyük üreticiler olmak üzere, oldukça geniş ve sade bir çerçeve içerisinde kalınmıştır. Küçük üreticilerin korunması ekonomik amaçlardan çok sosyal devlet çerçevesinde irdelenmektedir. Küçük üreticilerin düşük gelir seviyesine sahip olması ve tek geçim kaynaklarının tarım olması, sosyal devlet çerçevesinde bir sorun teşkil etmekte ve tarım bu çerçevede korunarak küçük üreticilere bir destek sağlanmaktadır. Büyük üreticilere baktığımızda ise, gelir seviyesi yüksek ve örgütlenme durumları, diğer üretici gruplarına göre oldukça iyi olan üreticiler karşımıza çıkar. Ülke ekonomisinde önemli bir yer tutan büyük üretici grupları hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde rekabet güçlerini artırabilmeleri için devlet tarafından korunmaktadır. Büyük üreticilerin korunmasında çıkar gruplarının lobi faaliyetleri gerçekleştirerek siyaseti etkilediği özellikle gelişmiş ülkelerde yoğun bir şekilde görülmektedir.

Tüketiciler açısından devletin tarıma müdahalesinde, diğer sektörlerden farklı olarak, karşımıza üreticilerin de ürünün tüketicisi olduğu ve böylelikle bu kesimin toplumun tamamını oluşturduğu çıkmaktadır. Her ne kadar bütün tarımsal ürünler

için bu kadar geniş bir gruptan bahsetmek mümkün olmasa da, en azından temel tarım ürünleri açısından bu grubun ülkenin tüm bireylerini içerisine aldığı söylenebilir. Tüketiciler açısından tarımın korunmasında gıda güvenliği ve gıda egemenliği kavramları konunun çerçevesini belirlemektedir. Toplumun beslenmesini güvence altına almak devletin başlıca görevlerinden biridir. Bu bağlamda hem günümüz, hem de gelecek neslin beslenmesini gerçekleştirecek tarım sektörü önemli düzeyde korunmaktadır. Ayrıca hiçbir devlet temel gıda maddesi olan tarım ürünlerinde dışarıya bağımlı kalmak istememektedir. Bu durum ekonomik etkinsizlik yaratması pahasına tarımın korunmasını ortaya çıkarmaktadır. Toplum beslenmesini sağlamak kendi başına yeterli değildir. Beslenme aynı zamanda sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Gıda güvenliği çerçevesinde konuyu irdelediğimizde gıda standartlarına bağlı olarak özellikle son dönemde sınır önlemlerinin önemli düzeyde artması, tarımsal korumacılığın sağlıklı gıdaya ulaşım içerisinde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Siyasal açıdan konu değerlendirilecek olursa, karşımıza ulusal ve uluslararası siyasal ayrımlar çıkmaktadır. Ulusal açıdan baktığımızda siyasal partilerin seçim rekabeti doğrultusunda tarıma müdahalelerinin olduğu görülmektedir. Ayrıca siyasal görüşlere bağlı olarak da müdahale amaç ve araçları değişmektedir. Uluslararası açıdan ise, örgütsel ve devletsel düzey olmak üzere iki ayrım yapılabilir. Uluslararası örgütler ile yapılan anlaşmalar doğrultusunda tarımsal müdahalelerin azaltılması çalışmaları günümüz ülkelerinin karşılaştığı ortak durumdur. Devletler açısından baktığımızda, güçlü devletler gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere gıda, alet ekipman yardımları doğrultusunda tarımlarının gelişmiş ülkeler lehine düzenlemelerini talep etmektedir. Böylelikle ulusal tarım, uluslararası örgütler aracılığıyla, gelişmiş ülkeler lehine düzenlenmektedir. Ayrıca belirtilmesi gereken konunun sadece gelişmiş ile az gelişmiş ülkeler arasında olmadığıdır. Tarihte karşımıza çıkan sübvansiyon savaşları da tarımsal korumacılığın gelişmiş ülkelerin birbirlerinin politikalarına cevap verme amacıyla kullanılabileceğini göstermektedir.

Tarıma müdahalenin bir diğer belirleyici etmeni, ülkenin mevcut ekonomik yapısıdır. Az gelişmiş ülkeler tarımı vergilendirirken, gelişmiş ülkeler tarımlarını desteklemektedir. Ülke ekonomisinin gelişimine bağlı olarak tarımın ekonomi ve

Engel kanuna göre de tüketicilerin gıda harcamalarının bütçeleri içerisindeki göreceli payının azalması, sektörler arası karşılaştırılmalı üstünlüğünün azalmasına yol açmakta ve buna bağlı olarak tarımsal korumacılık talep oranı yükselmektedir. Ayrıca ödemeler bilançosunun düzenlenmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması, sanayi hammadde ihtiyacının karşılanması gibi konular da tarıma müdahalenin doğrudan etmenleri arasında yer almaktadır. Ülke ekonomisinin bir diğer göstergesi olan tarımsal istihdam oranı da tarımsal müdahale araç ve amaçlarının şekillendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Çalışmamızda değerlendirilen ülkeler içerisinde yer alan Brezilya, Çin ve Türkiye'nin tarımsal istihdamının yüksek olması, tarıma müdahalelerine etki yapmaktadır. Tarım dışı alanlarda istihdam olanaklarının kısıtlılığı veya tarımda istihdama göre daha masraflı olması da müdahale gerekçelerinden birini oluşturmaktadır.

Son olarak tarımsal korumacılığın önemli bir etkeni olan iklim ve iklime bağlı değişikliklerin tarım üzerindeki etkisine baktığımızda, ülkelerin kuraklık, sel vb. çevre afetlerine bağlı olarak üreticilerine destek sağladıkları görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin tarıma müdahalelerinde görülen bir diğer etmende iklim ve tarımsal faaliyetlerle ilişkili olarak çevre konusunun öneminin artmasıdır. Ülkeler hem ulusun beslenmesini güvence altına almak, hem de doğal kaynakları koruma amacıyla tarıma çeşitli araçlarla müdahale etmektedirler.

4.2.2. DTÖ ve Tarımsal Korumacılık

Dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik küresel çalışmalar içerisinde belki de en çok tartışılan ve düzenlemeler içerisinde en çok sorunla karşılaşılan konu tarım piyasaları ile ilgili olanıdır. Tarımsal korumacılığın daha iyi anlaşılması için tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesine yönelik düzenlemelerin irdelenmesi gerekmektedir. Her ne kadar zaman içerisinde ülkeler arası ikili anlaşmalar ile tarım ürünleri piyasaları kısmi serbestleştirme içerisine alınsa da, konu kapsamı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) ve bu bağlamda ortaya çıkan Dünya Ticaret Örgütü'nü (DTÖ) içermektedir. Bu bölümde GATT kapsamı, süreç içerisinde yapılan ticaret görüşmeleri, DTÖ'nün

kuruluşu, Tarım Anlaşması ve son dönem konu ile ilgili ülkeler arası yapılan görüşmeleri içermektedir.

4.2.2.1. GATT Süreci ve Tarım Anlaşması

İkinci Dünya Savaşı'ndan galip olarak çıkan ABD, mevcut siyasal ve ekonomik gücü ile dünya piyasalarının düzenlenmesinde başrolü üstlenmiştir. ABD 1930'larda ortaya çıkan korumacı politikalardan sakınmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Bretton Woods adı verilen planlamada ticaret başlıca öğeyi oluşturmuştur (WTO, 2007). Bretton Woods konferansında IMF ve Dünya Bankası gibi küresel düzenleyici kurumların oluşturulmasının yanı sıra, bir de Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) planlanması öngörülmüştür. 1947 yılı sonu ile 1948 yılı başlarında Küba'nın başkenti Havana'da Birleşmiş Milletler'in 56 üyesinin katıldığı bir konferans yapılmıştır. Bu konferansta ülkeler ITO'nun kurulması konusunda görüş alışverişinde bulunmuşlar ve sonuçta Havana Sözleşmesi olarak bilinen anlaşma metnini ortaya çıkarmışlardır. Görüşmeler esnasında ülkeler, serbest dış ticaret ile istihdam konularından hangisine öncelik verilmesi gerektiği üzerinde anlaşmaya varamamışlardır. Ortak noktaları kapsayan taslak, 1950 yılına kadar sadece Liberya ve Avustralya tarafından onaylanmıştır. ABD Kongresi'nde tasarı çok eleştiri almış ve Aralık 1950'de Başkan Truman Kongre'den Sözleşme'yi geri çekmiştir. Böylece, Uluslararası Ticaret Örgütü'nün kurulması imkânı da ortadan kalkmıştır (Karluk, 2009). Uluslararası Ticaret Örgütü'nün kurulamaması dünya ticaretinin serbestleştirilmesi çalışmalarının GATT çerçevesinde yönlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. DTÖ'nün kuruluşuna kadar bu anlaşma çerçevesinde ülkeler müzakereler gerçekleştirerek dünya piyasalarının serbestleştirilmesi çalışmalarını yürütmüşler ve 1995 yılına kadar kurumsal bir yapı olmasa da, piyasa serbestleştirilmesinin başlıca ögesi olarak GATT'ı kullanmışlardır. GATT'a taraf ülkeler aralarında ortaya çıkan ticari sorunlar ile bunların çözüm yolları ve dünya ticaretinin geliştirilmesi imkânlarını görüşmek için belirli aralıklarla toplanmışlardır. Bu niteliğiyle GATT, uluslararası bir Dünya Ticaret Forumu olarak görev yapmıştır (Çelik, 2008).

GATT, üyelerinin ticaret ve ekonomik alandaki ilişkilerini iyileştirmeyi, dünya kaynaklarından tam yararlanmayı ve refah ve istihdamı artırmayı amaçlamıştır (Ertuğrul, 2004). Ayrım gözetilmeme, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve üyeler arası çıkan anlaşmazlıklarda taraflara danışmanlık hizmetinde bulunulması olmak üzere üç ilkeye sahiptir. Bu ilkeler kısaca şunu ifade etmektedir;

1- Ayrım gözetilmeme ilkesi: Bu ilkeyle ticaretin ayrım yapılmadan yürütülmesi öngörülmektedir. Buna göre taraflar, ithalat, ihracat, vergi ve resimlerinden herhangi bir ülkeye tanıdıkları ayrıcalığı tüm ülkelere tanımak zorundadırlar. Yani hiçbir ülke bir başka ülkeye özel ticari ödün veremez.

2- Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi: Bu temel ilkeyle gümrük tarifelerinin yerli üretim dallarının korunmasında tek koruma aracı olarak kabul etmektedir. Korumacı uygulamalara bu yolla sınır koymaktadır.

3- Üyeler arası çıkan anlaşmazlıklarda taraflara danışmanlık hizmetinde bulunması: Bu ana ilkeyle de danışma uzlaştırma ve görüş farklılıklarının giderilmesi öngörülmektedir. İlkeyle esas olarak üye devletlerin ticari çıkarlarına zarar gelmesini önleme hedeflenmektedir. Bunun için de, çıkarı zedelenen her üye ülkeye GATT'a başvurma hakkı tanınmaktadır (Aysu, 2008).

Bu amaçlar ve ilkeler doğrultusunda küresel ticaretin serbestleştirilmesinde başrolü oynayan GATT çerçevesinde ülkeler birçok müzakere turu yapmıştır.

Müzakere Süreci: DTÖ'nün kuruluşuna kadar Uruguay Turu dâhil olmak üzere toplam sekiz ticaret görüşmesi yapılmıştır. Görüşmelerin ilk turunda katılımcı ülke grupları 15 bin tarife ögesini kapsayan ve dünya ticaretinin yaklaşık %40'ını etkileyen 123 anlaşma yapmışlardır (WTO, 2007). İkinci görüşme 33 ülkenin katılımıyla Fransa'nın Annecy kentinde 1949 yılında yapılmıştır. Yeni ülkelerin sürece katılımı olmuş ve 5 bin tarifede önemli indirimler gerçekleşmiştir. Üçüncü görüşme İngiltere'nin Torquay kentinden 1950 yılında 34 ülkenin katılımı ile olmuştur. Dördüncü turda Cenevre'de 22 ülkenin katılımı ile benzer indirimler gerçekleştirilmiştir. Beşinci Tur ABD Hazine Bakanı Douglas Dillion'un teklifi üzerine 1961-1962 yılları arasında Cenevre'de toplanmıştır ve Dillion Müzakereleri şeklinde tanımlanmaktadır. Beşinci turda AET ortak pazarının büyümesi ve birleşmesi ABD için büyük tehdit olarak algılanmıştır. ABD ortak pazarın

kurulmasına ve genişlemesine karşı değildi. Tersine iki nedenden dolayı bu süreci desteklemiştir. Birincisi Fransa ve Almanya arasında ekonomik ve siyasal işbirliğinin geliştirilmesi savaş tehdidini azaltıyordu. İkincisi Batı Avrupa'nın birleşmesi komünist genişleme için bir duvar görevinde etkili olabilirdi. Ancak ABD ekonomik çıkarları sebebiyle Avrupa duvarının yanlış tarafında durmak istemiyordu (WTO, 2007). Sonuçta görüşmeler iki bölüm halinde yapılmıştır. Birinci bölüm AET üyesi ülkeler ile tek bir tarife indirimine yönelik olmuştur. İkinci bölüm, genel tarife şeklinde gerçekleşmiş ve 4400 tarife pozisyonunda 4,9 milyar dolarlık ticaret hacmini kapsamıştır (Karluk, 2009). Dillon Görüşmeleri'nde tarım konusu, özellikle OTP'den kaynaklanan sorunlar nedeniyle gündeme gelmiş ve OTP çerçevesinde uygulanmakta olan değişken vergilerin ve ihracat sübvansiyonlarının GATT kurallarına kesin olarak aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Değişken vergilerin ve ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması konusunda, görüş birliğine varılamamış; ancak, AB, bu yıllarda henüz oluşum aşamasında olan OTP konusunda ABD'yi ikna edebilmek için yağlı tohumlarda sıfır, tahıl dışındaki yem maddelerinde %6 gümrük tarifesi uygulamayı kabul etmiştir (Ertuğrul, 2004). Altıncı görüşme 1963-67 arasında 48 ülkenin katılımı ile Cenevre'de gerçekleştirilen Kennedy Turu'dur. ABD, Kennedy Görüşmeleri'nde, başarılı bir görüşmenin gerçekleştirilebilmesi için, tarım ürünleri ticaretinde liberalizasyonunun sağlanmasının zorunlu koşul olarak ele alınmasını istemiş, bu çerçevede değişken verginin, tarifeye dönüştürülmesini ve her üründe minimum giriş garantisinin sağlanmasını önermiştir. AB bu isteklere karşı çıkmış ve henüz oluşmakta olan OTP konusunda herhangi bir taahhüde girmek istememiştir. ABD, görüşmeler ilerledikçe, diğer sektörlerde kendine üstünlük sağlayacak olan görüşmelerin tamamını kurtarabilmek amacıyla tarım ile ilgili isteklerinden vazgeçmiş ve AB için OTP'yi uygulamanın yolları tamamıyla açılmıştır (Ertuğrul, 2004). Yedinci sıra olan Tokyo görüşmesi ise 1973-79 yılları arasında 99 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. 14 Eylül 1973'de yayınlanan bir bildiri ile sınaî ve tarımsal ürünlerde uluslararası ticarete engel olan tüm önlemlerin (tropik ve hammaddeler dâhil) ele alınması kararlaştırılmıştır. Tokyo Turu'nun ilk pratik sonucu, tropik ürünler konusunda görüşmeler devam ederken varılan anlaşmadır. Bu Anlaşma'ya göre sanayileşmiş ülkeler, GYÜ'lerden yaptıkları tropik

ürün ithalatına (kahve, kakao, çay, baharat gibi) uyguladıkları tarifeleri ve diğer tarife dışı önlemleri 1977 yılından itibaren giderek azaltmayı kabul etmişlerdir (Karluk, 2009). Ancak özellikle AB'den kaynaklanan direnmeler nedeniyle bu görüşmelerde de tarım ürünleri ticareti ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilememiştir (Ertuğrul, 2004).

4 Eylül 1986'da bazı konular hala tartışmalar dışındaydı. Bunlar; tarım, hizmet sektörü, fikri mülkiyet hakları ve yatırım konularıdır. Bir hafta sonra Punta del Este Beyannamesi yayınlanmış ve Uruguay turu başlamıştır. Tarım konusu ABD ve AB arasındaki çekişmelerle geçmiştir. ABD bütün ticareti bozucu sübvansiyonların kaldırılmasını ve kısa dönemde reform önlemlerini içeren anlaşmaların yapılmasını amaçlamıştır. AET ise limitli ve aşamalı bir azaltmayı öngörmüştür. Görüşmeler, AET komisyonunun OTP reformu yapmaya karar vermesiyle yeni bir başlangıç yapmıştır. Uzun yedi yıl sonucunda ticaret görüşmeleri başarılı bir şekilde sonuçlanmış ve GATT başlangıcından bu yana en önemli ticaret reformu gerçekleştirilmiştir (WTO, 2007). Dünya tarım ürünleri ticareti, turun hızını ve başarısını etkileyen temel konu olmuştur. Uruguay Turu'nun ilk üç yılında konu ile ilgili hangi unsurların müzakere edilmesi gerektiği görüşülmüş, ancak bir sonuca ulaşılamamıştır. İzleyen iki yıllık dönemde, konu ile ilgili küresel düzenlemeleri içeren bir Tarım Anlaşması üzerinde çalışılmış ama sonuç alınamamıştır. Ancak son üç yıllık dönemde müzakerelerde ilerleme sağlanmış ve nihayet Tarım Anlaşması üzerinde uzlaşmıştır (Dağdemir, 2009). Dünya piyasalarının serbestleştirilmesi DTÖ kapsamında kurumsal bir yapı çerçevesinde gerçekleştirilmiş ve tarım ürünleri piyasaları Tarım Anlaşmaları ile sürece dâhil edilerek serbestleştirme kapsamına alınmıştır.

Tarım Anlaşması: Tarım Anlaşması'nın önsözünde, uzun dönemde adil ve piyasa mekanizmasına dayalı bir tarım ürünleri ticaret sistemini kurmak üzere reform sürecini başlatmak amacı vurgulanmaktadır. Bu reform, GATT kuralları ve disiplinleri çerçevesinde, özellikle pazara giriş, iç destekler ve ihracat sübvansiyonları ile ilgili düzenlemeler yoluyla destekleyici-koruyucu tarım politikalarından uzaklaşmayı, bir başka deyişle tarımda liberalleşmeyi öngörmektedir. Tarım Anlaşması, pazara girişin kolaylaştırılması, yurt içi desteklerin

ve ihracat desteklerinin azaltılması konularında bir dizi kurallar getirmiştir (Ertuğrul, 2004). Uruguay Turu'nda imzalanan Tarım Anlaşması'na göre, serbest ticareti ve rekabeti bozucu mali yardımların ve ithalat engellerinin, anlaşma uygulamaya konulduktan sonraki 6 yıl içinde azaltılması öngörülmektedir. Tarım konusunda alınan kararlara göre, iç destekleme olarak yapılan sübvansiyonlar %15, tarım ürünleri ihracatı olarak yapılan sübvansiyonlar ise bütçe harcamalarında %36, miktar olarak da %21 oranında azaltılacaktır. Diğer taraftan asgari destek durumunda iç desteğin azaltılması gerekmektedir. Buna göre, yapılan yardım, üretim değerinin gelişmiş ülkelerde %5'ini, GYÜ'lerde ise %10'unu geçememektedir. Ticaret veya üretim üzerinde bozucu etkileri olmayan veya çok az bozucu etkiye sahip iç destekleme politikaları da indirim taahhüdü dışında bırakılmaktadır. Tarım ithalatındaki tarife dışı engeller gümrük vergilerine çevrilecek ve %3 oranına çekilecektir. Tarım sektöründeki ihracat sübvansiyonları, bütçe harcamalarının ve sübvansiyon miktarının azaltılması şeklinde indirim taahhüdüne tabi olacaktır. İndirim için 1986-1990 dönemi esas alınmaktadır. Gelişmiş ülkelerin bütçe harcamaları ve sübvansiyon miktarları 1993-1999 yılları arasında sırasıyla %36 ve %24 oranlarında azaltılacaktır. GYÜ'ler için bu oranlar %24 ve %16 olacak ve indirimler 10 yıl içinde gerçekleştirilecektir. Kalkınmakta olan ülkeler ayrıca tarım ürünlerinin ihracatında pazarlama maliyetlerinin azaltmak amacıyla yapılan sübvansiyonları ve iç sevkiyata tanınandan daha elverişli taşıma şartlarını ihracata yönelik sevkiyatlar için uygulayabileceklerdir. Japonya ve Güney Kore, pirinç pazarlarını kademeli olarak açacaklar, ayrıca tropik ürünlere uygulanan gümrük vergileri %40 oranında azaltılacaktır (Çelik, 2008).

4.2.2.2. Tarım Anlaşması Sonrası Gelişmeler

Uruguay Turu'ndan sonra DTÖ kapsamında toplam yedi tane bakanlar konferansı düzenlenmiş ve tarım konusu hem bu konferanslarda, hem de İleri Tarım Müzakereleri çerçevesinde ülkeler arasında tartışılmıştır. Singapur ve Cenevre Bakanlar Konferansı'nda tarım ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Seattle bakanlar konferansı özellikle tarım ile ilgilidir. GYÜ'ler gıda yardımları ile

ihracat kredilerinin kullanılmasının tekrar gözden geçirilmesini istemişlerdir. AGÜ'lerin çoğunluğunun gıda güvencesi sorunu ile karşı karşıya olduğu ve bu ülkelerdeki tarım ürünleri üreticilerinin dünya tarım ürünleri ticaretinde uygulanmakta olan politikalardan zarar gördüğü belirtilmiştir. AB ve ABD'nin tarım alanındaki uyuşmazlığı yanında, UG çerçevesinde çözümü öngörülen GYÜ'lerin tarım alanındaki sorunlarının çözülmemiş olması gibi nedenlerle konferans başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Ertuğrul, 2004). Tarım Anlaşması'nın 20. Maddesi uyarınca başlatılması planlanan müzakereler ile dünya tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesinde daha ileri aşamalara geçilmesi hedeflendiği için bu müzakerelerin de kısaca "İleri Tarım Müzakereleri" olarak adlandırılması yönünde bir mutabakat oluşmuştur. "İleri Tarım Müzakereleri", 1999 yılı sonunda başlayan Seattle Bakanlar Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, Mart 2000'de başlamıştır. Ancak daha sonradan, Kasım 2001'de gerçekleşen Doha Bakanlar Konferansı ile başlatılan Doha Kalkınma Turu müzakereleri kapsamına alınmıştır. Doha Deklarasyonu ile "İleri Tarım Müzakereleri"nin kapsamında ele alınacak konulara da açıklık getirilmiştir. Deklarasyona göre Müzakereler çerçevesinde, pazara girişte önemli ilerlemeler elde edilmesi, ihracat sübvansiyonlarının ve ticareti bozucu iç desteklerin uzun vadede tamamen kaldırılacak şekilde azaltılması hedeflenmiştir (Dağdemir, 2009). Doha Müzakereleri'nden sonra Cancun Bakanlar Konferansı'nda da tarım görüşmelerin temel konusunu oluşturmuştur. İleri Tarım Görüşmelerinde belirli konularda uzlaşma olanağı sağlanmış olmakla beraber somut bir gelişme sağlanamamıştır. AB ve ABD'nin uzlaşma yolunda bir gelişme kaydederek ortak bir belge yayınlamaları (13 Ağustos 2003) görüşmelere yeni bir boyut kazandırmıştır. Ancak, bu belge özellikle iç destekler ve ihracat sübvansiyonları bakımından beklenen ilerlemeyi sağlamamış ve Cairns Grubu Ülkeler³ ve GÜ'ler tarafından eleştirilmiştir (Ertuğrul, 2004). 2005 yılındaki Hong Kong toplantısının ise her ne kadar başarılı olduğu iddia edilmiş olsa da, müzakerelerde pek fazla bir ilerleme kaydedilememiştir. Sonunda Temmuz 2006'da müzakereler askıya alınmıştır. 2007'de yapılması gereken konferans Doha

³ Arjantin, Avustralya, Bolivya, Brezilya, Endonezya, Filipinler, Guatemala, G. Afrika, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Malezya, Pakistan, Paraguay, Peru, Şili, Tayland, Uruguay, Yeni Zelanda.

Turu sürecindeki tıkanıklıklar nedeniyle yapılamamıştır. 2007 yılında Potsdam’da yapılan (DTÖ dışındaki) alternatif zirvede de bir gelişme sağlanamamıştır (Deardorff, 2008). Doha Kalkınma Turu görüşmelerinde geçmiş dönemde tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi yönünde çaba harcayan ABD’nin son dönemde değişen ve AB ile tarım konusunda uyum sağlayan görüşlerinin etkisi yoğun bir şekilde görülmektedir. ABD’nin dış ticaret açıkları ile bilhassa taleplerinde önemli artışlar olan tarım ürünlerine yönelik ulusal destekleme politikaları konularında durum daha ciddi bir hal almıştır. Bu Doha Kalkınma Turu’nu zora sokan önemli bir etken olmuştur (Deardorff, 2008).

4.2.2.3. Sürecin Değerlendirilmesi

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya piyasalarının serbestleştirilmesine yönelik politikalar özellikle ABD’nin başını çektiği grup tarafından yönlendirilmiştir. Tarihsel olarak irdelendiğinde tarım konusunun ülkeler arasında gerçekleştirilen müzakerelerde başlıca sorun olduğu net bir şekilde görülmektedir. Müzakerelerde özellikle son döneme kadar ABD ile AB arasında geçen tartışmalar başlıca etken olmuş ve tartışmaların büyüklüğüne bağlı olarak görüşmeler durma noktasına gelmiştir. Tarım piyasalarının serbestleştirilmesi çalışmalarının özellikle GYÜ ve AGÜ’leri birinci derecede etkilemesi ülkelerin gruplaşmasına ve buna bağlı olarak gruplar halinde DTÖ kural düzenlemelerine müdahalelerini karşımıza çıkarmıştır. GYÜ’lerin dünya piyasalarında artan önemi tarım konusunun tartışma alanını biraz olsun ABD ile AB çemberinin dışına çıkarsa da, tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi politikalarında bu iki üyenin etkisinin önümüzdeki dönemde de yoğun bir şekilde hissedileceği ve tartışmaların tarım dışı alanlardaki serbestleştirme çabalarını önemli düzeyde etkileyeceği söylenebilir.

4.2.3. Tarımsal Korumacılığın Ölçümü

Bu bölümde öncelikle tarımsal korumacılığın ölçümüne neden ihtiyaç duyulduğu açıklanmaya çalışılmış, daha sonra kullanılan ölçüm yöntemleri ve

özellikle çalışma kapsamında kullanılan OECD yöntemleri daha ayrıntılı irdelenerek, son bölümde ölçüm yöntemleri eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Tarımsal Korumacılığı Neden Ölçüyoruz? Korumacılık ile tarımsal destek kavramları birbirinden ayrılması güç kavramlar olduğu için, desteklerin ölçümü bağlamında korumacılığın ölçümünü değerlendirmek gerekir. Ülkelerin tarımsal destekleri ölçüm nedenlerini ulusal ve uluslararası amaçlar olmak üzere iki temel üzerine inşa edebiliriz. Günümüzde ulusal ve uluslararası amaçları birbirinden ayırmak güç olsa da, uluslararası uygulanan politikaları ulusal politikaların bir devamı olarak görebiliriz. Ülke içerisinde - özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde- gelir düzeyi düşük bir grubu temsil eden tarım sektörü, sosyal ve siyasi amaçlar ile desteklenmektedir. Bu desteklerin ne derece üreticilere ulaştığının, verilen desteğin gerçekten destek olarak nitelendirilmesinin mümkün olabileceğinin tespiti ve gelecek dönemki ulusal politikaların düzenlenmesi için ülkeler yurtiçi tarımsal destekleri ölçüm yoluna gitmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, günümüzde yurtiçi politikaların sadece ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenmediği, uluslararası anlaşmalar, kurumlar ve diğer devletlerin etkisiyle şekillendirildiği, korumacılığın ölçümünün de uluslararası kıyasa elverecek ortak bir yöntemle yapılabilmesidir. Uluslararası amaçlara baktığımızda, piyasaların serbestleştirilmesi çalışmalarında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan bir dizge ile karşı karşıya gelsek de, tarımsal piyasaların serbestleştirilmesi önceki bölümlerde açıklandığı üzere biraz daha gecikmeli olarak dünya gündemine gelmiştir. Tarımın serbest piyasa içerisine dâhil edilmesi ile ülkeler tarımsal desteklerin ölçümü ve bu ölçümlerin ne kadarının koruma olarak değerlendirileceği, ne kadarının izin verilen destek miktarı olarak nitelendirilebileceği gibi soru ve sorunlar ile karşılaşmışlardır. GATT görüşmeleri kapsamında ortaya çıkan TODÖ (AMS)⁴, Uruguay Turu öncesinde OECD tarafından temellendirilen ÜDT, DB yapmış olduğu çalışmalarda kullandığı NYK gibi bütün ölçüm yöntemleri piyasaların serbestleştirilmesi amacına hizmet eden bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır. Desteklerin ve buna bağlı korumacılığın ölçümünde temel amaç tarım ürünleri piyasalarında bir serbestleştirme

⁴ İngilizce yazında AMS olarak kısaltılan bu kavram, Türkçe yazında toplu destek ölçümü şeklinde ifade edilebilir. Ancak OECD'nin kullandığı toplam destek ölçümü ile karışmaması amacıyla TDÖ şeklinde kısaltmak yerine TODÖ şeklinde kısaltılmıştır.

sağlamaya hizmet etmek olsa da, ülkelerin birbirlerinin uyguladığı politikalardan ders alması ve birbirlerinin uyguladığı politikaların etkilerinin irdelenmesi gibi alt amaç olarak nitelendirebileceğimiz amaçlar da yer almaktadır. Birbirinin politikalarından yararlanmaları amacını en açık bir şekilde OECD yöntemlerinde görüyoruz. OECD tarımsal destekleri ölçme amacını, “*ülkelerin birbirlerinin politikalarından faydalanmalarını sağlamak ve bu politikaların birbirlerine verdikleri etkileri incelemek*” olarak nitelendirmektedir. Burada ölçümün amacı ülkelerin politikalarından yararlanmak olarak nitelendirilse de, “*aşamalı olarak korumacılığın azaltılması ve ülkeler ile ürünler arasında dengeyi sağlayacak serbest ticaretin gerçekleştirilmesi*”(OECD, 2008b) şeklinde de amaç kapsamı devam etmektedir. Özetle, korumacılığın ölçümü, serbest ticaretin gerçekleştirilmesi amacıyla ülkelerin birbirlerinin uyguladıkları politikaları irdelemek, incelemek ve değerlendirmek suretiyle yapılmaktadır. Ölçüm yöntemleri her ne kadar serbest ticaret amacıyla karşımıza çıksa da, basın yayın kuruluşları, devlet kurumları, bilim çevreleri farklı amaçlar doğrultusunda bu yöntemleri kullanmakta ve yöntemlere bağlı olarak gerek bilimsel düzeyde, gerekse halkın bilgi almasını sağlayacak çeşitli yayınlar düzeyinde ürünler ortaya koymaktadır.

4.2.3.1. Tarımsal Korumacılıkta Kullanılan Ölçüm Yöntemleri

Tarımsal korumacılık konularını işleyen yayınlar⁵ incelendiğinde karşımıza, Üretici Sübvansiyon Eşdeğeri, Üretici Destek Tahmini, Nominal Koruma Oranı, Nominal Yardım Oranı, Tüketici Vergi Eşdeğeri, Ticaret veya Refah Azalma Endeksleri gibi yöntemler çıkmaktadır. Burada yöntemlerin ortak özelliklerinden bahsedilmiştir. Tarımsal korumacılığın ölçümünde;

- En çok kullanılan yöntemler ülke içi fiyatlar (bazen yurtiçi pazar fiyatları, bazen çiftlik avlusu fiyatları) ile sınır fiyatlarının karşılaştırılmasına dayanmaktadır,

---

⁵ Beghin ve Kherallah (1994), Bojnec ve Swinnen (1997), Ören (1998), Lopez ve Hathie (2000), Swinnen ve ark. (2001), Olper (2001), Antimiani ve ark. (2003), Thies ve Porche (2007), Park ve Jensen (2007), Olper (2007), Anderson ve ark. (2007), Huang ve ark. (2009), Swinnen (2009), Lloyd ve ark. (2010), Spoerer (2010)

- Genellikle küçük ülke varsayımı, kısmi denge çözümlemesi, fırsat maliyeti kuramları temel alınmaktadır,
- Yöntemler birbirleri içerisinden, çalışma amaçlarına göre düzenlenmektedir,
- Çalışmaların birçoğunda değerler nominal olarak hesaplanmakta ve girdiler üzerinde etkili olan kısıtlama politikalarını ölçen etkin koruma oranlarına girilmemektedir,
- Yöntemleri saf hali ile kullanımının yanı sıra, döviz kurları gibi koruma oranlarını etkileyen etmenler dâhil edilerek düzeltmelere gidilmektedir,
- Son yıllarda koruma oranlarına ek olarak tarımsal korumacılık ölçüm yöntemleri içerisine kısıtlama endeksleri de dâhil edilmektedir.

Bu çalışmada, OECD tarafından kullanılan Üretici Destek Tahmini, Nominal Koruma Katsayısı ve Nominal Yardım Katsayısı verilerinden yararlanılmıştır. Döviz kuru etkisinden sakınmak için Üretici Destek Tahmini yüzde (%) değerler olarak dikkate alınmıştır. Çalışma içerisinde kullanılan OECD yöntemleri aşağıda kısaca açıklanmıştır⁶.

4.2.3.2. OECD Ölçüm Yöntemi

OECD ölçüm yöntemlerinin esasları Nominal Koruma ve Nominal Yardım Katsayıları hesabına dayanmaktadır. Bu yöntemler, düzenli ve geniş bir veritabanına sahip olup, destek bileşimlerini de içermekte, ayrıca uluslararası kıyaslamalara da olanak sağlamaktadır. Söz konusu yöntemlerle, tüketici ve vergi mükelleflerinden üreticilere yapılan parasal aktarımlar ölçülmektedir. Politika uygulamalarında farklı araçlar kullanılsa da sonuçta hepsi aktarıma neden olmaktadır. OECD yönetiminde bu aktarımların ölçümünde temel belirli esaslar vardır. Bunlar;

- 1- Ölçümlerin esasını politikaların neden olduğu parasal aktarımlar oluşturur,
- 2- Politika aktarımlarının ölçümünde yapı, amaç veya ekonomik etki dikkate alınmaz,

---

⁶ OECD yöntemlerinin açıklanmasında önemli derecede OECD (2008b)'den yararlanılmıştır.

- 3- Genel ekonomi politikaları tarıma aktarım yaratsa da, tarımsal destek ölçümleri içerisinde dikkate alınmazlar,
- 4- Tarımsal politikaların ortaya çıkardığı aktarımlar brüt değerlerle ölçülür,
- 5- Üreticilere yapılan aktarımlar çiftlik avlusunda ölçülür,
- 6- Üreticilere sağlanan destekler politika araçlarına göre sınıflandırılır.

4.2.3.2.(1). OECD Göstergelerinin Kısa Tarihi

Temel noktayı oluşturan sübvansiyon eşdeğeri kavramı, tarifelerin etkilerini değerlendirmek için geliştirilmiştir (Corden, 1971). Bu kurama göre, bir politika önleminin (ithalat tarifesi, ihracat sübvansiyonu ton başına ödeme vb.) Üretici Sübvansiyon Eşdeğeri (ÜSE), hükümet tarafından ürünün birim başına yapılacak ödeme ile aynı değere sahiptir. Bu kuram Tim Josling tarafından tarımsal sübvansiyonları ölçmek için kullanılmıştır (Josling, 1973 ve Josling, 1975). ÜSE yöntemi, 1987 yılından beri, politikaların neden olduğu parasal aktarımların ölçümünde OECD tarafından düzenli olarak kullanılmaktadır. Zamanla ÜSE, ÜDT adını almış, kapsamı da genişletilmiştir. 1999 ve 2007 yılında ÜDT sınıflandırmasında düzeltmelere gidilmiş, desteklerin ürün bazında ölçüm yöntemleri de değiştirilmiştir.

4.2.3.2.(2). Destek Göstergelerinin Hesaplanması

Politikalar sonucunda oluşan desteklerin en önemli bileşeni fiyat aktarımlarıdır. Fiyat aktarımları dışında bir de vergi indirimleri, borç düzenlemeleri gibi diğer aktarımlar vardır. Ancak bu diğer aktarımların ayrıntılarına burada yer verilmemiştir.

Destek göstergelerinin hesaplanmasında belki de belirtilmesi gereken en önemli nokta, rekabetçi bir piyasanın varlığının kabulüdür. Kuramsal olarak eğer devlet müdahaleleri olmasaydı, yurtiçi fiyatlar ile dünya fiyatları eşit olacaktı. Eğer bir fark var ise devlet müdahalelerinin olduğu varsayımı temel alınmıştır.

Üretici destek tahmininin en önemli bileşenini oluşturan pazar fiyatı desteğinin temelini pazar fiyatı farklılaşması oluşturmaktadır.

4.2.3.2.(3). Pazar Fiyatı Farklılaşması

Pazar fiyatı farklılaşmasının en basit açıklaması, yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatları arasında bir farkın olmasıdır.

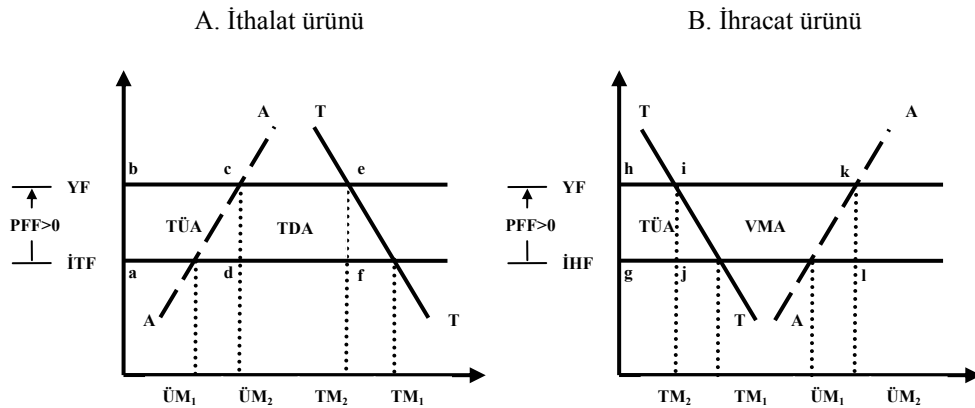
$$PFF = YF - SF \quad (4.1.)$$

PFF; Pazar fiyatı farklılaşmasını,

YF; Yurtiçi fiyatını,

SF; Sınır fiyatını, ifade etmektedir.

PFF pozitif olduğunda belirli bir ürünün üretiminin desteklendiği, negatif olduğunda ise üretimin vergilendirildiği anlaşılmaktadır. Fiyat farklılaşması yaratan politikalar, yurtiçi fiyatları artıran veya azaltan, ürünün ithal veya ihraç ürün olmasına göre kısmi denge analizinde aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

Kaynak: OECD (2008b)

Şekil 4.1. Yurtiçi Fiyatları Artıran Politikalarda Fiyat Aktarımları

Şekil 4.1'in A bölümünde yurtiçi fiyatı artırılan bir ithalat ürünüde fiyat aktarımları gösterilmektedir. Bu tür bir politikanın yokluğunda yurtiçi fiyat, ithalat fiyatına (İTF) eşit olacaktır. Yurtiçi üretim $\bar{U}M_1$, tüketim TM_1 kadar olacak, talep ile arz arasındaki fark ($TM_1 - \bar{U}M_1$) ithal edilecektir. Örneğin gümrük vergisi gibi bir politika uygulandığında fiyatlar yükselecek ve bu fiyattan daha fazla faydalanmak isteyen üreticiler üretimlerini artıracak, yüksek fiyata tüketicilerin tepkisi ise olumsuz yönde olup, tüketimlerini azaltacaklardır. Yeni pazar fiyatı YF 'de oluşacak, üretim $\bar{U}M_2$ 'ye çıkacak tüketim ise TM_2 'ye düşecek ve ithalat $TM_2 - \bar{U}M_2$ seviyesine düşecektir. Böyle bir politikanın uygulanması durumunda fiyat aktarımları,

Tüketicilerden üreticilere yapılan aktarımlar ($T\bar{U}A$), abcd alanı;

$$T\bar{U}A = PFF \times \bar{U}M \quad (4.2.)$$

$T\bar{U}A$; Tüketicilerden yapılan aktarımlar,

PFF ; Pazar fiyatı farklılaşması,

$\bar{U}M$; Üretim miktarı,

Tüketicilerden yapılan diğer aktarımlar (TDA), dcef alanı;

$$TDA = PFF \times (TM - \bar{U}M) \quad (4.3.)$$

TDA ; Tüketicilerden yapılan diğer aktarımlar,

PFF ; Pazar fiyatı farklılaşması,

TM ; Tüketim miktarı,

$\bar{U}M$; Üretim miktarı, şeklinde olmaktadır

Diğer aktarımlar, tüketicilerin tüketimlerine daha fazla ücret ödemeleri nedeniyle oluşmaktadır.

Şekil 4.1'in B bölümünde ise, yurtiçi fiyatı artırılan bir ihracat ürününde fiyat aktarımları gösterilmektedir. Bu tür bir politikanın yokluğunda yurtiçi fiyat, ihracat fiyatına (İHF) eşit olacaktır. Yurtiçi üretim $\ddot{U}M_1$, tüketim TM_1 kadar olacak, arz ile talep arasındaki fark ise $\ddot{U}M_1 - TM_1$ alanı ise ihraç edilecektir. Yurtiçi fiyatları artıran bir politika söz konusu olduğunda yurtiçi fiyatlar ihracat fiyatının üzerine çıkacak ve pozitif bir PFF yaratacaktır. Üreticiler yüksek fiyatlardan yararlanmak için üretimlerini artıracak, tüketiciler ise artan fiyatlara karşılık olarak tüketimlerini azaltacak, ihracat ise $\ddot{U}M_2 - TM_2$ aralığına çıkarak artacaktır. Böyle bir politikanın uygulanması durumunda fiyat aktarımları,

Tüketicilerden üreticilere yapılan aktarımlar (TÜA), $ghij$ alanı;

$$T\ddot{U}A = PFFxTM \quad (4.4.)$$

TÜA; Tüketicilerden üreticilere yapılan aktarımlar,

PFF; Pazar fiyatı farklılaşması,

TM; Tüketim miktarı,

Vergi mükelleflerinden üreticilere yapılan aktarımlar (VMA), $jikl$ alanı;

$$VMA = PFFx(\ddot{U}M - TM) \quad (4.5.)$$

VMA; Vergi mükelleflerinden üreticilere yapılan aktarımlar,

PFF; Pazar fiyatı farklılaşması,

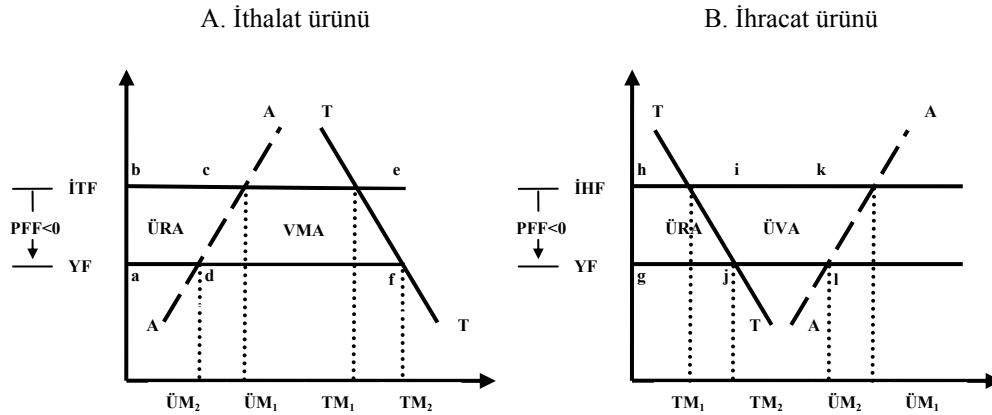
ÜM; Üretim miktarı,

TM; Tüketim miktarı, şeklinde olmaktadır.

Vergi mükelleflerinden yapılan aktarımlar ihracat sübvansiyonu gibi durumları ifade etmektedir.

İthalat ve ihracat durumu arasındaki en önemli fark, ithalat durumunda toplam yaratılan aktarımın (abef) tamamı tüketiciler tarafından ödenirken, ihracat durumunda ise toplam yaratılan aktarım (ghkl) tüketici ve vergi mükellefleri ile birlikte ödenmektedir.

Benzer çözümleme yurtiçi fiyatları azaltan bir politika için de yapılabilir.

Kaynak: OECD (2008b)

Şekil 4.2. Yurtiçi Fiyatları Azaltan Politikalarda Fiyat Aktarımları

Şekil 4.2'nin A bölümünde yurtiçi fiyatı azaltılan bir ithalat ürünüde fiyat aktarımları gösterilmektedir. Bu tür bir politikanın yokluğunda yurtiçi fiyat ithalat fiyatına eşit olacaktır. Yurtiçi üretim $\bar{U}M_1$, tüketim TM_1 kadar olacak, arz ile talep arasındaki fark ($TM_1 - \bar{U}M_1$) ithal edilecektir.

Yurtiçi fiyatları azaltan bir politika (ithalatın özendirilmesi) uygulandığında, yurtiçi fiyat ithalat fiyatının altına düşerek negatif bir PFF oluşturacaktır. Üretim $\bar{U}M_2$ 'ye düşecek, tüketim TM_2 'ye çıkacaktır. Bu durumda $TM_2 - \bar{U}M_2$ aralığı artan ithalatı gösterecektir. İthalat durumunda yurtiçi fiyatları düşüren bir politika

tüketicilere, üretici ve vergi mükelleflerinden abef alanı kadar bir fiyat aktarımı yaratacaktır.

Şekil 4.2'nin B bölümünde yurtiçi fiyatı azaltılan bir ihracat ürününde fiyat aktarımları gösterilmektedir. Bu tür bir politikanın yokluğunda yurtiçi fiyatlar ihracat fiyatına (İHF) eşit olacaktır. Bu fiyatta, $\bar{U}M_1$ kadar üretim, TM_1 kadar tüketim ve $\bar{U}M_1-TM_1$ alanı kadar da ihracat olacaktır.

Yurtiçi fiyatları azaltan bir politika (tarımsal ihracata vergi uygulanması) karşımıza çıktığında, yurtiçi fiyatlar azalarak negatif bir PFF yaratacaktır. Üretim $\bar{U}M_2$ 'ye düşecek, tüketim TM_2 'ye artacak ve ihracat miktarı azalarak $\bar{U}M_2-TM_2$ aralığında olacaktır. İhracat ürününe yurtiçi fiyatı düşürmeye yönelik böyle bir politika uygulandığında tarımsal üreticilerden bir aktarım yapılmakta (ÜRA), aynı zamanda üreticiler ihracat vergilerini finanse etmekte (ÜVA) ve üreticilerden yapılan toplam aktarım ghkl alanını temsil etmektedir.

4.2.3.2.(3).a. Pazar Fiyatı Farklılaştırmasını Ortaya Çıkaran Politikalar

Her ne kadar burada yazılanlar ile sınırlı olmasa da, aşağıdaki politikalar PFF'yi pozitif ve negatif yönde ortaya çıkaran politiklardır;

- *İthalat önlemleri*; tarifeler, kotalar, lisans düzenlemeleri,
- *İhracat önlemleri*; ihracat sübvansiyonları, yabancı gıda yardımları, miktar kısıtlamaları, ihracat vergileri,
- *Yurtiçi fiyat destek önlemleri*; üretim kotaları, müdahale alımları, kamu depoları.

PFF ölçümünde yukarıdaki politikaların etkileri bütün olarak görülmektedir. Bunların dışında uygulanan politikalar ise, ÜDT sınıflandırılması içerisinde ayrı bir şekilde incelenmektedir. Yukarıda basit bir şekilde gerçekleştirilen çözümlemenin, dünya şartlarını ne kadar temsil ettiği ise ayrı bir tartışma konusudur. Çiftlik avlusu fiyatlarının dışında, toptan satış fiyatları ve perakende fiyatları olmak üzere fiyatlar çeşitlilik göstermektedir. Bu durumun dışında ürünlerin kalite farklılıkları ve taşıma masrafları gibi konularda belirli bir önem arz etmektedir. OECD hesaplamalarında

çoğu durumda çiftlik avlusu fiyatları dikkate alınsa da, bazı durumlarda toptan satış fiyatları da dikkate alınmaktadır. Sınır fiyatları seçiminde ürünün net ticaret konumuna ve verinin bulunabilirliğine dikkat edilmektedir. Kalite farklılıkları ve taşıma masrafları için ise, belirli düzeltme katsayıları kullanılmaktadır.

4.2.3.2.(3).b. Pazar Fiyatı Farklılaşmasının Hesaplanmasında Diğer Yöntemler

Belirli düzenlemeler yapıldıktan sonra, yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatların arasındaki farkı ölçmek yerine, ihracat sübvansiyonları veya ithalat tarife oranları da PFF ölçümü için kullanılabilir. İhracat sübvansiyonlarının PFF için kullanımında, ürünün ihracatına yönelik destek ihracat miktarıyla kıyaslanmaktadır. Ancak burada ülke net ihracatçı konumunda olması gerekmektedir. Bu yöntem buğday, arpa, yumurta, pirinç gibi ürünlerde ABD için uygulanmaktadır. Aynı yaklaşım AB’de için şarap ürününde uygulanmaktadır. Diğer yöntem ise, doğrudan tarifelerin dikkate alınmasını içerir.

4.2.3.2.(4). Üreticilere Yapılan Aktarımlar

4.2.3.2.(4).a. Pazar Fiyatı Desteği (PFD)

Pazar fiyatı desteği, tüketici ve vergi mükelleflerinden üreticilere yapılan yıllık brüt aktarımların parasal değeridir. Çiftlik avlusunda ölçülür. Belirli bir tarımsal ürünün yurtiçi fiyatı ile sınır fiyatı arasındaki farkı yaratan politikalar sonucunda ortaya çıkar.

Pazar fiyatı desteğinden önce, fiyat vergileri (FV) ve ilave besi masrafı (İBM) kavramlarının açıklanması gerekmektedir. Fiyat vergileri, üreticilerden belirli bir üretim kotası olduğu durumlarda (AB için süt kotaları), kotanın aşılması sonucu alınan vergileri göstermektedir. İlave besi masrafı ise, yem bitkilerinin yurtiçi fiyatını değiştiren bir politika sonucu hayvancılıkla uğraşanlardan alınan fiyat aktarımlarını ifade etmektedir. Bu iki kavram PFD’den hariç tutulmaktadır. Pazar fiyatı desteği cebirsel olarak;

$$PFD = T\ddot{U}A + VMA - FV - \dot{I}BM \quad (4.6.)$$

PFD; Pazar fiyatı desteği,

T $\ddot{U}$ A; Tüketicilerden üreticilere yapılan aktarımlar,

VMA; Vergi mükelleflerinden üreticilere yapılan aktarımlar,

FV; Fiyat vergileri,

İBM; İlave besli masrafı, şeklinde ifade edilir.

4.2.3.2.(5). Üretici Destek Göstergelerinin Hesaplanması

Destek göstergelerinin hesaplanması, pazar fiyatı desteğinin ölçümü ile başlar. Pazar fiyatı desteği tüm ürünler için tek tek ölçülür ve elde edilen değerler toplanarak ulusal (toplam) pazar fiyatı desteği bulunur. PFD'ye, diğer aktarımlar olarak belirtilen destekler eklenerek Üretici Destek Tahmini (ÜDT) hesaplanır. ÜDT, tek ürün, ürün grubu, bütün ürünler ve diğer aktarımlar olmak üzere dört farklı ögeye ayrılabilir. Bu değerlerden çalışmamızda kullanacağımız Nominal Koruma Katsayısı (NKK), Nominal Yardım Katsayısı (NYK) ve yüzde Üretici Destek Tahmini (%ÜDT) gibi diğer değerler hesaplanır. Temel olarak çalışmamızda NKK, NYK ve %ÜDT kullanılacağından, diğer göstergelerin açıklamalarına değinilmemiştir.

4.2.3.2.(5).a. Üretici Destek Tahmini (ÜDT)

Tüketici ve vergi mükelleflerinden üreticilere yapılan aktarımların yıllık parasal değerini ifade etmektedir. Tarım sektörünü destekleme amacıyla oluşturulan politikalar sonucunda oluşur. Politikanın yapısı, amaçları veya üretim ile gelir üzerindeki etkisi dikkate alınmaz. ÜDT'nin en önemli bileşenini PFD oluşturur. PFD üzerine diğer aktarımlar eklenerek ÜDT hesaplanır. Cebirsel olarak ÜDT;

$$\ddot{U}DT = PFD + \sum BDA \quad (4.7.)$$

$\ddot{U}DT$; Üretici destek tahmini,

PFD ; Pazar fiyatı desteği,

BDA ⁷; Diğer aktarımları, ifade eder.

4.2.3.2.(5).b. Yüzde Üretici Destek Tahmini (% $\ddot{U}DT$) ve Üretici Nominal Yardım Katsayısı (NYK)

% $\ddot{U}DT$, Üretici Destek Tahmininin ($\ddot{U}DT$) tarımsal Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD) içerisindeki payını gösterir. Üreticilerin elde etmiş olduğu üretim değeri içerisinde hangi oranda destek olduğunu ifade eder.

$$\% \ddot{U}DT = \frac{\ddot{U}DT}{GSÜD} \times 100 = \frac{\ddot{U}DT}{\ddot{U}D + BDA} \times 100 \quad (4.8.)$$

$\ddot{U}DT$; Üretici destek tahmini,

GSÜD; Gayri safi üretim değeri,

$\ddot{U}D$; Üretim değeri,

BDA ; Bütçe ve diğer aktarımları, ifade eder.

---

⁷ Bütçe ve diğer aktarımlar içerisinde; üretime bağlı, girdi kullanımına yönelik, üretimden bağımsız doğrudan gelir destekleri gibi birçok destek yer almaktadır.

Nominal Yardım Katsayısı (NYK) ise, destek ile birlikte oluşan gayri safi üretim değerinin, sınır fiyatları ile oluşacak gayri safi üretim değerine bölünmesi sonucu ile elde edilir.

$$NYK = \frac{GSÜD}{ÜD - PFD} \quad veya \quad NYK = 1 + \frac{\%ÜDT}{(100 - \%ÜDT)} \quad (4.9.)$$

NYK; Nominal yardım katsayısı,

GSÜD; Gayri safi üretim değeri,

ÜD; Üretim değeri,

PFD; Pazar fiyatı desteğini, ifade eder.

4.2.3.2.(5).c. Nominal Koruma Katsayısı (NKK)

Üreticilerin eline geçen ortalama çiftlik avlusu fiyatlarına ürüne bağlı yapılan desteklerin eklenmesi sonucu elde edilen fiyatların sınır fiyatlarına bölünmesiyle elde edilir. Yani ürüne bağlı destekleri içeren çiftlik avlusu fiyatlarının sınır fiyatlarına oranıdır. NKK, tek tek ürün için hesaplanabildiği gibi ülke geneli için de hesaplanabilir. Ancak çalışmamızda ülke genelini ifade eden yorumlar için NYK ve %ÜDT kullanılmıştır.

Tek ürün için NKK;

$$NKK = \frac{ÜF + ÜBD}{SF} \quad (4.10.)$$

NKK; Nominal koruma katsayısı,

ÜF; Ürün fiyatı,

ÜBD; Ürüne bağlı yapılan destek,

SF; Sınır fiyatını, ifade eder.

4.2.3.2.(6). Tüketicilere Yönelik Destek Göstergeleri

OECD ölçümlerinde üreticilerin yanında tüketicileri de dikkate almaktadır. Üreticilerde olduğu gibi, Tüketici Destek Tahmini, Tüketici Nominal Yardım Katsayısı gibi hesaplamalar da, tarımsal destekler içerisinde göstermektedir. Mantık olarak aynı temel alınmakta ve tüketiciler mevcut politikalar sonucunda oluşan ne tür bir fiyatla karşı karşıya kalıyor ise, bu fiyatlar sınır fiyatları ile kıyaslanmaktadır. Tüketiciler ile ilgili hesaplamalarda, belirlenmiş tarım ürününün tüketicileri dikkate alınmaktadır. Ayrıca vergi mükelleflerinden, o ürünün tüketicilerine aktarılan kaynaklar da dikkate alınmaktadır. Tüketicilerin değerleri üzerinden de korumacılık tartışmaları yapılabileceği ve önem verilmesi gereken bir konu olduğu açıkça belli olsa da, çalışmamızın öznesini üreticiler oluşturmaktadır.

4.2.3.2.(7). Destek Göstergelerinin Yorumlanması

Ülkelerin tarımsal nüfus, yapı ve büyüklük konuları tarıma verilen destekleri önemli derecede etkilediği için %ÜDT, NYK ve NKK gibi oransal hesaplamalar üzerinde durmakta fayda vardır. %ÜDT, gayri safi üretim değeri içerisinde belirli bir yüzde oranın tüketici veya vergi mükelleflerinden geldiğini, dolayısıyla bu oranın belirli bir tarım politikası sonucu oluştuğunu göstermektedir. Örneğin, %ÜDT=20 ise gayri safi üretim değerinin %20'sinin uygulanan tarım politikaları sonucunda oluştuğu söylenir. OECD'nin bir bütün olarak ele alınmasında ve diğer ülkeler ile ilgili kıyaslamalarda, döviz kurlarına bağlı etkilenmeleri biraz olsun azaltabilmek için yüzde (%) ve buna bağlı oransal değerlerin hesaba katılması gerekmektedir. NYK, elde edilen gayri safi üretim değerinin sınır fiyatları ile oluşacak gayri safi

üretim değerine orantılanması sonucu elde edilmektedir. Örneğin, $NYK=1,2$ ise, bu değer elde edilen gayri safi üretim değerinin, sınır fiyatları ile elde edilecek gayri safi üretim değerinden %20 fazla olduğunu göstermektedir. Son olarak NKK ise, yurtiçi pazarın (veya tek ürün için hesap dikkate alındığında tek bir ürünün) ne kadar korunduğunu gösteren bir değerdir. Örneğin, $NKK = 1,2$ olduğunda yurtiçi fiyatların, sınır fiyatlarından %20 daha yüksek olduğunu gösterir. Bu göstergeler her ne kadar birbirlerine benzer şekilde belirtilse de, destek miktarlarına ve buna bağlı gelirler içerisindeki değişimlere duyarlılık bakımından farklılık arz ederler.

4.2.3.2.(8). OECD Destek Ölçüm Yöntemlerinin Diğer Yöntemler ile Karşılaştırılması

OECD'nin kullandığı yöntemler dışında, çeşitli çalışmalarda kullanılan dört farklı ölçüm yöntemi vardır. Bunlar Nominal Koruma Oranı (NKO), Nominal Yardım Oranı (NYO), Etkin Koruma Oranı (EKO) ve Etkin Yardım Oranıdır (EYO). NKO, ürün satışından elde edilen gayri safi üretim değerindeki artışı, NYO ürün satışının yanında, satışa bağlı olmayan desteklerin yarattığı artışları, EKO girdi fiyatlarını etkileyen politikaların dâhil edilmesiyle üretim değerindeki artışı, EYO ise girdi fiyatlarını etkileyen politikalara ürün satışının dışındaki desteklerin dâhil edilmesini ölçmektedir. NYO ve EYO, NKO ve EKO'ya göre daha geniş bir ölçüm gerçekleştirmektedir. Etkin ölçümler ise nominal ölçümlere göre girdi fiyatlarının dâhil edilmesiyle daha derin bir ölçümü gerçekleştirmektedir. OECD'nin kullandığı NYK ve NKK, NYO ve NKO'ya benzer ölçüm yöntemleridir. Aralarındaki fark cebirsel olarak hesaplamalarından kaynaklanmaktadır.

Yukarıdaki yöntemlerin dışında GATT görüşmelerinde kullanılan Toplu Destek Ölçümü (TODÖ) vardır. TODÖ yapı olarak ÜDT'ye benzerdir. Ancak ÜDT fiyat karşılaştırılmasında güncel sınır fiyatları dikkate alınırken, TODÖ'de belirli bir yıl (86-88) dikkate alınarak hesaplama yapılır. TODÖ sınıflandırma olarak da ÜDT'den daha dar kapsamlıdır. Çünkü tarifeler, ihracat sübvansiyonları, kalkınma program yatırımları gibi destekler TODÖ sınıflandırılmasında markete giriş ve ihracat rekabet disiplini kapsamında yer almakta ve mavi ile yeşil kutu olarak

adlandırılan çeşitli destek izinleri hesaplamaları TODÖ kapsamına dâhil edilmemektedir⁸.

4.2.3.2.(9). OECD Yönteminin Eleştirisi

OECD yöntemi zaman içerisinde önemli değişiklikler göstermiştir. Tim Josling (1973) ile başlayan ÜSE hesaplamaları OECD tarafından uygulanmaya başlanmış, ancak bu yöntem zaman içerisinde ciddi eleştiriler getirilmiştir.

4.2.3.2.(9).a. Göstergelerle İlgili Bazı Yanlış Anlaşılmalar

OECD (2008b)'de göstergelerin yorumlanmasıyla ilgili bazı ortak yanlış anlamalara açıklık getirilmiştir. Bu yanlış anlaşılmalarda genellikle basın yolu ile destek göstergelerinin eksik bilgi ile kullanılması sonucunda karşımıza çıkmıştır. ÜDT, genellikle sübvansiyon olarak algılanmıştır. Geçmişte ÜSE olan gösterge zaman içerisinde ÜDT olarak değiştirilmiş ve sübvansiyon ile destek kavramları birbirinden net bir şekilde ayrılmıştır. ÜDT her ne kadar sübvansiyon eşdeğerine göre daha geniş bir konuyu kapsasa da, sadece bütçe aktarımı olarak algılanması yanlıştır. Çünkü ÜDT'nin en önemli bileşenini PFD oluşturmaktadır. PFD'nin oluşumunda ise temel varsayım tüketicilerin tarım ürünlerine ödediği fazla fiyattan oluşan kaynak aktarımıdır. Bu tüketici ve vergi mükelleflerinden aktarılan PFD'nin ne kadarının üreticinin eline geçtiği ise ayrı bir tartışma konusudur⁹. Örneğin, ÜDT'nin 100 milyon lirayı göstermesi, tarımsal üreticilerin 100 milyon liralık bir destek aldığı anlamına gelmemektedir.

Yorumlamalarda dikkat edilecek önemli bir nokta, ÜDT'nin en önemli bileşeni olan PFD'nin sadece yurtiçi politikalar sonucu oluştuğu değil, aynı zamanda dünya şartlarından ve buna bağlı sınır fiyatından önemli derecede etkilendiğidir.

⁸ OECD ve DTÖ ölçüm yöntemlerinin karşılaştırılması ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz; Diakosavvas (2002)

⁹ OECD (2001) çalışmasında, PFD'nin %25'den daha az bir kısmının üreticilere gittiğini, geriye kalan kısmın girdi sağlayıcıları tarafından alındığını veya kaynak dağılım etkisizliği nedeniyle kaybedildiğini tespit etmiştir.

Sınır fiyatlarının yanında döviz kurlarının etkisi gibi çeşitli konular da göstergelerin yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır. Eleştiriler kısmında bu yanlış anlaşılmalara neden olan ve dikkate alınmasını düşündüğümüz çeşitli konulara yer verilmiştir.

4.2.3.2.(9).b. Örnek¹⁰ veya Sınır Fiyatının Etkisi

OECD hesaplamalarının en önemli bileşenin PFD olduğunu belirtmiştik. Bu ölçüm yönteminde en önemli konu sınır fiyatıdır. Yapılan çeşitli çalışmalarda¹¹, OECD'nin güncel sınır fiyatları yerine, belirlenecek bir denge fiyatının dikkate alınması gerektiği ve buna göre hesaplamaların düzeltilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Çünkü sınır fiyatlar, zaten günümüzde uygulanan politikalar tarafından bozulmuştur. Bu yüzden bu çarpık veya bozuk fiyatların dikkate alınması, hesaplamaların doğruluğu konusunda şüphe oluşturmaktadır.

Bu eleştirilere OECD tarafından verilen yanıtlar¹²; *“OECD ülkelerin reform hareketlerini ölçmektedir, bu yüzden dikkate alacağı fiyatlar güncel ve geçerli olan fiyatlar olmalıdır. Denge fiyatı gibi bir fiyatın dikkate alınması, ülkelerin politikalarının yokluğunda da fiyatın sabit kalması durumunu yaratacağından, OECD ülkeleri çabalarının incelenmesi mümkün olmayacaktır”* şeklindedir. Sonuç olarak ölçüm fiyatı mevcut politikalara bağlı olmalı ki, ülkelerin politika değişimleri düzenli bir şekilde incelenebilsin ve karşılaştırılabilsin şeklinde özetlenebilir.

Fiyatların karşılaştırılmasıyla ilgili bir diğer önemli konu ise, 2004 yılına kadar ülke ÜDT'lerinin karşılaştırılmasında süt ürünleri için örnek fiyatın Yeni Zelanda yurtiçi fiyatlarının kullanıldığı durumudur. Yeni Zelanda'nın dünya süt üretimindeki payının az olması, ancak buna rağmen uluslararası ticarete önemli bir paya sahip olması nedeniyle Yeni Zelanda fiyatlarının dikkate alınmasının uygun olmadığı görüşü belirtilmektedir. Yeni Zelanda fiyatlarındaki sorunun sadece ticaret payı ile sınırlı olduğu söylenemez. Aynı zamanda kış aylarında Yeni Zelanda'da süt

¹⁰ “Reference price” şeklinde yabancı yazında geçen bu kavram, bazı durumlarda bir ülkenin belirli bir tarım ürününün ihraç fiyatının tüm ülkeler için örnek teşkil eden bir dünya fiyatı olarak kabul edilmesini ifade etmektedir.

¹¹ Doyon ve ark. (2001), Oskam ve Meester (2006)

¹² Tangermann (2005), Tangermann (2006)

üretiminin neredeyse durması ve bu yüzden fiyatların yükselmesi de örnek fiyatı önemli derecede etkilemektedir. Buna karşılık olarak OECD (2008b), 2005 yılında süt ürünlerine yönelik sınır fiyatının hesaplanmasında yeni bir yöntemle gidildiğini ve verilerin geçmişe dair tekrardan hesaplanarak düzeltildiğini belirtmiştir.

4.2.3.2.(9).c. Döviz Kurunun Etkisi

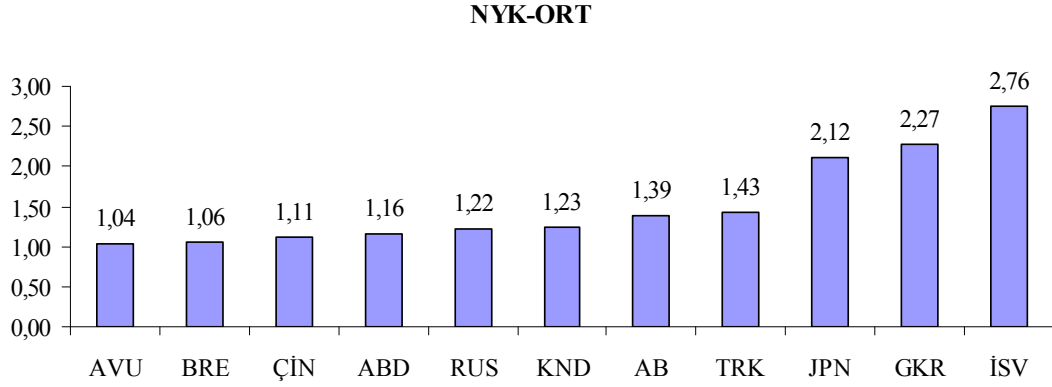
Döviz kuru, OECD ölçüm yöntemlerinin hesaplanmasında önemli derecede etkilidir. Bu etki Wise (2004) tarafından Doyon ve ark. (2001)'e atıf yapılarak şu şekilde ifade edilmiştir; “ÜDT döviz kurlarını kullanarak iki dönüştürme yapmaktadır. Birincisi, örnek (referans) fiyatların yurtiçi kurlara çevrilmesidir. İkincisi ise, uluslararası karşılaştırma için yurtiçi kurda hesaplanan destek göstergelerinin ortak bir kur olan dolara çevrilmesidir. Bu durum önemli derecede çarpıklık yaratabilmektedir. Ülkelerin tarıma yönelik desteklerinde bir değişiklik olmamasına rağmen, sadece döviz kurlarının etkilerine bağlı olarak göstergelerde değişiklikler meydana gelebilir”. Tarımsal korumacılık ile ilgili yapılan bazı çalışmalara baktığımızda¹³, döviz kurlarının etkisinin dikkate alındığı görülmektedir. OECD'nin destek göstergeleri de incelendiğinde, Dolar olarak hesaplanan göstergelerde 1986-2010 arasında bir artış gözlenirken, Euro olarak hesaplanan göstergelerde bir azalış görülmektedir (OECD, 2011c). Bu bize desteklerin aynı olmasına rağmen, sadece kurlara bağlı olarak bir değişimin meydana gelebileceğini gösterir. Wise (2004), “birinci dönüşümde (örnek fiyatın yurtiçi kura) döviz kurunun etkisinin az olduğunu belirtmektedir. Ancak ikinci dönüşümde (uluslararası bir karşılaştırma amacıyla) döviz kuru etkisi hesaplama yapılan bütün ülke kurlarına göre ayrı ayrı etki göstermektedir. Bu önemli etkiden sakınmak için, uluslararası karşılaştırma yapılırken ÜDT değerini parasal ifade etmek yerine, yüzde (%) olarak ifade etmek daha uygundur”.

¹³ Beghin ve Kherallah (1994), Bojnec ve Swinnen (1997), Ören (1998), Lopez ve Hathie (2000), Cheng ve Orden (2005)

4.2.4. Başlıca Ülkelerde Tarımsal Korumacılık

Ülkelerin tarımsal politikalarında meydana gelen değişimlerin ve bu değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan korumacılık düzeylerinde ortak noktaların saptanabilmesi için bir sınıflandırılmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Destek bileşimlerinin değişimine bağlı olarak da bir sınıflandırma yapılabilmesi mümkün olsa da, korumacılık konusu içerisinde değerlendirme söz konusu olduğundan, ülkelerin korumacılık düzeyleri sınıflandırmada başlıca dikkat edilen öge olmuştur. Burada ülkelerin tarımsal destekleri ile sınır fiyatları ilişkisinin irdelenmesine imkân veren NYK'ya göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Tarihsel dönemin belirlenmesinde ise, ülkelerin yapısal değişimleri, geçiş aşamaları gibi etkenler belirleyici olmuştur. Sovyetlerin dağılması, Türkiye döviz kurunun geçmiş dönemlere göre daha düzenli bir yapıya kavuşması, Çin ve Brezilya'nın benzer şekilde yapısal değişimlerinin tamamlanması gibi ögeler dikkate alınarak son 10 yıllık dönemin¹⁴ irdelenmesine karar verilmiştir. Ülkeler son 10 yıllık dönem NYO ortalamalarına göre sınıflandırılmıştır. Şekil 4.3'den de görülebileceği gibi Avustralya, Brezilya ve Çin tarımsal üreticilerinin elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den %4 ile %11 arasında bir fazlalık göstermektedir. Bu yüzden bu ülkeler düşük korumacılık düzeyi sınıflandırması içerisine dâhil edilmiştir. ABD, Rusya, Kanada, AB ve Türkiye NYK değerleri ise, %16 ile %43 arasında olup, bu ülkeler tarıma orta düzeyde koruma sağlayan ülkeler olarak değerlendirilmiştir. Orta düzey grubunun değerleri düşük düzey grubuna göre daha geniş bir aralığı kapsamaktadır. Rusya ve ABD orta düzey grubunda diğer ülkelerden daha düşük seviyelerde korumacılık düzeyine sahip olsalar da, Rusya'nın son zamanda artan korumacılığı, ABD'nin ise tarihsel olarak azalan korumacılığı dikkate alındığında bu iki ülkenin orta korumacılık düzeyi sınıflandırması içerisinde kalmasına karar verilmiştir. Son grupta ise oldukça yüksek korumacılık düzeyine sahip Japonya, Güney Kore ve İsviçre yer almaktadır. Bu ülkelerin tarımsal üreticilerinin elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den %112 ile %176 arasında değişen bir fazlalığa sahiptir.

¹⁴ 2001-2010 dönemini kapsamaktadır. Ancak destek göstergeleriyle ilgili 2010 yılı verileri geçicidir.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.3. Son 10 Yıllık Döneme Göre Ülke NYK Ortalamaları

Ülkeler her ne kadar belirli bir sınıflandırma içerisinde yer alsın da, kendine özgü yapıları ve değişim farklılıkları nedeniyle ayrı ayrı incelenmiştir. Daha sonra her grup kendi içerisinde değerlendirilerek, ülkelerin korumacılık düzeylerini etkileyen ortak bileşenlerin tespit edilmesine çalışılmıştır.

4.2.4.1. Düşük Düzey Koruma

4.2.4.1.(1). Avustralya

Dünya tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi politikalarını destekleyen Avustralya oldukça düşük korumacılık düzeyine sahip bir ülkedir. Avustralya tarımının ekonomi içerisinde yeri kısaca irdelenecek olunursa, GSYİH içerisinde tarımın payı 1972 yılında %7,03 iken, 2008 yılında bu oran %2,55'e düşmüştür. Tarımsal istihdam oranı ise 1980 yılında %6,5 iken, 2007 yılında %3,40'a düşmüştür. İthalat ve ihracat içerisinde tarımın payı ise, 1970 yılında sırasıyla %4,27 ve %18,95 iken, bu oranlar 2009 yılı itibarıyla %0,69'a ve %2'ye düşmüştür (DBKG, 2011). Tarımsal üretiminin büyük bir bölümü ihracata yönelik olan Avustralya, 2008-09 döneminde toplam 32 milyar Avustralya Doları değerindeki tarımsal üretiminin yaklaşık %60'ını ihraç etmiştir (Australian

Government, 2010). Dünya tarım ürünleri¹⁵ ticaretinin 2009 yılında ithalat açısından yaklaşık %0,95'i, ihracat açısından ise yaklaşık %2,37'si Avustralya tarafından gerçekleştirilmiştir. Verilerden de anlaşılabileceği gibi en azından tarım ürünleri ihracatı açısından Avustralya dünya ticaretinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Başlıca tarım ürünleri ticareti yapılan ülkelere baktığımızda ise 2009 yılı verilerine göre, ithalat açısından AB, Yeni Zelanda ve ABD ilk üç sırayı alırken ihracat açısından Japonya, Çin ve ABD ilk üç sırayı almıştır (COMTRADE, 2011). Avustralya'nın tarımsal yapısını ve buna bağlı tarımsal üretimini etkileyen en önemli sorunlardan birisi sürekli tekrar eden kuraklıktır (Australian Government, 2010). Üreticilere yapılan desteklerin de önemli bir kısmı bu kuraklığa bağlı olarak meydana gelen üretim azalışları sonucunda olmuştur. İklim değişikliğine bağlı olarak Avustralya üreticilerinin üretimlerinde değişen yapılara uyum sağlamak amacıyla hazırlanan politikaların çevre odaklı olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca üretici yakıt ücretlerinde indirimlere gidilerek gerçekleştirilen desteklerde mevcuttur. Özetle, Avustralya'nın tarımsal üretimini, üreticilere yapılan destekleri ve buna bağlı ticaretini belirleyen en önemli etkenlerden birisinin iklim olduğu söylenebilir.

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Anderson ve ark. (2009) NYO'larına göre Avustralya ve Yeni Zelanda tarımsal korumacılığını irdeledikleri çalışmalarına bağlı olarak kısaca Avustralya tarımsal korumacılığının tarihsel gelişiminden bahsedilecek olursa, uzun bir dönem sanayi sektörünün korunması nedeniyle tarımın vergilendirildiği görülmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avustralya'daki tarımsal programlar doğrudan vergilendirilme ile ilişkilendirilmiştir. Bu vergilerin çoğunluğu Kore savaşından sonra kaldırılmış, ancak ihracat fiyatlarında meydana gelen artışa bağlı olarak enflasyon Avustralya tarımını önemli düzeyde etkilemiştir. Buna bağlı olarak NYO %17'lere çıkmıştır. 1970'lerde tarife indirimlerine başlanmış, 1980'lerde indirim oranlarında artışa gidilmiş ve aynı duruma 1990'larda devam edilmiştir. Geçen 25 yıl içinde Avustralya'da hem sanayi, hem de tarım sektöründe birçok müdahale aracı kaldırılmıştır. Gelir ve fiyat destekleri kaynakların etkin kullanımına doğru yönlendirilmiş ve son dönemde

¹⁵ Tarım ürünleri ticareti ile ilgili veritabanları ürün sınıflamasına bağlı olarak birbirlerinden farklı değerler göstermektedir. Bu yüzden tarım ürünleri ticaret değerleri hesaplanırken, Tarım Anlaşması'nda belirtilen ürünler esas alınmıştır. Ürünler için bkz; (Anonim, 2011f)

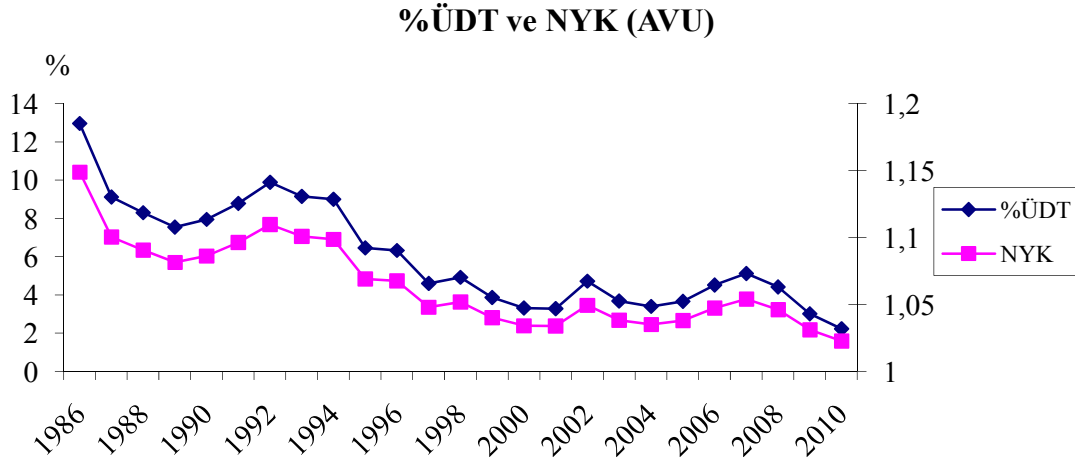
önemli düzeyde çevre politikalarına yönelilmiştir. Genel olarak tarımsal korumacılık düzeyinde meydana gelen artışları NYO hesaplanma dönemi olan 1946-2007 arasında ürünler bazında da görmek mümkündür. Başlangıç döneminde birçok ürünün NYO negatiftir. Bu da bize yukarıda bahsedilen vergilendirme durumunun olduğunu göstermektedir. Ürünlerin en yüksek korumacılık düzeyine sahip olduğu dönemler 1955-74 arası olmuştur. Her ne kadar genel olarak bu şekilde bir değerlendirme yapmak mümkün olsa da, ürün değerlerinin birbiri içerisinde farklılık gösterdiğini belirtmekte fayda vardır. Örneğin pirinç en yüksek NYO değerine 1970-74 arasında %22 ile ulaşırken, pamuk en yüksek değerine 1965-69 yılları arasında %73,9 ile ulaşmıştır. Süt uzun bir dönem boyunca oldukça yüksek korumacılık düzeyine sahip ürün olmuştur. Bütün ürünlerin korumacılık düzeyi 2000-04 yılları ve sonrasında sıfırlanarak, korumacı politikalara son verilmiştir

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: Avustralya’da üreticilere yapılan aktarımları ifade eden ÜDT değeri ilk ölçüm yılı 1986’da yaklaşık 2 milyar Avustralya Doları iken, 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık 1 milyara düşerek %50 oranında azalmıştır. 2004 yılından 2007 yılına kadar ÜDT önemli düzeyde artmış, son 2 yılda ise keskin bir derecede düşmüştür. Bu artış ve azalışlarda PFD’nin etkisi yoktur. Yükselişin nedenlerinden destek bileşiminin değişimi irdelenirken daha geniş bir şekilde bahsedilmiştir.

%ÜDT ve NYK her ne kadar aynı doğrultuda hareket etseler de, desteklerin hem yurtiçi pazarlardan, hem de uluslararası pazarlardan etkilenme düzeyini belirlemek amacıyla ikisini de dikkate almak gerekmektedir.

Avustralya’nın tarımsal korumacılık düzeyinin düşük seviyelerde olduğu %ÜDT ve NYK değerlerinden de açık bir şekilde görülebilmektedir (Şekil 4.4.). 1986 yılında %ÜDT değeri 12,96 iken bu değer 2010 yılına gelindiğinde 2,23’e düşmüştür. Bu bize Avustralya tarımsal üreticilerinin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki destek payının 1986 yılında %12 olduğunu, 2010 yılına gelindiğinde ise %2’ye düştüğünü göstermektedir. Zaman içerisinde %ÜDT değerlerinde düzenli bir azalış mevcuttur. Yurtiçi fiyatlar ile elde edilen GSÜD’nin, sınır fiyatlar ile elde edilecek GSÜD’ye bölünmesi sonucu elde edilen NYK’da, %ÜDT’ye benzer bir değişim göstermiştir. Üreticilerin yurtiçi fiyatlarla elde etmiş oldukları GSÜD’leri,

sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den 1986 yılında %15 fazla iken, bu oran 2010 yılına gelindiğinde %2'ye düşmüştür. Özetle Avustralya tarımsal korumacılığı, %ÜDT veya NYK'ya göre değerlendirilecek olursa, oldukça düşük seviyelerdedir.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.4. Avustralya'nın 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

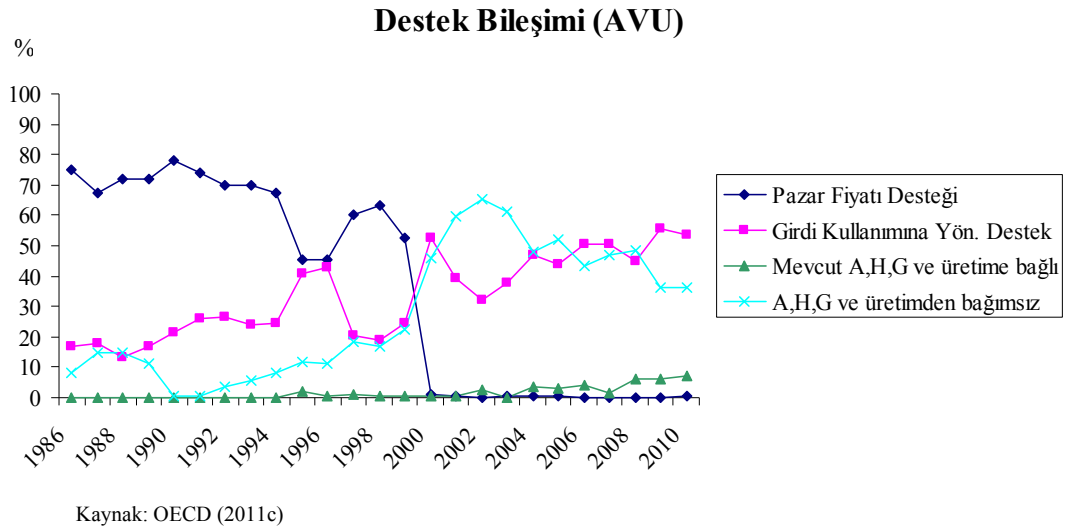
Destek bileşimlerinin kullanılan araçlara bağlı olarak değerlendirilmesi, ülkelerin korumacılık düzeylerinin anlaşılması bakımından önemlidir. Sınır fiyatları ile yurtiçi fiyatlar arasındaki farktan kaynaklanan PFD, uluslararası piyasalarda en çok tartışmalara konu olan ve reform süreçlerinde mümkün olduğu kadar azaltılması amaçlanan bir destek türü olması bakımından, Avustralya içerisindeki PFD'nin zamana bağlı değişiminin irdelenmesi gerekmektedir.

Avustralya'nın zaman içerisinde ÜDT değerlerinde %50'ye varan azalış değerleri PFD ile ilişkilendirildiğinde, özellikle 1998 yılından sonra destek bileşimlerinde önemli değişikliklerin olduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar farklılığına bağlı meydana gelen PFD değişimi irdelenecek olursa, 1995 yılında PFD değerlerinde keskin bir düşüş olmuş, sonraki 5 yılda PFD'de küçük değişimler meydana gelmiş. Ancak 2000 yılına gelindiğinde ise PFD değerleri oldukça net bir düşüş göstermiştir. Burada etkili olan öge, süte yönelik yurtiçi pazar fiyatı desteğinin 2000 yılında kaldırılmasıdır. 1999 yılında yaklaşık olarak 636 milyon Avustralya Doları olan PFD, bu dönemden sonra hiçbir zaman 10

milyon Avustralya Doları değerini görmemiş ve 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık 7 milyona düşerek oldukça küçük bir değere ulaşmıştır.

PFD'nin özellikle 2000 yılında sert bir şekilde düşüşü oransal olarak da ÜDT içerisindeki yerini değiştirmiştir (şekil 4.5.). 1999 yılında ÜDT'nin %50'si PFD'den oluşurken 2000 yılında bu oran %1'in altına düşmüştür. ÜDT içerisindeki PFD oranı 2000 yılından sonra hiçbir zaman %1'in üzerine çıkmamıştır. Bir diğer destek grubu olan girdi kullanımına yönelik destekler ise ÜDT içerisinde 1986-2010 dönemi boyunca önemli bir yer tutmuştur. Avustralya'nın bu destek biriminin belirlenmesinde tarımsal alanda kullanılan mazotta uygulanan vergi indirimleri etkili olmuştur. Özellikle 2000 yılı ve sonrasında girdi kullanımına yönelik desteklerin ÜDT içerisindeki oranı %50 civarlarında seyretmiştir. Girdi kullanımına yönelik destekler içerisindeki çeşitli destek gruplarının payları ise zaman içerisinde dalgalı bir değişim göstermiştir. Değişken girdi kullanımına yönelik desteklerin %ÜDT içerisindeki payı 2007 yılında en yüksek değeriye ulaşarak %30'luk bir pay almıştır. Çiftlikte üreticilere sunulan hizmetlerde 2010 yılında ÜDT içerisinde %27'lik bir pay alarak, destekler içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Mevcut arazi varlığı, hayvan sayısı veya gelir ile ilişkili üretime bağlı destekler de, bütün dönem boyunca ÜDT içerisinde küçük bir oran teşkil etse de, 2010 yılında dönemin oransal en yüksek değeriye ulaşarak %7 olmuştur. Son destek grubunda ise yine arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelire göre ödemeler mevcuttur. Ancak üçüncü destek grubundan farklı olarak hem üreticilerin mevcut koşullarından ziyade tarihsel olarak belirlenmiş bir döneme göre destek uygulanırken, hem de mevcut destekler üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Özellikle 2000 yılı ve sonrasında üretimden ve mevcut arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelirden ziyade tarihsel dönemdeki belirlemelere bağlı olarak yapılan ödemeler ÜDT içerisinde yaklaşık %40'lık bir pay alarak, Avustralya destek grubunun başlıca öğelerinden birini oluşturmuştur.

Şekil 4.5. Avustralya'nın 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Avustralya'nın düşük korumacılık seviyesi NKK değerlerine göre ürünler incelendiğinde de açık bir şekilde görülmektedir (Çizelge 4.1.) İncelenen ürünler içerisinde, süt haricindeki ürünlere sağlanan koruma yok denilebilecek kadar azdır. Tahıllar, işlenmiş şeker, yün ve pamuk değerleri başlangıç yıllarında 1'in üzerindedir. Ancak fiyat farklılaşması düzeyi %0 ile %10 arasında değişmekte ve korumanın oldukça düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Avustralya'nın dönem içerisinde başlıca koruduğu ürün süt olmuştur. Sütün fiyat farklılaşması düzeyi 1986-90 döneminde %149 ile en yüksek seviyesindedir. 2000 yılına gelindiğinde yurtiçi PFD'nin kaldırılması sonucu NKK değerleri 1 olarak gerçekleşmiştir. Son 10 yıllık döneme baktığımızda, pirinçteki %2'lik fiyat farklılaşması göz ardı edilirse, NKK hesaplaması yapılan bütün ürünlerin koruma değerleri 1 olup, bu durum ürünlere yönelik herhangi bir korumanın olmadığı anlamına gelmektedir.

Çizelge 4.1. Avustralya'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)¹⁶

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	1,04	1,02	1,01	1,00	1,00
Diğer tah. ¹⁷	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Pirinç	1,09	1,02	1,02	1,02	1,02
İşl. Şeker	1,10	1,05	1,01	1,00	1,00
Kolza toh.	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Ayçiçeği	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Soya fas.	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Süt	2,49	1,66	1,18	1,00	1,00
Sığır ve dana eti	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Koyun eti	1,02	1,00	1,00	1,00	1,00
Yün	1,03	1,04	1,00	1,00	1,00
Domuz eti	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Beyaz et	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Pamuk	1,02	1,00	1,00	1,00	1,00

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.1.(2). Brezilya

Brezilya ekonomisinde tarımın yeri ve gelişimi tarihsel açıdan kısaca irdelenecek olunursa, 1970 yılında tarımın GSYİH içerisindeki payı %12,5 iken, bu oran 2009 yılına gelindiğinde %6,08'e düşmüştür. Benzer şekilde tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı da 1981 yılında %29,30 iken, 2006 yılında %19,3'e düşmüştür (DBKG, 2011). Her ne kadar tarımın ekonomi içerisindeki payı zaman içerisinde azalsa da, Brezilya için tarım hem uluslararası ticaret açısından, hem de ulusal düzeyde oldukça önemli bir sektördür. 2009 yılına gelindiğinde Brezilya, dünya tarım ürünleri ithalatının %0,7'sini, ihracatının ise %6'sını gerçekleştirmiştir ve bu yıl tarım ürünleri ticareti gerçekleştirilen başlıca ülkeler, ithalatta AB, Çin, Rusya olurken, ihracatta Arjantin, AB ve Uruguay olmuştur (COMTRADE, 2011). Brezilya 1970'lerde başlayan reform çalışmalarına bağlı olarak özellikle 1990'lardan sonra tarımında önemli düzeyde gelişmeler olan bir

¹⁶ Ürünlere göre korumacılık değerlendirilmesinde ürünlerin 25 yıllık dönem içerisinde 5 yıllık NKK değerleri ortalamaları hesaplanmıştır. 5 yıllık hesaplama fikri, Anderson (2009) içerisinde yer alan çalışmalardan esinlenerek ortaya çıkmıştır.

¹⁷ Diğer tahıllar; arpa, sorgum, yulaf, çavdar (OECD, 2008b)

ülkedir. EMBRAPA¹⁸ kapsamında yapılan çalışmalar, enflasyon kontrol reformları, dünya ticareti ile bağların geliştirilmesi, girdi kullanımında meydana gelen artış, yeni tarım arazilerinin açılması gibi etkenler Brezilya tarımını yüksek düzeyde geliştirmiştir. Yapılan çalışmalar içerisindeki en önemli konulardan bir tanesi de, Brezilya'nın uzun dönem boyunca çözümüne uğraştığı enflasyon sorunudur. Bu sorunun çözümüne yönelik yapılan çalışmalar içerisinde en başarılı olan 1994-1998 yılları arasında uygulanan Real Planı olmuştur. Bu dönem içerisinde enflasyon kontrol altında tutulmuştur. Brezilya tarımının gelişmesinde bizim konumuz içerisinde önemli yer tutan bir diğer konu, dünya tarımsal pazarları ile yapılan ilişkilerin geliştirilmesidir. Brezilya'da ithal ikame politikaların zaman içerisinde terk edilmesi, ihracat vergilerinin kaldırılması ve dünya pazarlarından ucuz girdi temininin kolaylaştırılması da tarımın gelişmesine önemli etki yapmıştır (Jales ve ark., 2006). Uluslararası dünya ticaretinin serbestleştirilmesi çalışmalarında Brezilya mevcut tarımsal potansiyeli ile G20 adı verilen gelişmekte olan ülkeler grubunu temsil etmiş ve özellikle gelişmiş ülkelerin tarımsal korumacılığının azaltılması yönünde taleplerde bulunmuştur. Brezilya tarımı ile ilgili önemli olan konulardan bir tanesi de, tarımsal gelişimin yeni tarım arazilerinin açılması ile mevcut doğal kaynaklar üzerinde yaptığı baskıdır. Özellikle Amazonların tahribinin söz konusu olması nedeniyle gelişim çevresel açıdan dikkatle irdelenmek zorundadır. Sonuç olarak Brezilya'nın dünya tarım ürünleri piyasalarındaki önemi ve bunun gelecekteki artışının tahmin edilmesi bu ülkenin tarımsal korumacılık düzeylerinin irdelenmesini önemli kılmaktadır.

Brezilya tarımsal korumacılık düzeyinin açıklanmasına geçilmeden önce kısaca tarım politikalarında kullanılan araçlardan bahsetmek gerekir. Her ne kadar bu araçlar geniş bir kapasiteye sahip olsalar da, burada korumacılık düzeyini doğrudan etkileyen fiyat destek dizgesinden kısaca bahsedilmiştir. Fiyatlara müdahale amacı taşıyan destek dizgesi Brezilya'da minimum garanti fiyatlar kapsamında yer almaktadır. Minimum garanti fiyatlar kırsal kredi programları ve fiyat destek programları olmak üzere iki şekilde sunulmaktadır. Kırsal kredi programları, zaman içerisinde fiyat değişimlerine bağlı olarak üreticilerin elde edecekleri değerlerin

---

¹⁸ Brezilya Tarımsal Araştırma Kurumu

garanti altına alınması bağlamında verilen borçları içermektedir. Fiyat destek programları ise daha geniş kapsamlı olarak bölgeler arası farklar ve dönemlere bağlı hükümetin belirlemiş olduğu minimum fiyatları içermektedir. Fiyat destek programlarında devlet tarımsal ürünleri kendi belirleyeceği bir fiyattan alabileceği gibi, özel sektöre de fiyatlara müdahale kapsamında bir pay ayırmıştır. Özel teşebbüsler minimum fiyatlar ile kendi belirleyecekleri fiyatlar arasındaki farkı teşvik ödemeleri ile elde etmekte ve devlet yerine ürünün alımını gerçekleştirmektedir. Buradaki amaç devletin depolama masrafını azaltmak ve özel teşebbüslerin fiyat belirleme sürecine dâhil olmalarını sağlamaktır. Ürün fiyatlarının belirlenmesinde özel teşebbüsler teşvikler ile fiyatlara müdahale edebileceği gibi, borsa fiyatlarında açık artırma usulleri ile de sürece dâhil olabilmektedir. Fiyat desteklemelerinde aile tarımı yapan üreticiler de ihmal edilmemiştir. Aile işletmelerinin sermaye ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla çeşitli krediler verilmektedir (OECD, 2005).

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Dünya Bankası'nın "Tarımsal Fiyat Politikalarının Siyasal İktisadı" projesi kapsamında Brezilya bölümünü araştıran Brandão ve Carvalho (1991) başlıca beş ürünün fiyat çarpıklıklarını 1966-1983 arasında hesaplamışlar ve çarpıklıklara yol açan nedenleri irdelemişlerdir. Brezilya'da fiyat çarpıklıklarına yol açan devlet müdahalelerinin belirlenmesindeki en önemli ögenin enflasyon olduğu bulunmuştur. Politikalar üreticilerin desteklenmesinden ziyade doğrudan veya dolaylı olarak vergilendirilmelerine yol açmıştır. Enflasyona bağlı olarak Brezilya'da yapılan devlet müdahalelerinde tüketici refahı dikkate alınmıştır. Ayrıca soya fasulyesi ve pamukta baskı gruplarının önemli derecede etkili olduğu belirlenmiştir. Zaman içerisindeki değişimin irdelenmesi amacıyla son dönemde yapılan DB araştırması kapsamında Lopes ve ark. (2008), 1990'lardan sonra fiyat çarpıklıklarında önemli düzeyde azalmaların olduğu ve reform çalışmalarının sonucu olarak müdahalelerin önemli düzeyde azaldığını tespit etmişlerdir. İthalat ve ihracat üzerindeki devlet müdahalelerinin azaldığı ve ayrıca Mercosur¹⁹ kapsamında yapılan serbestleştirme çalışmalarının tarım sektörünü yeni teknolojileri benimsemeye zorladığını ifade etmişlerdir. Destekler her ne kadar düşük olsa da, aile tarımı yapan düşük gelirli üreticilere belirli düzeyde bir koruma

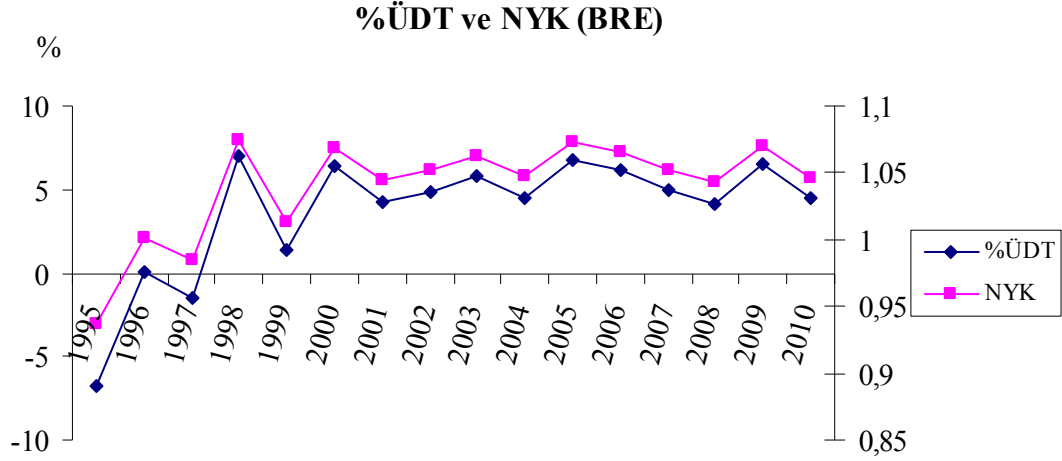
¹⁹ Güney Amerika Ortak Pazarı

gerçekleştirilmiş ve enflasyon sorununun çözümüne bağlı olarak ihracat üzerindeki müdahale gerekliliği kalkmıştır.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: Brezilya’da üreticilere yapılan aktarımlar diğer ülkelere göre çok az miktarda olsa da, zaman içerisindeki değişiminin irdelenmesi desteklerin nasıl değiştiğini göstermesi bakımından önemlidir. OECD’nin Brezilya için ölçümleri 1995 ile 2010 yılı aralığını kapsamaktadır. Ölçümün ilk yapıldığı yıllarda ÜDT değeri yaklaşık olarak -3,5 milyar Brezilya Reali’dir. Diğer ülke göstergelerinden farklı olarak negatif bir destek söz konusudur. Negatif desteğin anlamı bu yıl içerisinde üreticiler desteklenmeden ziyade vergilendirilmiştir. Makro ekonomik yapıya bağlı olarak, özellikle Brezilya’da enflasyonun da etkisiyle üretici fiyatları sınır fiyatlarından daha düşüktür. Fiyatlar arasındaki eksi fark ÜDT’nin negatif çıkmasına yol açmıştır. Zaman içerisinde negatif değerlere sadece 1997 yılında işlenmiş şeker PFD değerindeki değişime bağlı olarak tekrar düşülmüş, sonrası yıllarda destekler sürekli pozitif bir değer almıştır. Destekler bir yıl arayla düşmüş sonrasında tekrardan yükselişe geçmiştir. 1999 yılındaki sert düşüşte Asya Krizine bağlı olarak Brezilya Reali’nin Amerikan Doları karşısında değer kaybetmesinin ve ithal fiyatlarının artmasının etkisi olmuştur. 2004 yılındaki düşüşte ise Real değerinin etkisinin olduğunu söylemek güçtür. Çünkü 2004 yılında Brezilya Reali az da olsa Amerikan Doları karşısında değer kazanmıştır. Son ölçüm yılı olan 2010’da ÜDT değeri yaklaşık olarak 12 milyar Brezilya Reali olmuştur.

Üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki destek miktarlarını ve buna bağlı korumacılık oranlarını gösteren %ÜDT ve NYK değişimi de ÜDT değişimine benzer değişiklik göstermiştir. Şekil 4.6’dan da görülebileceği gibi 1995 yılında %ÜDT payı -6,77, NYK ise 0,94 olmuştur. GSÜD içerisinde desteklerin hiçbir etkisi olmadığı gibi, aynı zamanda ülke şartlarına göre üreticilerin elde etmesi gereken GSÜD’yi elde edemedikleri söylenebilir. Üreticiler eğer sınır fiyatlarından ürünleri satsalardı bu dönemde %6 daha fazla GSÜD elde edeceklerdi. Bu negatif düşüş 1997 yılında tekrar ortaya çıkmıştır. 1999 yılından sonra küçük bir artış olmuş, 2010 yılına kadar göstergelerde önemli bir değişim olmamıştır. 2010 yılı itibarıyla üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki destek miktarı (%ÜDT) %4’dür. Yurtiçi

fiyatlar ile elde edilen GSÜD, sınır fiyatlarıyla elde edilecek GSÜD'den (NYK) %5 fazladır.

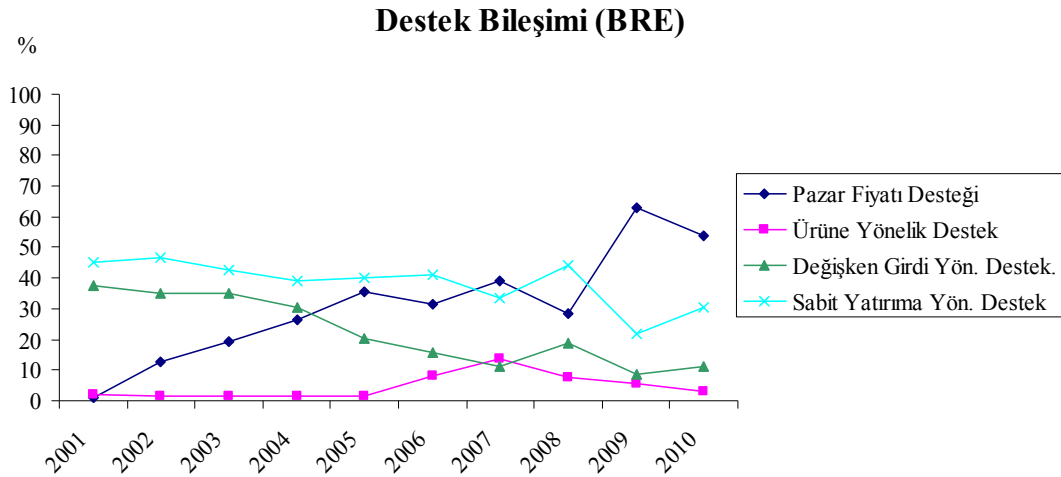
Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.6. Brezilya'nın 1995-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

Tarımsal desteklerin ÜDT değeri içerisindeki oranı incelenmeden önce, fiyat farklılaşmasına dayanan PFD'nin incelenmesi gerekmektedir. Negatif değerlerin yanlış yorumlanmasından kaçınmak için dönem olarak 2001-2010 yılları arası dikkate alınmıştır. PFD 2001 yılından sonra önemli düzeyde oransal artış göstermiştir. 2010 yılında Brezilya için PFD'nin azalmasındaki başlıca etken, süte yönelik PFD değerinin yaklaşık olarak 2 milyar Brezilya Reali değerinde azalmasıdır. 2010 yılına gelindiğinde toplam PFD yaklaşık olarak 7 milyar Brezilya Reali olmuştur.

Destek bileşiminin irdelenebilmesi için ÜDT içerisindeki destek oranlarının dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda şekil 4.7'den de görülebileceği gibi 2001 yılı sonrası dönemde PFD'nin ÜDT içerisindeki payı önemli düzeyde bir artış göstermiştir. 2010 yılına gelindiğinde destekler içerisindeki en yüksek payı PFD almaktadır. Ürüne yönelik destekler ise ÜDT içerisinde 2001-2005 yılları arasında çok küçük bir payla yer almıştır. 2005 yılından sonra artan ürüne yönelik destekler 2007 yılı içerisinde %14'lük bir pay olarak dönemin en yüksek değerine ulaşmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ürüne yönelik desteklerin ÜDT içerisindeki payı %3

olmuştur. Değişken girdi kullanımına ve sabit yatırım masraflarını azaltmaya yönelik destekler aslında OECD sınıflamasında aynı destek bileşeni içerisinde yer almaktadır. Bir grup olarak bu sınıfta yer alan destekler 2009 ve 2010 yılları hariç, diğer bütün yıllarda ÜDT içerisinde en yüksek payı almışlardır. Paylarının yüksekliği ve zaman içerisindeki farklılıkları nedeniyle ayrı ayrı incelemek gerekirse, değişken girdi kullanımına yönelik desteklerin 2001 yılı itibariyle ÜDT değeri içerisindeki payı %38'dir. 2003 yılından sonra değişken girdi kullanımına yönelik destekler düzenli bir azalış göstermiştir. 2010 yılı itibariyle bu desteklerin oranı oldukça düşük seviyelere düşerek %11'e gerilemiştir. Son olarak sabit yatırım masraflarını azaltmaya yönelik destekler incelenecek olunursa, dönem içerisinde her ne kadar inişli çıkışlı bir değişim gözlenirse de, bu gruptaki desteklerin payı her zaman yüksek olmuştur. 2010 yılı itibariyle sabit yatırım masraflarını azaltmaya yönelik desteklerin ÜDT içerisindeki payı %30 olmuştur.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.7. Brezilya'nın 2001-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Brezilya'nın ürünlere göre korumacılık düzeyine baktığımızda dönem boyunca korunan ürünler, pirinç, pamuk ve süt olmuştur (Çizelge 4.2.). Çalışmada incelenen ülkelerin birçoğundan farklı olarak koruma değerleri dönem içerisinde işlenmiş şekerde 1'in altında kalmıştır. İşlenmiş şeker koruma değerleri 2000'li yıllara kadar 1'in altında

olup, bu dönemde desteklemeden ziyade bir vergilendirme söz konusudur. Zaman içerisinde şeker fiyat kontrol dizgesinin kaldırılması ve ihracatın serbestleştirilmesine yönelik reformlar yapılmıştır. Bu değişime bağlı olarak 2000’li yıllardan sonra NKK değerleri 1 dolaylarında seyretmiştir. Pamuğun özellikle 2006-10 döneminde yükselen bir koruma düzeyi vardır. Bu dönem içerisinde pamuk yurtiçi fiyatları, sınır fiyatlarından %40 daha fazladır. Son olarak korunan bir diğer ürün olan sütten bahsedilecek olunursa, her ne kadar 1995 yılında NKK değeri 1,35 olsa da, özellikle son iki yılda sütün koruma düzeyleri geçmiş dönemlere göre yüksek değerler almıştır. Süt NKK değeri 2006-10 döneminde 1,14 olup, yurtiçi fiyatların sınır fiyatlarından %14 daha fazla olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.2. Brezilya’nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1995	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	1,00	1,04	1,04	1,04
Mısır	1,02	1,10	1,05	1,02
Pirinç	1,41	1,02	1,20	1,32
Soya fas.	1,00	1,00	1,00	1,01
İşl. Şeker	0,41	0,70	1,00	1,00
Pamuk	1,08	1,36	1,16	1,40
Kahve	1,00	1,00	1,00	1,01
Süt	1,34	1,09	1,00	1,14
Sığır ve dana eti	1,00	1,00	1,00	1,00
Domuz eti	1,00	1,00	1,00	1,00
Beyaz Et	1,00	1,00	1,00	1,00

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.1.(3). Çin

Çin özellikle 1978’den sonra uygulamış olduğu reformlar sayesinde ekonomisi oldukça hızlı gelişen bir yapıya sahip olmuş ve tarım ürünleri piyasalarını önemli derecede etkileyici bir ülke olarak karşımıza çıkmıştır. Çin’in tarımsal reformları sayesinde kırsal alanda verimlilik artırılmış, kırsal alanlarda yaşayan insanların yaşam standartları geliştirilmiş ve genel ekonomiye tarımdan önemli düzeyde katkı sağlanmıştır. Çin 2008 yılında, erik, armut, ıspanak, çeltik, patates, çay, buğday, domates, elma ve işlenmemiş tütün gibi birçok ürünün üretiminde

dünya birincisi olmuştur (FAO, 2011b). 1978-2008 yılları arası tahıl üretimi yıllık ortalama %1,9 büyüme oranı ile 2008 yılında 529 milyon tona, et üretimi ortalama %7,4 büyüme oranı ile 8,56 milyon tondan 72,72 milyon tona, balıkçılık sektörü de yıllık ortalama %8,2'lik bir büyüme oranı ile 4,65 milyon tondan 48,95 milyon tona çıkmıştır (MOA, 2011). Üretimdeki bu artışı sağlayan önemli etkenlerden birisi de, Çin'in dönem içerisinde tarımsal altyapıya yapmış olduğu yatırımlardır. Sulanan alan, kullanılan makine sayısı, gübre miktarı²⁰ ve kişi başı elektrik tüketimi gibi girdilerin hepsinde önemli düzeyde artışlar gerçekleşmiştir. Tarımın ekonomi içerisindeki yeri kısaca değerlendirilecek olunursa, 1970 yılında GSYİH içerisinde tarımın payı %35 iken bu oran 2009 yılında %10'a düşmüştür. GSYİH içerisinde tarımın payı zaman içerisinde önemli derecede düşse de, gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığı zaman yine de yüksek bir değere sahip olduğu söylenebilir. Çin tarımının diğer ülkelerden ayırt edici en önemli özelliklerinden birisi de, tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payıdır. 1980 yılında tarımsal istihdam toplam istihdam içerisinde %69 bir paya sahipken, bu oran 2008 yılına gelindiğinde %40'a düşmüştür. Ülke tarımı ve genel ekonomi seviyesi önemli düzeyde gelişse de, Çin işgücünün neredeyse yarısı tarımda istihdam edilmektedir. Tarımın toplam ithalat ve ihracat içerisindeki payları ise 1984 yılında sırasıyla %7,72 ile %5,71 iken, bu oranlar 2008 yılı itibarıyla %3,37 ve %0,45'e düşmüştür (DBKG, 2011). Tarımsal ticaretin oransal olarak azalmasında ekonominin diğer alanlarında meydana gelen artışların önemli düzeyde etkisi vardır. Örneğin tarımsal ihracatın payı her ne kadar %0,45'e düşse de, 1978-2008 yıllarından yıllık ortalama %9,7 ile büyüyen bir ihracat değeri vardır. Çin'in başlıca tarım ürünleri ticareti yaptığı ülkeler ise 2009 yılı verilerine göre ithalatta, ABD, Brezilya, Arjantin iken, ihracatta Japonya, AB ve ABD olmuştur ve dünya tarım ürünleri ithalatının 2009 yılında yaklaşık %5,3'ü, ihracatının ise yaklaşık %3,5'i Çin tarafından gerçekleştirilmiştir (COMTRADE, 2011).

Çin tarımsal yapısının diğer ülkelerden farklı bir diğer özelliği de, uzun bir dönem boyunca vergilendirilmesidir. 2003-05 arası yapılan çalışmalar sonrası

²⁰ Çin tarımsal üreticilerinin kullanmış olduğu gübre miktarının gerekenden yaklaşık %20-50 fazla olduğu ve buna bağlı olarak toprak, su gibi çevresel öğelerin kirlenmesinde önemli düzeyde etkili olduğuna dair bulgular bulunmaktadır (OECD, 2007a).

tarımsal vergilerin neredeyse tamamı kaldırılmış ve üreticiler sübvansiyonlar ile desteklenmeye başlanmıştır. Korumacılık konusu çerçevesinde önem arz eden sübvansiyonların üretici kararları üzerinde etkisini irdeleyen Huang ve ark. (2011) göre tahıla yönelik yapılan sübvansiyonların veya girdi yatırımlarına yönelik yapılan aktarımların üretim üzerinde bir etkisi yoktur. Sübvansiyonların asıl amacının kırsal hane halkı refahını artırmak olduğu saptanmıştır. Çin'in tarım politikalarında meydana gelen değişimlerde belirleyici öge 11. Beş Yıllık Plan içerisinde yer alan Yeni Sosyalist Kır Politikası'dır. Bu politika; üretim hacmini, tarım ve tarım dışı gelirleri artırmak, kırsal güvenliği, sağlık ve sosyal politikaları geliştirmek, kırsal altyapıyı güçlendirmek, yeni üreticilere eğitim imkânları, iş kursları ve kültürel programlar sunmak gibi geniş kapsamlı bileşenlere sahip bir politikadır. Çin tarımsal kalkınma ve destekleme politikaları, Yeni Sosyalist Kır Politikası çerçevesinde düzenlenmekte ve uygulanmaktadır (Guo ve ark., 2009).

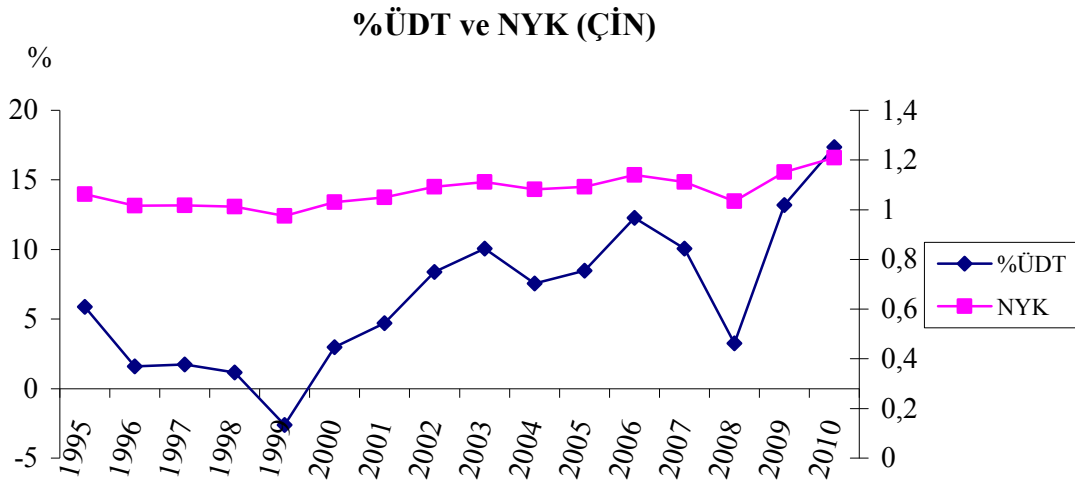
Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Anderson ve Martin (2009), Çin ve Güneydoğu Asya'nın fiyat çarpıklıklarını inceledikleri çalışmalarında, 1995-99 dönemine kadar Çin tarımsal üreticilerinin NYO'ya göre korunmadan ziyade vergilendirildiklerini ortaya koymuşlardır. 1980 öncesi herhangi bir veri bulunmaması nedeniyle sadece bu yıldan sonrası için bir değerlendirme yapabilmek mümkündür. Çin tarımsal üreticilerinin NYO 1980-84 döneminde negatif bir değer olarak %-45,2 olmuştur. Bu koruma oranı zaman içerisinde önemli düzeyde artmış ve 1995-99 döneminde pozitif bir değer olarak üreticilerin bu dönemden sonra korunduğunu ortaya koymuştur. Her ne kadar bu dönemlerden sonra tarımsal üreticiler için pozitif oranlarda bir değerler söz konusu olsa da, oldukça düşük seviyelerde olan NYO ile üreticilerin uzun bir dönem vergilendirildikleri, zaman içerisinde bu vergilendirilmenin düşük düzeyde korumacı seviyelere yükseldiğini söylemek mümkündür. Genel olarak Çin tarımı bu şekilde değerlendirildiğinde karşımıza vergilendirmeden desteklenmeye yönelen bir yapı çıksa da, ürünler bazında NYO irdelendiğinde karşımıza birbirinden farklı değerler çıkmaktadır. Belli başlı tarım ürünlerinin NYO değerlerinin değişimden kısaca bahsetmek gerekirse, pirinç bütün ölçüm yıllarında negatif bir değer almıştır. Ancak son döneme doğru negatif değerlerde önemli azalmalar görülmektedir. Mısır ilk üç dönemde (1980-94)

negatif bir NYO değerine sahip olurken, 1995-99 döneminden başlayarak %5 ile %13 arasında değişen bir koruma oranına sahip olmuştur. Buğday diğer ürünlerden farklı olarak sürekli pozitif değerler almış, 1995-99 döneminde ise en yüksek koruma oranına sahip olarak %30 ile korunmuştur. Bir diğer ürün şeker ise Çin'in en çok koruduğu ürünlerin başında gelmektedir. 1980-84 arasında %44'lük bir koruma oranına sahip olan şeker, 1990-94 arasında bir düşüş göstermiş, 2000-04 döneminde ise %29'luk bir oran ile korunmuştur. Özellikle 1980-84 döneminde %129 ile oldukça yüksek bir koruma oranına sahip olan sütün koruma oranı zaman içerisinde önemli düzeylerde azalmış, hatta 1990-94 döneminde negatif değerler almıştır. Domuz eti ve kümes hayvanları her ne kadar başlangıç yılında farklı değerlere sahip olsa da, her iki ürün de 1995-99 yılında negatif değerlerinden kurtularak, %0'lık bir değer ile korunma düzeylerini kapatmışlardır. Çin ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinin ortak özellikleri vergilendirmeden desteklemeye yönelik bir tarımsal yapıya sahip olmalarıdır. Ayrıca son dönemde tüketici fiyatlarında da bir artış vardır. Geçmiş dönemlerde tüketici fiyatları uluslararası fiyatların altında kalsa da, son dönemlere gelindiğinde tüketici fiyatlarının uluslararası fiyatların üzerine çıktığı görülmektedir.

Tarımsal Korumacılık ve Destek Bileşimlerinin Değişimi: Çin'in üreticilere yapmış olduğu aktarımları içeren ÜDT değeri ilk ölçüm yılı 1995'den, verilerin bulunduğu en son 2010 yılına kadar önemli düzeyde artış göstermiştir. 1999 yılında Çin'in üreticilere yapmış olduğu destekler negatif çıkmıştır. Burada sınır fiyatlarından daha düşük düzeyde oluşan yurtiçi fiyatların döviz kuru ile birlikte ÜDT üzerindeki etkisi sonucu üreticiler desteklenmeden ziyade vergilendirilmiştir. Fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ÜDT üzerindeki değişimde belirleyici öge olan PFD, her ne kadar önemli oranlara sahip olsa da, bir o kadar da yüksek düzeyde farklı destek çeşitleri mevcuttur.

Çin'in tarımsal destek ve korumacılık düzeyi %ÜDT ve NYK'ya göre değerlendirildiğinde, tarımsal korumacılık ve destek düzeyinin oldukça düşük olduğu söylenebilir (Şekil 4.8.). Üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisinde desteklerin payını gösteren %ÜDT, 1999 yılında negatif değer almıştır. Bu yıl üreticilere yönelik destekler ülkenin makro ekonomik durumu etkisi altında kalarak,

vergilendirme şeklini almıştır. 1999 yılında ÜDT negatif değerlerinde etkili olan başlıca öğeler buğday yurtiçi fiyatlarında azalış, sınır fiyatlarında artış olmasıyla, pamuk yurtiçi fiyatlarının sınır fiyatlarına göre daha keskin bir düşüş göstermesidir. Üreticilerin GSÜD içerisindeki destek miktarı bütün yıllarda çok küçük miktarlarda kalmıştır. En yüksek değer %17 ile 2010 yılında görülmüştür. Bu da 2010 yılında Çin tarımsal üreticilerinin elde etmiş oldukları GSÜD değeri içerisindeki destek payının %17 olduğu anlamına gelmektedir. Yurtiçi fiyatlar ile elde edilen GSÜD'nin sınır fiyatlar ile elde edilen GSÜD'ye oranlanması sonucu elde edilen NYK'da sadece 1999 yılında 0,97 değeriyle 1 değerinin altına düşmüştür. Bu yıl üreticiler sınır fiyatlarından GSÜD elde etmiş olsalardı, %3'lük bir fazlalığa sahip olacaklardı. Dönem içerisinde 1 değerine çok yakın seyreden NYK değeri, 2010 yılında 1,21 ile yurtiçi fiyatlar ile elde edilen GSÜD'nin sınır fiyatlar ile elde edilecek GSÜD'den %21 fazla olduğunu göstermektedir.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.8. Çin'in 1995-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

Destek bileşimi irdelenirken, Çin'de diğer ülkelerden farklı olarak son dönemde PFD değerlerinde negatif değer vardır. 2008 yılında meydana gelen bu negatif değer, destek bileşenlerinin şekiller yardımıyla gösterilmesini engellemiştir. Sınır ile yurtiçi fiyatların farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD parasal olarak ifade edildiğinde, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999 ve 2008 yıllarında negatif

değerler almışlardır. 1999 yılından sonra 2003 yılına kadar düzenli bir şekilde artış gösteren PFD, sonrası dalgalı bir yapı izleyerek 2010 yılında yaklaşık olarak 609 milyar Çin Yuanı olmuştur. Son on yıllık dönem içerisinde PFD'nin ÜDT içerisindeki payı 2003 yılında %61,65 ile dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu yıl birçok ürünün PFD değeri artsa da, pamuk değerleri diğer ürünlere göre oldukça yüksek düzeyde artış göstererek, PFD'nin oransal değerinin yükselmesinden önemli etki yapmıştır. PFD bu yıldan sonra oransal olarak azalmaya başlamış, ancak son yıl 2010'a gelindiğinde %61,24'lük bir pay alarak oldukça yüksek bir değer almıştır. Dönem içerisinde ÜDT'nin parasal anlamda azalmasında 2008 yılı PFD değerinin ve özellikle pirinç PFD'sinin negatif çıkmasının büyük etkisi vardır. Bu yıl pirinç yurtiçi fiyatları, sınır fiyatlarından oldukça düşüktür. Bir diğer destek grubu olan girdi kullanımına yönelik destekler ise PFD'nin oransal olarak tersi şeklinde hareket etmiştir. 2000 yılında ÜDT içerisinde girdi kullanımına yönelik desteklerin payı %68 iken, bu oran dönem boyunca çeşitli azalışlar ve artışlar gösterse de, 2010 yılına gelindiğinde %16'lık pay ile oransal olarak destek bileşenleri içerisinde ikinci sırayı almıştır. 2000'li yıllarda girdi kullanımına yönelik desteklerin büyük çoğunluğu sabit sermaye yatırımlarına yönelik destekler iken, 2010 yılında sabit sermayeye yönelik yapılan destekler girdi kullanımına yönelik desteklere bağlı olarak oransal olarak oldukça önemli düzeylerde azalmıştır. Bir diğer destek grubu olan mevcut arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir düzeyiyle ilişkili üretime bağlı olan destekler ilk yıllarda %5'lik bir payla küçük bir oran alırken, 2010 yılına gelindiğinde ÜDT içerisindeki oranı %13'e artarak önemli bir destek bileşeni olarak karşımıza çıkmıştır. Son destek grubunda ise arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelirin tarihsel bir dönemde belirlenerek üreticilere üretimden bağımsız ödemeler yapılması şeklinde gerçekleştiği durumlar ÜDT içerisinde 2001 yılında %12'lik bir pay alırken, 2010 yılına gelindiğinde bu oran %4'e düşmüştür.

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Çin'in ürünlere göre korumacılık düzeyi NKK değerlerine göre irdelendiğinde ürünler arasında değişim açısından farklılık gösteren bir yapı karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 4.3.). Genel olarak değerlendirildiğinde süt, pamuk ve işlenmiş şeker başlıca korunan ürünler olmuştur. Pirinç ve buğday dönem içerisinde 1 değerinin altında koruma

oranlarına sahip olarak, vergilendirme durumunu göstermektedirler. Diğer ürünlerin ortalamalarında 1'in altına düşme durumu gözükme de, Çin'in tarım ürünleri koruma düzeyleri yıllar itibariyle birçok sefer 1'in altında kalmıştır. Kısaca bazı ürünlerin koruma değerlerinden bahsetmek gerekirse, buğday koruma düzeylerinde özellikle 2006 yılında sonra önemli düzeyde artışlar vardır. Son 5 yıllık ortalamaya göre buğday yurtiçi fiyatları, sınır fiyatlarından %33 daha fazladır. Pirinç ise en yüksek koruma oranını 1,10 ile 2001-05 döneminde, en düşük koruma oranını 0,84 ile 2006-10 döneminde elde etmiştir. Son dönem dikkate alındığında pirinç koruma değerlerinin vergilendirme durumunu ifade etmesindeki başlıca etken, 2008 yılı sınır fiyatlarında meydana gelen önemli düzeydeki artıştır. Son dönemin en fazla korunan ürünleri ise işlenmiş şeker ve pamuk olmuştur. Bu iki ürünün fiyat farklılaşması düzeyi %74 ile %77 arasında değişmektedir. Özellikle 2009 yılında koruma oranlarında meydana gelen artışların dönem ortalaması üzerinde belirleyici olmuştur. Çin'in koruduğu ürünlerin başında gelen sütün koruma düzeylerine bakılacak olursa, düzenli bir azalış olduğu söylenebilir. 2006-10 döneminde yurtiçi süt fiyatları, sınır fiyatlarından %10 daha fazla olmuştur.

Çizelge 4.3. Çin'in Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1995	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	1,24	0,95	0,87	1,33
Mısır	1,35	1,02	1,27	1,19
Pirinç	1,01	0,87	1,10	0,84
Kolza toh.	1,21	1,14	1,05	1,19
Soya fas.	0,99	1,00	1,13	1,16
İşl. Şeker	1,55	1,91	1,61	1,77
Pamuk	1,22	1,05	1,45	1,74
Süt	2,27	2,16	1,37	1,10
Sığır ve dana eti	1,00	1,00	1,00	1,06
Domuz eti	1,00	1,00	1,00	1,10
Koyun eti	1,17	1,17	1,17	1,17
Beyaz et	1,00	1,00	1,07	1,04

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.1.(4). Düşük Düzey Grubun Değerlendirilmesi

Düşük düzey korumacılığa sahip ülkeler içerisinde Avustralya, Brezilya ve Çin bulunmaktadır. Bu ülkeler her ne kadar benzer özelliklere sahip olsalar da, bu özelliklerin yanı sıra bir o kadar da yapısal farklılıkları bulunmaktadır. Brezilya ve Çin BRICS²¹ olarak sınıflandırılan ve oldukça hızlı gelişme düzeyine sahip iki ülkedir. DTÖ'deki gruplaşma şekillerine baktığımızda da, CAIRNS grubu içerisinde Avustralya ve Brezilya yer almaktadır. Buradan bu iki ülkenin dünya tarım ürünleri ticaretinin tamamıyla serbestleştirilmesi tarafında olduğu söylenebilir. Düşük korumacılık seviyeleri de, serbest piyasa koşullarında ticaret gerçekleştirilmesinin bu iki ülke için yararlı olacağını göstermektedir. Çin her ne kadar CAIRNS grubu dışında kalsa da, büyük tarım potansiyeli sebebiyle bu serbestleştirme çabalarından en azından toplam refah açısından fayda göreceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda düşük korumacılık düzeyine sahip üç ülkenin de tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi tarafında olduğu ve korumacılık düzeylerinin bu serbestleştirme sürecine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Düşük korumacılık grubu içerisinde yer alan ülkelerin bir diğer önemli özelliği de dünya tarım ürünleri ticaretinde önemli yer tutmalarıdır. 2009 yılında dünya tarım ürünleri ihracatının yaklaşık %12'si bu üç ülke tarafından gerçekleştirilmiştir. Avustralya ve Brezilya'nın dünya tarım ürünleri ithalatı içerisinde payı oldukça düşük iken, Çin'in oranı bu iki ülkeye göre yüksektir.

Üç ülkenin düşük korumacılık seviyelerine sahip olmalarında tarım yapılarının büyük etkisi olduğundan kısaca tarımsal yapıları kıyaslandığında, birbirlerinden oldukça farklı yapıya sahip ülkeler karşımıza çıkmaktadır. GSYİH içerisinde tarımın payı Avustralya için %3, Brezilya için %6, Çin için %10 seviyelerindedir. Toplam ticaret içerisinde tarımın payına baktığımızda Avustralya ve Brezilya oranları birbirlerine benzerken, Çin değerleri bu ülkenin tam tersi değerlere sahiptir. İstihdam açısından duruma baktığımızda Avustralya %3'lük tarımsal istihdam oranıyla oldukça düşük bir değer alırken, Brezilya'da bu oran %20,

---

²¹ Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın dâhil olduğu ve önemli gelişme düzeyine sahip olan ülkelerin başını çektiği uluslararası siyasal örgüt.

Çin’de ise %40 civarındadır. Bu da bize tarımsal istihdam açısından birbirlerinden oldukça farklı yapılara sahip olduklarını göstermektedir. Ülkelerin korumacılık seviyelerinin düşüklüğünde bir diğer etkili olan etmen ise, sahip oldukları ekilebilir arazi büyüklüğüdür. Her üç ülke de oldukça geniş seviyelerde (40-100 milyon ha. arası) ekilebilir tarım arazilerine sahiptir ve buna bağlı olarak birçok ürünün üretiminde dünya sıralamasında ilk sıralarda yer almaktadırlar.

Düşük korumacılık düzeyine sahip ülkelerin ortak özelliklerinin tespitinde korumacılık düzeyinin belirlenmesinde önemli bir değişken olan fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD’ye baktığımızda, Avustralya için oldukça düşük oranlar varken, Brezilya ve Çin için PFD’nin oranı özellikle son 2 yılda önemli düzeyde artmış ve %50’nin üzerinde değerler almıştır. Özellikle Avustralya’nın son dönemde PFD yok denecek kadar azdır. Ülkelerin korumuş oldukları ürünlerde ortaya ortak bir ürün olarak süt çıkmaktadır. Son dönemde ise Avustralya, iki ülkeden farklı bir yapı izleyerek bütün ürünlerinin NKK değerlerini neredeyse bire eşitlemiştir. Ancak Brezilya ve Çin, özellikle son dönemde pamuk NKK değerleri birbirlerine yakın seviyelerde olmuş ve karşımıza grup içinde benzer korunan bir ürün olarak pamuk çıkmıştır.

Sonuç olarak düşük korumacılık seviyelerine sahip ülkelerin oldukça yüksek üretim kapasitesine sahip oldukları ve buna bağlı olarak tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesinden geniş ölçüde yararlanabileceklerini söylemek mümkündür. Ancak yapısal olarak birbirinden farklı özellikler göstermektedirler. Özellikle istihdam açısından Brezilya ve Çin dikkate alındığında, serbestleştirilme çabalarının sonucunda tarımsal istihdam oranının düşeceği farz edilirse, gelecekte bu ülkedeki tarımsal üreticilerin ne yapacağı ve hangi alanlarda istihdam edileceği sorunu karşımıza çıkma ihtimali taşımaktadır. Bir diğer belirtilmesi gereken nokta da, düşük korumacılık düzeyine sahip ülkelerin ekonomik büyümelerine bağlı olarak dünya piyasalarında gelecekteki etkilerinin artması beklenmektedir. Buna bağlı olarak tarım piyasalarının serbestleştirilmesi çalışmalarında gelecekte bu üç ülkenin daha yoğun etkisini görmek mümkün olabilir.

4.2.4.2. Orta Düzey Koruma

4.2.4.2.(1). AB

Avrupa Birliği, temelleri Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak 1950'lere dayanan, 1957 yılında altı ülkenin²² katılımı ile imzalanan Roma Anlaşması'nın 1958 yılında resmi olarak yürürlüğe girmesiyle kurulan ekonomik ve siyasal bir topluluktur (Anonim, 2011ç). Başlangıçta Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak nitelendirilen topluluk, 1993 Maastricht Anlaşması'ndan sonra Avrupa Birliği adını almıştır. AB her ne kadar altı ülkenin kurucu üyeliği ile yola başlasa da, zaman içerisinde giderek büyüyerek bugün yirmi yedi ülkeyi²³ kapsayan ve dünya ekonomisini önemli derecede etkileyen bir topluluk olmuştur. Avrupa Birliği tarımsal yapısı zaman içerisinde topluluğa dâhil olan ülkelere bağlı olarak önemli düzeyde değişmiştir. 1970 yılında tarımın GSYİH içerisindeki payı %6,61 iken, 2009 yılına gelindiğinde bu oran %1,47'ye düşmüştür. Benzer şekilde düşüş tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı için de geçerlidir. 1991 yılında tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı %9,55 iken, 2008 yılında bu oran %4,64'e düşmüştür. AB'nin işlenmemiş tarım ürünleri ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı 1970 yılında %6,84 iken, 2009 yılında %1,35'e, ihracatta ise %3,65'den %1,28'e düşmüştür (DBKG, 2011). Tarım her ne kadar oransal olarak AB ekonomisinde küçük bir bölümü içerse de, dünya tarım ürünleri piyasaları içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. 2009 yılı verilerine göre, AB'nin birlik dışına yapmış olduğu tarım ürünleri ihracatının, dünya tarım ürünleri ihracatındaki payı yaklaşık %11 iken, birlik dışından yapılan ithalatın dünya tarım ürünleri ithalatı içerisindeki payı yaklaşık %12,2 olmuştur. AB'nin birlik içinde yapmış olduğu tarım ürünleri ticareti dikkate alındığında bu oranların sırasıyla yaklaşık %46,6 ve %48,6'ya çıktığı görülür. Birlik dışına yapılan tarımsal ihracatta başlıca ülkeler ABD, Rusya ve İsviçre iken, ithalatta Brezilya, Arjantin ve Çin olmuştur

²² Belçika, Fransa, Batı Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda

²³ Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan

(COMTRADE, 2011). Bu oranlara bağlı olarak AB'nin dünya tarım ürünleri piyasalarını etkileyen, belirleyen ve yönlendiren en önemli birliklerden biri olduğu söylenebilir.

AB'nin tarım politikalarında temel politika aracı olan OTP'nin temeli 1957'de Roma Anlaşması'nda atılmıştır. Anlaşmada OTP'nin amacı;

- Verimliliği artırmak,
- Üreticileri adil bir yaşama kavuşturmak,
- İstikrarlı bir pazar oluşturmak,
- Tarım ürünleri arzını garanti altına almak,
- Tüketicilere makul fiyatlarda gıda sağlamak

olarak belirlenmiştir. Mevcut amaçların belirlenmesinde savaş yıllarının etkisi önemli derecede belirleyici olmuştur. Tarım ürünleri arzının garanti altına alınması, üreticilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi amaçların belirlenmesinde Fransa ile Almanya arasındaki çıkar ilişkilerinin de belirleyici olduğu söylenebilir. Sanayi ürünlerinde altı ülke arasında serbest bir pazar oluşturulması Almanya'nın o dönemki koşullarına uyarken, tarımsal nüfusu fazla olan Fransa içinde OTP bir dengeleyici unsur olmuştur. Tüm bunların yanı sıra, o zamanki ülkelerde tarımsal nüfus oranının yüksek olması da, tarımsal yapının düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

OTP, belirlenen amaçları gerçekleştirebilmesi için üç temel ilke çerçevesinde yönlendirilmiştir. Bu ilkelerden birincisi, AB sınırları içerisinde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlayacak “tek pazar ilkesi”dir. İkincisi, AB ürünlerini diğer ülkelerden gelen ürünler karşısında üstün gören ve tercih olarak AB ürünlerinin seçilmesini öngören “topluluk tercihi ilkesi”dir. Son olarak üçüncü ilke ise, belirlenen amaçlara ulaşmak için ortak bir bütçeden harcanmasını öngören “mali dayanışma ilkesi”dir. Bu ilkeler doğrultusunda en önemli politika aracı olarak fiyat politikası kullanılmıştır. Günaydın (2010) bu fiyat dizgesini; *...”birlik içinde erişilmek istenen fiyatlar hedef fiyat, üretici hedef fiyatı, temel fiyat ve yönelim fiyatı; birlik içinde destekleme yapılırken uygulanan fiyatlar temel müdahale fiyatı, müdahale fiyatı, satın alma fiyatı, asgari fiyat ve asgari üretici fiyatı; üçüncü ülke*

rekabetine karşı iç piyasayı koruyucu fiyatlar ise eşik fiyat ve ithalat fiyatı” şeklinde sınıflandırmıştır. Fiyatların uygulandığı ürün çeşitliliği de ihtiyaçlara bağlı olarak değiştirilmiştir. Destekleme şekline bağlı olarak, yüksek fiyat, aşırı üretim, depolama masraflarının artışı, çevre hasarı, dünya ticaretinin çarpıtılması ve gelişmekte olan üreticilerin engellenmesi gibi sorunlar baş göstermiştir. OTP’nin zaman içerisinde belirtilen sorunlara çözüm arayışları AB tarafından sürekli gündeme getirilmiştir. Sorunların çözümüne yönelik olarak zaman içerisinde Dengeleyici Reform Paketi (1988), Macsharry Reform Paketi (1992), Gündem 2000 (1997), 2003 Reformu ve 2008 Sağlık Denetimi adları altında önemli düzenlemeler ile OTP şekillendirilmiştir.

Fiyat desteğine bağlı olarak AB içerisinde önemli üretim artışları ve buna bağlı depolama ve ihracat sübvansiyonları masrafı ortaya çıkmıştır. OTP’nin değişmesindeki etkenlerde sadece fiyat desteği aracı etkili olmamış, AB’nin genişleme süreci de OTP’nin değişimini etkilemiştir. 1973 yılında Danimarka, İrlanda, Birleşik Krallığın üyeliğe girmesiyle koyun sayısında bir artış meydana gelmiş ve İngiliz temel besinleri olan şeker ve yağ ihtiyacının karşılanması için ithalat masrafı ortaya çıkmıştır. Yunanistan’ın 1981 yılında birliğe girişiyle zeytin gibi Akdeniz ürünleri OTP kapsamına alınmıştır. 1986 yılında İspanya ve Portekiz’in AB’ye girmesiyle meyve, sebze, zeytinyağı ve şarap üretiminde artış meydana gelmiştir. Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in birliğe girmesiyle ise de, dağlık ve buzul alanlardaki üreticilere yardımı içeren çeşitli özel önlemler alınmıştır. Genişleme sürecinin son dönemi olan 2004 ve 2007 yıllarında toplam 12 ülke birliğe dâhil olarak tarımsal nüfusu ve küçük üreticilerin sayısını artırmıştır.

1970 yılında AB bütçesinin %85’ini oluşturan OTP, günümüzde %45’in altına indirilmiştir. OTP’nin bütçe içerisinde bu kadar yüksek oranlarda olması, tarımsal üretimin önemli düzeyde artmasına neden olmuştur. OTP’nin bir sonucu olarak meydana gelen üretim artışlarına ilk müdahale 1984 yılında süt kotaları ile gelmiştir. Süt kotaları ile üretimin azaltılması konusuna üreticilerin üretimden bağımsız olarak desteklenmeleri ve altyapı harcamalarına ayrılan kaynakların zaman içerisinde fiyat desteklerine göre artırılması da ayrıca diğer önlemler olarak karşımıza çıkmıştır. 1992 yılında fiyat destekleri azalmış, üreticiler doğrudan yardım ödemeleri almışlardır. Doğrudan ödemelere çevreye duyarlı üreticilerin

desteklenmesi konusu eşlik etmiştir. Değişim sadece iç kaynaklı olmayıp, DTÖ görüşmelerinin belirli düzeyde etkisi olmuştur. Aşırı üretimin ihracat sübvansiyonları ile dünya pazarlarına satılması ve buna bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerdeki üreticileri zarara uğratması, OTP'nin reform ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. 1990'lı yıllar OTP'nin gıda güvenliği, hayvan refahının artırılması konusunda duyarlılığının arttığı ve tüketicinin korunma ihtiyacının ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. 1999 yılında Gündem 2000 reformu kabul edilerek üreticilerin üretimden bağımsız desteklenmesi ve pazar ihtiyacına yönelik hareket etmeleri amaçlanmıştır. 2001 yılında Doha Kalkınma Turu çerçevesinde gelişmekte olan ülkelerin AB ve ABD pazarlarına girişini kolaylaştırmayı amaçlayan görüşmeler yapılmıştır. 2003 yılında reformların sonucu niteliğinde tarımsal destek üretimden bağımsız olmuş ve çevre standartları konusuna daha fazla ağırlık verilmiştir. Üretimden bağımsız ödemelerde çevreye, gıda güvenliğine ve hayvan refahına dikkat edilmesi şartı getirilmiştir. Bu şartlara uymayan üreticilere yapılan ödemelerin azaltılması öngörülmüştür. 2008 yılı sonrası dönemde ise, OTP genel çerçevesindeki konular başlangıçtaki üretimi artırma temelinden uzaklaşarak, gıda güvenliği, iklim değişikliğinin dikkate alınması, su yönetimi, yenilenebilir enerji kaynakları ve bioçeşitlilik gibi konularla ilgilenmeye başlamıştır (European Commision, 2008).

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: AB son dönem tarımsal korumacılığını değerlendirmeden, 1980'lerden önceki dönemin dikkate alınması uzun dönem içerisinde konunun nasıl değiştiğinin irdelenmesi açısından önemlidir. Swinnen (2009), 19. ve 20. yüzyılda Avrupa'daki tarımsal korumacılığı belirlemiş olduğu çeşitli ülkeler ve ürün bazında, NYO'larını hesaplayarak irdemiştir. Buradaki açıklamaların bu kaynaktan yararlanılarak yapıldığı özellikle belirtilmelidir. Swinnen, yapmış olduğu çalışmada beş farklı dönem içerisinde Avrupa'daki korumacılığın değişimini incelemiştir.

Birinci dönem 1820-1870 arasındır. Bu dönem Avrupa'da serbestleştirme çabalarının yoğunlaştığı bir zaman aralığıdır. 1846 yılında meşhur Tahıl Yasası kaldırılmıştır. İngiltere ile Fransa, Fransa ile Almanya arasında ticaret anlaşmaları yapılmıştır. Dönemin en önemli olayı gıda krizi yaratan patates hastalığıdır.

İkinci dönem ise ithalatın artmasına bağlı tarımsal krizin meydana geldiği bir dönemdir. Bu dönemde ABD, Kanada, Arjantin ve Rusya'dan artan ithalat Avrupa'da tahıl fiyatlarını düşürmüştür. Fiyatların düşmesine bağlı olarak üreticiler devlete piyasalara müdahale etmesi yönünde baskılar yapmışlardır. Bu baskılara bağlı olarak ülkelerin tarımsal korumacılık düzeylerinde bir artış gözlenmiştir. Ancak korumacılık düzeyi ve korumacılığı sağlayan araçların kullanımı ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Fransa ve Almanya ithalatı kısıtlayarak üreticilerini korurken, İngiltere ve Belçika bu dönem içerisinde çoktan sanayileştikleri için, sanayiciler ve işçilerin düşük gıda fiyatlarından faydalanmaları söz konusu olmuş ve sanayiciler ile işçilerin devletin tarım sektörünü korumamasına yönelik baskıları ile karşılaşmışlardır. Ucuz gıda fiyatlarına bağlı olarak, gelirlerinin büyük bölümünü gıda maddeleri harcamaları için harcayan tarım işçilerinin de refahı bu dönem içerisinde artmıştır. İkinci dönemde sadece tahıl ithalatı artmamış, ayrıca donmuş hayvan teknolojisinin gelişmesi ile Avrupa'ya olan hayvan ithalatı artmış ve buna bağlı olarak da korumacılık taleplerinin yükselmesi durumu ile karşılaşılmıştır.

Üçüncü dönem ise Birinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş esnasını kapsayan 1900-1920 yılları arasındır. 1900-1910 yılları arasında Avrupa'nın tarım ürünleri ticareti yaptığı ülkelere tarımsal üretim masrafları artmıştır ve buna bağlı ticarete bir azalma görölmektedir. Ticaretin azalmasında savaş öncesi ile savaş esnasındaki dünyada geçerli olan durgunluk zamanlarının etkisi de vardır. Dönem içerisinde Avrupa sanayinin gelişmesi, ithalatın azalması tarım ürünleri fiyatlarını artırmıştır. Tarım ürünleri fiyatlarının artmasına bağlı olarak tarımsal korumacılık talepleri azalmıştır. 1914'de Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla hem üretim, hem de ticaret duraklama noktasına gelmiştir. Savaş zamanında tarım ürünleri kıtlığının yaşanması, politikaların üreticilerden çok tüketiciler lehine yönlenmesine neden olmuştur. Maksimum fiyatlar, ihracatın kısıtlanması gibi önlemler alınarak mevcut kıtlığa çözüm aranmaya çalışılmıştır. Fiyatlar dikkate alınarak irdelendiğinde, bu dönemin üreticiler lehine olduğunu söylemek mümkündür.

Dördüncü dönem ise 1920-1940 yıllarını kapsamaktadır. 1920'li yıllarda tarım ürünleri fiyatları yüksektir. Ancak dönem sonuna doğru 1929 büyük buhranına bağlı olarak da tarım ürünleri fiyatları yeniden düşüşe geçmiştir. Fiyatlardaki düşüşe

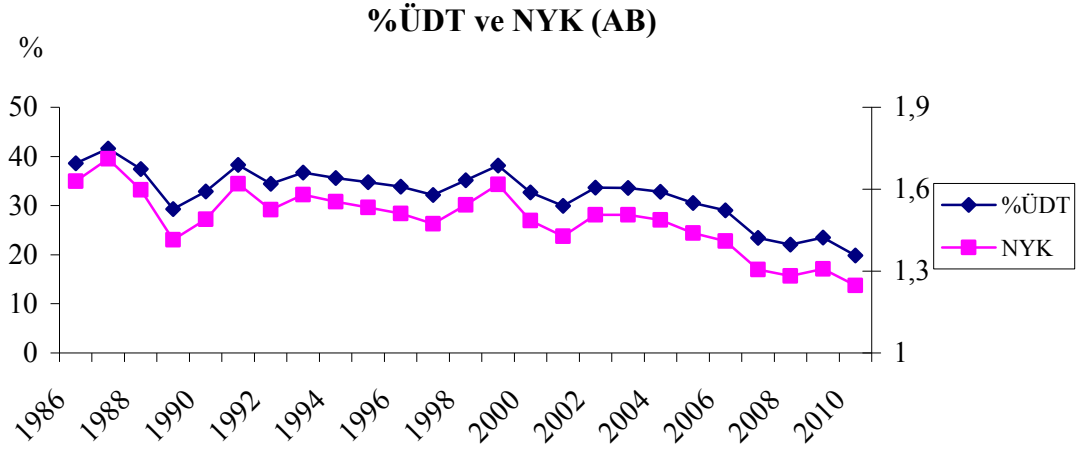
karşılık devlet müdahalelerinin artış gösterdiği bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Her ne kadar sanayiciler ile işçilerin düşük gıda fiyatlarından yararlanması durumu olsa da, 1930’larda Avrupa’da ithalatın kısıtlandığı söylenebilir.

Son olarak beşinci dönemde ise İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönem irdelenmiştir. 1940’larda korumacı politikalarda bir azalma görülmektedir. 1950 ile 1970’ler arasında ise NYO’larında bir artış gözükmemektedir. İkinci Dünya Savaşı dönemi, Birinci Dünya Savaşı dönemi özellikleriyle benzer bir yapı göstermiştir. Savaş sonrası dönemde fiyatların tekrar düşürülmesi ve tarımsal pazarların daha fazla serbestleştirilmesi yoluna gidilmiştir. 1950 ve 1960’larda üretici gelirlerinin azalması, korumacılık baskılarını artırmıştır. Minimum fiyat, hedef fiyat ve ithalat kotaları yürürlüğe girmiştir. 1970’ler ve 1980’ler OTP çerçevesinde uygulanan garanti fiyatların yol açtığı üretim fazlalıkları ve buna bağlı ticaret çarpıklıklarının olduğu bir dönemdir.

Sonuç olarak Avrupa’da tarımsal korumacılık düzeyi zaman içerisinde önemli yapısal değişimlerden (savaşlar, OTP kuruluşu vb.) etkilenmiştir. Korumacılığın belirlenmesinde sadece üretici çıkarları dikkate alınmamış, yapısal değişimlere bağlı olarak tüketicilerin korunması yoluna da gidilmiştir. Ayrıca tarım kesiminin bir bütün şeklinde ele alınarak korunması, çıkar grupları olarak nitelendirilebilecek sanayici ve çalışanlarını bazı zamanlarda rahatsız etmiştir. Düşük tarımsal ürün fiyatlarından yararlanmaya çalışanların baskıları ile tarımsal üreticilerin baskılarının çatışması korumacılığın belirlenmesinde etkili olmuştur.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: AB’nin tarımsal korumacılık ve destek düzeyi ÜDT değişimi ile incelenecek olursa, değerler dalgalı bir değişim gösterse de, 1986-2004 arası 20 milyar Euro’ya yakın bir artışın olduğunu söylemek mümkündür. Dönem içerisinde en yüksek destek düzeyleri 1991, 1999 ve 2004 yıllarında olmuştur. 2004 yılında ÜDT yaklaşık olarak 109 milyar Euro ile dönemin en üst seviyesindedir. Bu yılki değerlerde AB genişleme süreci çerçevesinde yeni üye olan 10 ülkenin OTP kapsamına alındığı dikkate alınmalıdır. Genel olarak destek bileşimi değişse de, ÜDT’ye göre üreticilere yapılan aktarımlarda uzun dönemde parasal düzeyde %10’un biraz üzerinde bir azalışın yanında, önemli bir değişikliğin olduğu söylenemez.

Üreticilerin elde etmiş olduğu GSÜD içerisindeki destek paylarını ölçmeye yarayan %ÜDT şekil 4.9'dan da görülebileceği gibi zaman içerisinde bir azalış göstermiştir. 1986 yılında 38,60 olan %ÜDT, 2010 yılına gelindiğinde 19,84'e düşmüştür. Zaman içerisindeki değişim incelendiğinde 1987 yılında 1989 yılına kadar bir düşüş meydana gelmiştir. Bu yıldan sonra %ÜDT değerleri tekrar yükselişe geçmiş, 1993 yılından 2004 yılına kadar değerlerde küçük miktarlarda artış ve azalışlar meydana gelmiştir. 2004 yılından sonra %ÜDT değerlerinde düzenli bir düşüş gözlenmektedir. Üreticilerin elde etmiş olduğu GSÜD'nin sınır fiyatları ile oluşacak GSÜD ile kıyaslanması sonucu elde edilen NYK'sına göre, AB'nin 1986 yılında 1,63 olan değeri, 2010 yılında 1,25'e düşmüştür. Zaman içerisindeki değişim incelendiğinde, 1987 yılından 1989 yılına kadar önemli bir düşüş meydana gelmiş, sonrasında değerler 1991 yılına kadar tekrar artmıştır. 1991 yılı ile 1999 yılı arasında değerlerde küçük değişimler meydana gelmiş ve 1991 ile 1999 değerleri birbirlerine eşitlenmiştir. 1999 yılı itibarıyla üreticilerin elde etmiş olduğu GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek olan GSÜD'den %62 fazladır. Bu yıl Euro Amerikan Doları karşısında değer kaybetmiştir. Ayrıca 1998 yılına göre mısır, işlenmiş şeker, sığır, dana, domuz ve beyaz et yurtiçi fiyatları ile sınır fiyatları arasındaki fark büyümüştür. 1999 yılından sonra 2001 yılına kadar bir düşüş olmuş, 2002 yılında NYK tekrar yükselmiştir. 2004 yılı ve sonrasında ise düzenli bir düşüş gözlenmektedir. Sadece 2009 yılında geçen yıla göre çok az bir artış vardır. 2010 yılı NYK değerine göre üreticilerin almış olduğu GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek olan GSÜD'den %25 daha fazladır. Hem %ÜDT, hem de NYK değerlerinin azalmasında, 2003 OTP reformuyla üretime bağlı desteklerin üretimden bağımsız hale getirilmesi ve AB tarımsal üretim değerinin son yıllarda görülen artışının etkisi vardır.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.9. AB'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

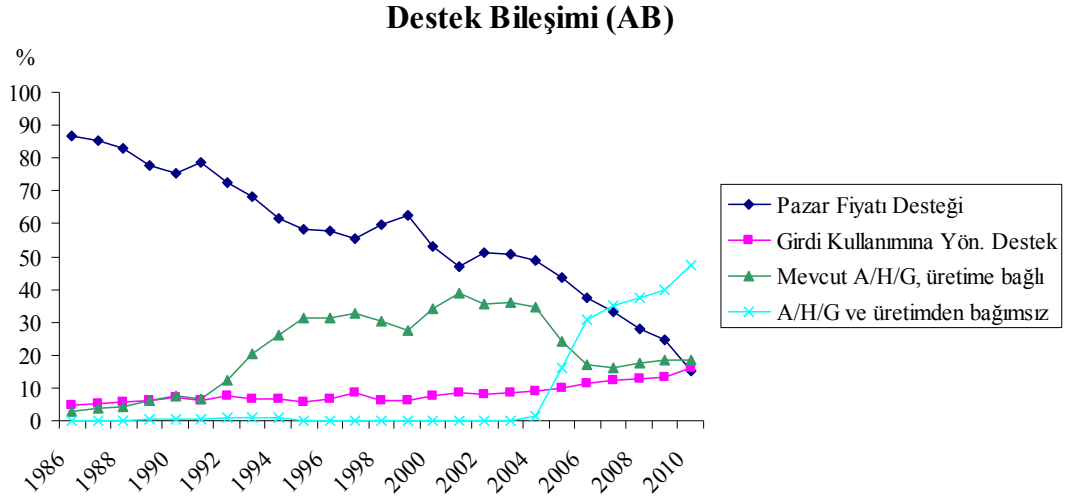
1986 yılı ile 2010 yılı karşılaştırıldığında PFD değerlerinde çok önemli düşüşler meydana gelmiştir. 1989 yılından sonra 1991 yılına kadar yaklaşık olarak 2 milyar Euro'luk bir artış meydana gelmiştir. Bu yükselişte mısır, arpa, şeker, süt, kaba buğday, sığır ve dana eti gibi ürünlerin fiyat farklılaşma düzeylerinde görülen artış etkili olmuştur. Ayrıca 1989-90 yılı arasında Euro Amerikan Doları karşısında değer kazanmıştır. Bu yıldan sonra 1997 yılına kadar PFD değerleri tekrardan azalmış ve sonrasında 1999 yılına kadar tekrardan bir artışa geçmiştir. Artış 1989-1991 yılı ile benzer özellik gösteren ürün fiyat farklılıklarından kaynaklanmıştır. 2004 yılından sonra ise PFD desteklerinde keskin bir azalış görülmektedir. 2010 yılı itibariyle PFD değeri yaklaşık olarak 11,6 milyar Euro'dur.

Fiyat çarpıklıkları nedeniyle oluşan PFD değerinde zaman içerisinde önemli azalma görülse de, bu desteğin ÜDT içerisindeki oranının irdelenerek diğer desteklerle karşılaştırılması gerekir. 1986 yılında ÜDT'nin %86'sı PFD'den oluşurken, bu değer zaman içerisinde ciddi miktarlarda düşüş göstermiştir. ÜDT içerisindeki PFD oranı 1991, 1998, 1999 ve 2002 yılları haricinde oransal olarak bütün yıllarda düşmüştür. 2010 yılı itibariyle ÜDT içerisindeki PFD oranı %15'dir. Bu da bize üreticilere yapılan desteklerin yaklaşık altıda birinin fiyat çarpıklıklarından kaynaklandığını göstermektedir.

PFD'nin hem oransal hem de değer olarak azalması, ÜDT'yi oluşturan diğer destek bileşenlerinin zaman içerisindeki değişiminin irdelenmesi ihtiyacını göstermiştir. OECD sınıflandırmasına göre destek çeşitlerinin ÜDT içerisindeki payları incelendiğinde, girdi kullanımına yönelik ikinci gruptaki desteklerin ÜDT içerisindeki oranı zaman içerisinde düzenli bir artış göstermiştir. 2010 yılına gelindiğinde girdi kullanımına yönelik desteklerin ÜDT içerisindeki oranı %16 ile dönemin en yüksek değerine ulaşmıştır. Bir diğer destek grubunda ise, üreticilerin sahip oldukları arazi varlığı, hayvan sayısı veya elde etmiş oldukları GSÜD'ye bağlı olarak yapılan destekler vardır. Bu grupta yer alan desteklerde üreticilerin tarımsal üretim gerçekleştirme zorunluluğu aranmaktadır. Üçüncü grup desteklerin zaman içerisindeki değişimi irdelendiğinde ise, 1991 yılında ÜDT içerisindeki payı %6 iken, 1992 yılına gelindiğinde bu oran yaklaşık iki kat artarak %12'ye ulaşmıştır. 2001 yılına kadar üçüncü grupta yer alan desteklerde önemli düzeyde artışlar meydana gelmiştir. Aynı yıl ÜDT içerisindeki bu destek miktarının oranı %39 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu seviyeye ulaşmasında başlıca etkenler tahıllara yönelik hektar başına ödemeler ile hayvan kesim desteğinde görülen artışlardır. Bu yıldan sonra üçüncü grupta yer alan desteklerde bir azalma görülmüştür. 2010 yılı itibarıyla üçüncü grup desteklerin ÜDT içerisindeki payı %18'dir. Dördüncü ve incelenen son destek grubunda ise, üreticilerin sahip olduğu arazi varlığı, hayvan sayısı ve elde etmiş oldukları GSÜD destekleri etkilemez. Bu destekler üretimden bağımsızdır. 1986 yılından 2005 yılına kadar dördüncü destek grubu içerisindeki desteklerin ÜDT içerisindeki oranı %0 ile %1 seviyelerinde iken 2005 yılında %16, 2006 yılında ise %30,9 olmuştur. Bu destek grubunun artmasının nedeni ise, 2003 yılında kabul edilen OTP reformlarıdır. Üreticiler 2004 yılından itibaren belirlenmiş bir tarihteki sabit oranlara göre üretimden bağımsız olarak desteklenmiştir. Ayrıca reform kapsamında üretimden bağımsızlaştırılan desteklerde, çapraz uyum ile üreticilerin çevre dostu üretim gerçekleştirme zorunluluğu da aranmaya başlanmıştır. Bu bağlamda üreticiler desteklerden yararlanabilmek için, belirli çevre şartlarına, gıda güvenliğine ve hayvan refahına dikkat etmek zorundadır. 2010 yılına gelindiğinde üreticilerin arazi, hayvan, GSÜD ve üretimlerinden bağımsız olarak

verilen desteğin, ÜDT içerisindeki payı %47 ile hem destekler içerisinde, hem de tarihsel olarak en yüksek değerine ulaşmıştır (Şekil 4.10.).

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.10. AB'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: AB'nin ürünlere göre korumacılık düzeyine baktığımızda, beyaz et hariç bütün ürünlerin NKK değerlerinde önemli düzeylerde azalışlar görülmektedir (Çizelge 4.4.). Genel bir değerlendirme yapıldığında, özellikle süt koruma değerlerinin başlangıç yıllarında oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Tahıllar başlangıç dönemlerinde, işlenmiş şeker bütün bir dönem boyunca, et ürünleri ise genel olarak hesaplama yapılan tüm dönemlerde önemli düzeyde bir koruma oranına sahip olmuştur. Ürünler bazında biraz daha ayrıntıya girmek gerekirse, süt fiyat farklılaşma düzeylerinin %252'den %7'ye düştüğü görülmektedir. İşlenmiş şeker koruma oranı ise 2000'li yılların başına kadar oldukça yüksek seviyelerde kalmış, ancak son dönemde önemli düzeyde azalarak %51'lik bir farka düşmüştür. Et ürünleri ise kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Sığır, dana ve koyun eti değerleri dönem içerisinde önemli düzeyde azalmıştır. Domuz etinin korumacılık düzeyi bütün dönemlerde oldukça düşük seviyelerdedir. Beyaz et koruma düzeyinin ise önemli düzeyde değiştiğini söylemek

oldukça güçtür. Son dönemin beyaz et koruma değeri 1,52 ile yurtiçi fiyatların sınır fiyatlarından %52 daha fazla olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.4. AB'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Mısır	2,06	1,78	1,22	1,11	1,08
Arpa	2,23	1,94	1,23	1,00	1,00
Pirinç	2,58	2,25	1,18	1,17	1,04
İşl. Şeker	2,78	2,56	2,77	2,93	1,51
Kolza toh.	2,45	1,20	1,00	1,00	1,00
Ayçiçeği	2,38	1,22	1,00	1,00	1,00
Soya fas.	2,50	1,32	1,00	1,00	1,02
Süt	3,52	1,91	2,08	1,64	1,07
Sığır ve dana eti	2,02	1,90	1,96	2,01	1,47
Koyun eti	2,47	1,80	1,52	1,27	1,26
Domuz eti	1,15	1,15	1,15	1,13	1,04
Beyaz et	1,51	1,70	1,41	1,51	1,52
Kaba buğday	1,89	1,67	1,13	1,00	1,00
Durum buğdayı	1,86	1,43	1,02	1,00	1,01
Patates	1,17	1,16	1,12	1,11	1,11

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.2.(2). ABD

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünya tarım ürünleri piyasalarında hem üretim, hem de ticaret büyüklüğü itibarıyla çok önemli bir yere sahiptir. 2009 yılı verilerine göre dünya tarım ürünleri ithalatının %9,1'i, ihracatının %11'i ABD tarafından gerçekleştirilmiş ve başlıca ticaret ortakları hem ithalatta hem de ihracatta AB, Kanada ve Meksika olmuştur (COMTRADE, 2011). ABD'nin dünya piyasalarına etkisi yurtiçi fiyatlarının dünya fiyatlarını etkileme kapasitesine sahip olmasıyla birlikte, tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi kapsamında yapılan görüşmelerde de açık bir şekilde görülmüştür. OECD verileri ölçümünün 1986 yıllarında başlaması ve ABD tarımsal ürün yığılma masraflarının artarak, tarımın serbestleştirilmesine yönelik politika çabalarına yönelmesinin aynı döneme gelmesi de, tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesinde ABD politikalarının önemli düzeyde etkili olabileceğini göstermektedir. ABD'nin bu konumunda üreticilerin

büyükluğünden, destekleme politika araçlarına kadar birçok etken belirleyicidir. ABD'nin mevcut tarım yapısı 2007 yılında yapılan tarım sayımına göre değerlendirilecek olursa;

- Ortalama işletme büyüklüğü 1692 da,
- Çiftlik ortalama üretim değeri 135000 \$,
- Mevcut çiftlik sayısı 2204792,
- 1 milyon \$'lık tarımsal üretim değeri gerçekleştiren işletme oranı %2,5,
- 1 milyon \$'lık tarımsal üretim değeri gerçekleştiren işletmelerin toplam üretim değeri içerisindeki oranı %59,
- Toplam tarımsal satışların %46,5'i sığır, buzağı, mısır, kümes hayvanları ve yumurta,
- 2007 yılında toplam tarımsal üretim değeri 297 milyar \$
- 2007 yılında toplam tarımsal üretim masrafı 241 milyar \$
- Tarımsal ürün satışından elde edilen gelirin 2002 ile 2007 yılı arası artış oranı %48
- 2007 yılında hükümet desteği 8 milyar \$'dır (USDA, 2009).

Tarım sayımının da gösterdiği gibi tarımsal üretim değerinin yüksek bir miktarı büyük üreticiler tarafından gerçekleştirilmektedir. ABD tarımının bir diğer belirgin özelliği de, tarımsal üretimin çoğunluğunun sözleşmeli tarım çerçevesinde yapılmasıdır. Ayrıca tarımsal üretim gerçekleştiren üreticilerin önemli düzeyde tarım dışı kaynaklardan geliri vardır. Bu tarımsal yapı tarihsel olarak irdelendiğinde önemli dönüşümler karşımıza çıkmaktadır. 1900'lerde tarımsal istihdam oranı %41 iken, 2007 yılına gelindiğinde bu oran %1,4'e düşmüştür. Benzer şekilde GSYİH içerisinde tarımın payı 1930 yılında %7,7 iken, 2008 yılına gelindiğinde %1,28'e düşmüştür (Dimitri ve ark., 2005 ile DBKG, 2011).

ABD'de tarım sektörü belirli dönemleri kapsayan tarım kanunları ile yönlendirilmektedir. Kısaca günümüz dönemini kapsayan 2008 Tarım Kanunu'ndan bahsedilecek olursa; 2008 Tarım Kanunu, beş yıllık süre ile fiyat desteklerinden, beslenme yardımına, kırsal kalkınmadan çevre korumaya kadar temel on beş konu

başlığı altında ABD tarım sektörünü düzenleyen kanundur. 2008 yılı Tarım Kanunu'nda geçmiş yıllarda uygulanan doğrudan ödemeler, telafi edici ödemeler²⁴ ve pazarlama kredilerine devam edilmiştir. Telafi edici ödemelerde kullanılan hedef fiyatların 2008-09 yıllarında sabit kalması, 2010-12 döneminde ise artırılması planlanmıştır. 2008 Tarım Kanunu'nda üretici gelirlerini sigortalayan yeni bir destek dizgesi tasarlanmıştır. Üreticiler doğrudan ödemeler ve pazarlama kredilerinin kısıtlanmasını, telafi edici ödemelerinin ise kaldırılmasını kabul ettikleri takdirde fiyat ortalamasına bağlı gelirlerini bu dizge kapsamında garanti altına alabilmektedir. Geçmiş yıllarda uygulanan süt destekleme politikalarında çeşitli değişikliklere gidilmiştir. Ayrıca şeker destek fiyatlarında da artış vardır. Etanol üretimini destekleyen yeni programlar tasarlanmış ve bio yakıt üretimi için araştırmalara ayrılan kaynak artırılmıştır. İhracat destek programlarında farklılaşmaya gidilerek, ihracatı artırma programı adı altında uygulanan destekler kaldırılmıştır (USDA, 2008). 1995 yılında ABD'nin DTÖ kapsamında yeşil kutu altındaki ticareti bozmayan destekleri 46,1 milyar \$ iken, bu değer 2007 yılında 76,2'ye çıkmıştır. Yeşil kutu desteklerin önemli bir bölümünü beslenme yardımları oluşturmaktadır (OECD, 2011b). Yeni tarım kanunu bütçesinin de yaklaşık %68'sini bu beslenme yardımları oluşturmaktadır (Anonim, 2011b).

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: ABD'nin tarımsal korumacılık politikalarının özellikle 1986 yılından önceki dönemleri de içerecek şekilde incelenmesinde yarar vardır. Ülkelerin tarımsal kalkınmalarını korumacı politikalarla mı, yoksa serbest ticaret politikalarıyla mı gerçekleştirebilecekleri iktisadın temel konularından birini oluşturmaktadır. ABD bağlamında, özellikle 1980'lerden sonra tarımda serbestleştirmenin en önde savunucularının geçmiş dönemlerde nasıl bir politika izlediği ve bu politika sonuçlarının ne olduğu oldukça geniş kapsamlı ve irdelenmesi gereken önemli bir konudur. Çalışmamızın temel dönemini, verilerin bulunabilirliği nedeniyle 1986-2010 dönemi oluşturduğu için, ABD'nin tarihsel

²⁴ Telafi edici ödemeler, tarımsal ürün için etkin fiyat, hedef fiyatın altına düştüğünde devreye sokulmakta, böylece fiyat konusunda üreticiye bir güvence sağlamaktadır. Her bir ürün için etkin fiyat, doğrudan ödeme oranına pazarlama yılında üreticilerin eline geçen en yüksek ortalama ülke içi piyasa fiyatının ya da ortalama kredi oranının eklenmesi suretiyle hesaplanmaktadır. Hesaplanan etkin fiyat hedef fiyatın altında kaldığı takdirde aradaki fark kadar tersine ödeme üreticilere yapılmaktadır (Harley, 1995'den aktaran Şahinöz ve ark., 2007).

olarak tarımsal korumacılığını ayrıntılı bir şekilde açıklamak OECD verileriyle mümkün olmamaktadır.

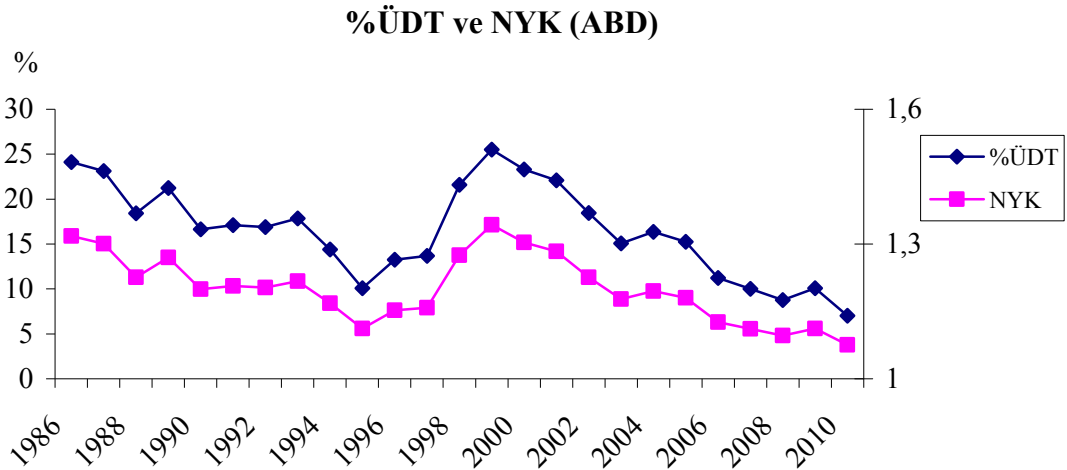
Burada ABD'nin tarihsel olarak tarımsal korumacılık politikalarının irdelenmesinde Effland (2000) ve Gardner (2009)'un çalışmalarından aktarımlar yapılmıştır.

ABD'nin net tarım ürünleri ihracatçısı olması ve ithal işlenmiş ürünler ile birlikte ithal tarımsal girdilerin kullanılması nedeniyle tarım, 19. yüzyılda desteklenmeden ziyade vergilendirilen bir sektör olarak karşımıza çıkmıştır. 1920'lerden sonra hem yurtiçi desteğin uygulanması, hem de ithalat kısıtlamaları tarımın 19. yüzyıldaki vergilendirilme durumunu değiştirmiştir. 1930'lara gelindiğinde ABD'nin üretici gelirlerini artırmak amacıyla pazara müdahalesi dört şekilde olmuştur; 1- Üretimin denetlenmesi, 2- Hükümet alımları, 3- Üretim fazlalıklarının sübvansiyonlu ihraç ve yurtiçi tüketiciler arasında dağıtılarak eritilmesi, 4- Doğrudan ödemeler. 1930'larda Smoot-Havley tarifeleriyle her ne kadar sanayi sektörü tarım sektörüne göre daha fazla korunsa da, belli başlı tarım ürünlerinde de önemli düzeyde tarifeler yükseltilmiştir. Tarifeleri yükseltilen tarımsal ürünler içerisinde yer alan şeker için bu yükselişler yetersiz olunca 1934'de şeker Yasası'yla birlikte ithalat ve üretim kotaları devreye girmiştir. Bu yıl büyük buhranın devam eden etkisi, ithalat ve ihracattaki kısıtlamalar gibi etkenler nedeniyle ABD tarımsal ithalat ve ihracatının toplam değerı 1920'in altıda birine inmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin tarımsal ürün ihracatı serbest ticaretten ziyade, Marshall planı çerçevesinde sübvansiyonlu bir şekilde gerçekleştirilmiştir. İthalat kısıtlamaları nedeniyle yurtiçi fiyatlar dünya fiyatlarından yüksektir. Ayrıca şeker, süt ürünleri, bazı et ürünleri ve meyvelerde tarife ve kotalarla sağlanan önemli derecede korumacılık mevcuttur. 1954 yılına gelindiğinde Tarımsal Ticaret ve Kalkınma yasasıyla Marshall planı çerçevesinde ürün fazlalıklarının yabancı ülkelere gıda yardımı vasıtasıyla gönderilerek eritilmesi politikasına devam edilmiştir. 1956-1964 yılları arasında ABD tarımsal ihracatının dörtte biri bu program altında yapılmıştır. Bu dönemde bazı ürünler için önemli düzeyde ihracat sübvansiyonu vardır. 1960'larda buğday ihracatının %85'i sübvansiyonlu gerçekleştirilmiştir.

Gardner (2009)'un çalışmasında 1955-2007 dönemi ele alınmıştır ve bu dönem içerisinde şeker, et ve süt ürünleri için ithalat koruması, başlangıçta buğday, sonrasında pirinç ve kümes hayvanları için ihracat sübvansiyonlarının koruma oranlarını etkilediği belirtilmiştir. 1986 dönemi öncesi bizim için önem teşkil ettiğinden, hesaplamaların burada belirli bir bölümüne yer verilmiştir. Sığır eti koruma oranları bütün dönem boyunca %1 ile %2 arasında değişen oldukça düşük değerlere sahip olmuştur. Süt NYO değeri 1955-59 döneminde %20 değerini alırken, 1980-84 arasında %61,8'e yükselmiştir. Mısır koruma oranı ise %1 ile %3 arasında değişen değerler almış, en yüksek değerini 1985-89 döneminde %10,4 ile almıştır. Kümes hayvanı için ise uzun dönem boyunca hiç koruma olmamış sadece 1985-89 döneminde %7 değerinde bir koruma oranına sahip olmuştur. Domuz eti de benzer şekilde uzun dönem boyunca 0 değerini almıştır. En yüksek koruma oranına sahip ürün ise şeker olmuş, 1955-59 döneminde %50,4 NYO'ya sahip olurken, en yüksek değerine 1985-89 döneminde %158,3 ile sahip olmuştur. Genel olarak bütün ürünler 1985-89 dönemi en yüksek koruma oranına sahiptir. Burada devamına yer verilmese de, bu dönemden sonra ürünlerin korumacılık değerlerinde önemli düzeyde düşüşlerin olduğunu belirtmekte yarar vardır.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: ABD'nin destek bileşimi ve buna bağlı korumacılık değerlerinde dikkati çeken en önemli nokta, dünya fiyatlarına destek göstergelerinin oldukça hassas olduğudur. ABD ÜDT değeri, 1986 yılında yaklaşık olarak 38 milyar Amerikan Doları olmuş, 2010 yılı itibarıyla 25 milyar Amerikan Doları'na düşmüştür. 1986-2010 dönemi ÜDT değişimlerinde düzenli bir eğilimin olduğunu söylemek güçtür. ÜDT en düşük değerini 1995 yılında almıştır. PFD'nin bu dönem içerisinde geçen dönemlere göre düşük bir değer oluşturması, ÜDT'nin tarihinin en düşük değerine ulaşmasında etkili olmuştur. ÜDT'nin dönemin en düşük değerine ulaşmasında özellikle buğday ve süt PFD'nin azalması etkilidir. 1995 yılından sonra 1999 yılına kadar ÜDT değerlerinde düzenli bir artış söz konusudur. Bu artışta da süt ve şeker PFD'de meydana gelen yükselişlerin etkisi mevcuttur. 1999 yılından sonra ise ÜDT değerlerindeki değişimlerde süt ve şeker PFD'lerde meydana gelen düşüşlere bağlı bir azalış söz konusudur. Bu durum sadece 2007 yılı için istisna teşkil etmektedir.

%ÜDT ve NYK değişimleri benzer doğrultularda hareket eden iki destek ölçüm aracı olarak bilinse de, ülke mevcut tarımsal yapısının dünya fiyatlarını etkileme düzeyine sahip olup olmaması durumunun incelenmesi açısından birlikte ele alınması gerekmektedir. Şekil 4.11’den de görülebileceği gibi hem %ÜDT’de, hem de NYK’da 1986-2010 dönemi içerisinde belirli bir azalış söz konusudur. Üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki destek payı 1986 yılında %23 iken, bu oran 2010 yılında %7’ye düşmüştür. Yurtiçi fiyatlar ile elde edilen GSÜD ile sınır fiyatlar ile elde edilen GSÜD’nin karşılaştırılması sonucu elde edilen NYK ise 1986 yılında 1,32 iken, 2010 yılında 1,08’e düşmüştür. Bunun anlamı 2010 yılında üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD’den %8 daha fazladır. Destek göstergelerinin zaman içerisindeki durumunda ÜDT değişimine benzerlikler bulunmaktadır. 1995 yılı %ÜDT ve NYK için oldukça düşük değerlere sahip olsa da, sınır fiyatları ilişkisi dikkate alındığında her iki gösterge içinde 2010 yılı dönemin en düşük değerine sahiptir. Burada etkili olan en önemli öge 2010 yılında PFD’nin dönemin (2008 yılı hariç) en düşük değerine sahip olmasıdır. 2010 yılında süt için fiyat farklılaşması dönemin en düşük değerlerinden birine sahiptir.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.11. ABD’nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

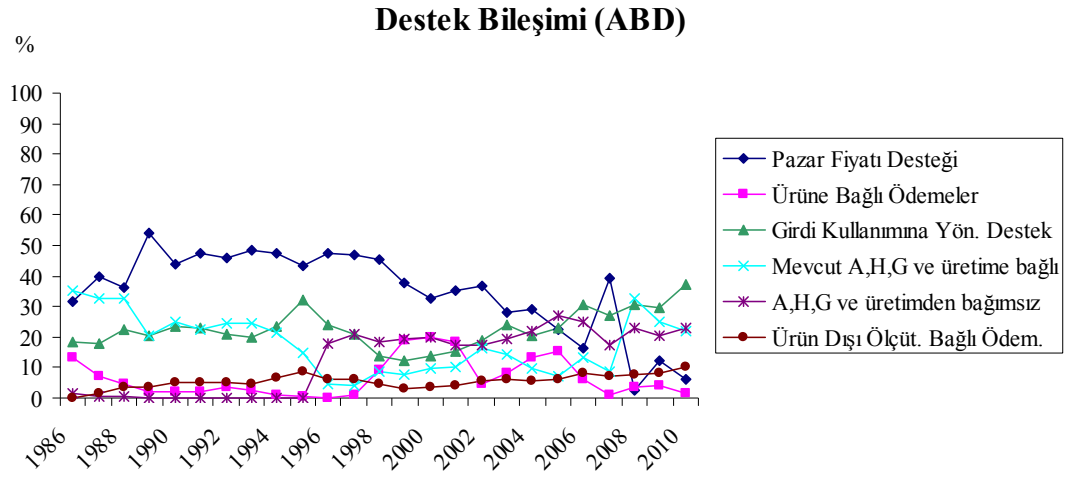
ABD destek bileşiminin zaman içerisindeki değişiminin irdelenmesi korumacılık açısından önem arz etmektedir. Pazar fiyatı desteği, ÜDT, %ÜDT ve

NYK değişimlerinde başlıca etken rol oynayan bir destek bileşenidir. ABD'nin PFD değerleri zaman içerisinde dalgalı bir yapı izlemiş, ancak 1999 yılından sonra önemli düzeyde azalmıştır. Bu azalışlarda süt ve şeker PFD değerlerinde meydana gelen değişim etkilidir. 2007 yılında meydana gelen artışta ise başlıca etkenlerden birisi süt üretici fiyatlarında meydana gelen yaklaşık %50 oranındaki artıştır.

ABD'nin PFD değeri olarak zaman içerisinde azalsa da, diğer destek bileşenleri ile ÜDT içerisindeki payının irdelenmesi gerekmektedir. ABD'nin destek bileşimi çok çeşitli bir yapı sergilemektedir (Şekil 4.12.). PFD'nin ÜDT içerisindeki oranı 2007 yılındaki yükseliş hariç önemli düzeyde azalmalar göstermiştir. Ürüne bağlı ödemeler ise, 2010 yılı itibarıyla çok küçük bir oranı temsil etse de, zaman içerisinde bu destek aracının farklı düzeylerde kullanıldığı gözükmemektedir. 1999 yılında ÜDT içerisindeki ürüne bağlı ödemeler %18'lik bir pay oluştururken, 2002 yılında bu oran %4'e düşmüştür. ABD bu aracı 1989-1998 yılları arasında çok düşük düzeylerde kullanmıştır. Bir diğer destek grubu girdi kullanımına yönelik destekler, ABD destek bileşimi içerisinde 1986-2010 dönemi içerisinde önemli yer tutmuştur. Girdi kullanımına yönelik destekler içerisinde en önemli payı tarlada üreticilere sunulan hizmetler almıştır. Üreticilere sunulan hizmetler içerisinde teknik konularda ve hayvan sağlığı için üreticilere yardım etmek amacıyla sağlanan destekler yer almaktadır. Girdi kullanımına yönelik desteklerin ÜDT içerisindeki oranı 2010 yılında %37'lik bir pay alarak, dönemin oransal olarak en yüksek değerini elde etmiştir. Bir diğer destek grubu olan mevcut arazi varlığı, hayvan sayısı veya üretici gelirlerine yönelik yapılan destekler ise 1986 yılında ÜDT içerisinde %35'lik bir paya sahip iken, bu oran 2010 yılında %22'ye düşmüştür. Bu destekler içerisinde en büyük oranı her bir ürüne yönelik yapılan ürün sigortaları programı oluşturmaktadır. Sigortaların yanında üreticilerin gelirlerine yönelik vergi ayrıcalıkları da bu destek grubunun başlıca bileşenleri arasında yer almaktadır. Beşinci destek grubu ise dördüncü destek grubundan farklı olarak üreticilerin mevcut arazi varlığı, hayvan sayısı veya gelirlerinden ziyade tarihsel olarak belirlenmiş bir döneme göre ve üretimden bağımsız olarak yapılan ödemeleri oluşturmaktadır. 1995 yılında bu destek grubunun %ÜDT içerisindeki oranı %0 iken, 1996 yılından sonra bu oran %17 seviyelerinde olmuştur. 1996 Tarım Kanunu'nda ürünlere yönelik

yapılan ödemelerin üretimden bağımsız olarak gerçekleştirilmesinin sağlanması, bu destek grubunun oranını önemli düzeylerde artırmıştır. Son destek grubunda ise ürün dışı ölçütlere bağlı olarak yapılan ödemeler bulunmaktadır. Bu grubun içerisindeki en yüksek oranı kaynakların kullanılmamasına yönelik yapılan destekler almaktadır. Kaynakların kullanılmaması sınıflaması içerisinde, arazilerin boş bırakılması, belirli bir ürünün üretiminin düzenli olarak azaltılmaya gidilmesi veya ormanlaştırma gibi çalışmalar yer almaktadır. Bu destek grubunun ÜDT içerisindeki oranı ise 2010 yılında %10 olmuştur.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.12. ABD'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünlere Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: NKK değerlerine göre ABD'nin korumacılık düzeyi değerlendirildiğinde, dönem içerisinde korunan başlıca ürünler olarak süt ve işlenmiş şeker karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 4.5.). Diğer ülkelerden farklı olarak mısır ve soya fasulyesinin yurtiçi ve sınır fiyatları arasında bir fark bulunmamaktadır. Ancak Çizelge 4.5'den de görülebileceği gibi, bu iki ürünün NKK değerleri 1'in üzerinde olmuş ve belirli bir düzeyde fiyat farklılaşmasının meydana geldiği anlamına gelmiştir. Bunun nedeni NKK değerleri üzerinde önemli düzeyde etki yapan ürüne yönelik desteklerdir. Bu bağlamda mısır ve soya fasulyesinin korumacılık değerlerinin başlıca belirleyici etkeni, yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki fark değil, ürüne yönelik destekler olduğu söylenebilir. Benzer durum işlenmiş şeker için de geçerlidir. İşlenmiş şeker NKK

değeri özellikle son dönemde önemli düzeyde azalmıştır. 1,35'lik NKK değeri, yurtiçi işlenmiş şeker fiyatlarının, sınır fiyatlarından %35 daha fazla olduğu göstermektedir. ABD'nin dönem boyunca önemli düzeyde koruduğu bir ürün olan süte son yıllarda koruma düzeylerinde azalışlar mevcuttur. Koruma oranlarının başlıca belirleyicisi yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki farktır. Son döneme baktığımızda süt yurtiçi fiyatlarının, sınır fiyatlarından %13 daha fazla olduğu görülmektedir. Genel olarak ürünlerin koruma düzeylerinde önemli azalışlar olsa da, pamuk ve yün ABD için istisna teşkil etmiş ve son dönemde koruma düzeyleri artan ürünler olarak karşımıza çıkmıştır. Yünde ürüne yönelik destekler özellikle 2000 yılında oldukça yüksek düzeyde olmuş ve koruma düzeyleri üzerinde önemli düzeyde etki yapmıştır.

Çizelge 4.5. ABD'nin Ürönlere Göre Korumacılık Değeri (NKK)

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	1,26	1,21	1,08	1,01	1,00
Mısır	1,09	1,00	1,08	1,08	1,00
Arpa	1,58	1,52	1,06	1,04	1,00
Pirinç	1,34	1,16	1,19	1,41	1,00
İşl. Şeker	2,01	1,81	2,03	2,10	1,35
Soya fas.	1,01	1,00	1,12	1,06	1,00
Süt	1,95	1,55	1,93	1,51	1,13
Sığır ve dana eti	1,01	1,01	1,00	1,00	1,00
Koyun eti	1,01	1,01	1,04	1,10	1,10
Yün	1,01	1,01	2,13	1,17	1,25
Domuz eti	1,00	1,02	1,00	1,00	1,00
Beyaz et	1,07	1,01	1,00	1,00	1,00
Pamuk	1,04	1,13	1,27	1,47	1,13

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.2.(3). Kanada

Kanada dünya tarım ürünleri piyasalarında oldukça önemli yere sahip bir ülkedir. 2009 yılı verilerine göre, dünya tarım ürünleri ithalatının %2,76'sı, ihracatının ise %3,41'i Kanada tarafından gerçekleştirilmiştir (COMTRADE, 2011). Bu değerler ile dünya tarımsal ürün ihracatında dördüncü, ithalatında ise altıncı sırada yer alan Kanada mevcut büyüklüğüne bağlı olarak küresel kriz ve fiyat

çarpıklıklarından önemli derecede etkilenmektedir. Kanada Tarım Bakanlığı tarafından yıllık olarak çıkarılan Kanada Tarımı ve Tarımsal Gıda Dizgesinin Değerlendirilmesi raporunda ülkenin bakış açısı olarak tarımı gıda sektörü ile bir bütün olarak ele aldığı net bir şekilde görülmektedir (Anonim, 2011a). ABD tarımına benzer bir yapı teşkil eden Kanada da, her ne kadar hammadde olarak birincil ürünler dikkate alındığında tarımın ekonomi içinde payı küçük olsa da, bütün bir sektör olarak irdelendiğinde GSYİH'nın %8,2'si, istihdamın ise %12,6'sı tarımdan gelmektedir. Sadece birincil ürünler dikkate alındığında ise tarımın GSYİH içerisindeki payı 1970 yılında %4,72 iken, bu oran 2006 yılında %1,63'e düşmüştür. Tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki oranı ise 1980 yılında %5,40 iken, 2007 yılında bu oran %2,50'ye düşmüştür. Tarımsal ithalat ve ihracat değerleri irdelenecek olursa, 1970 yılında toplam ithalat içerisinde tarımın oranı %2,35, ihracat içerisindeki oranı ise %10,17 iken, 2009 yılında bu değerler sırasıyla %0,97 ve %3,6 olmuştur (DBKG, 2011). GSYİH içerisinde tarım bakımından en büyük payı ise tarım ürünleri ile ilişkili perakende ve toptan satışlar elde etmektedir. Perakende ve toptan satışlar hem tarım ve gıda dizgesinden, hem de genel ekonomiden 1997 yılından bu yana %4,3'lük oranıyla daha hızlı büyümüştür. Geçen 50 yıl içerisinde üretici sayısı 1/4 oranında düşmüş, ancak ortalama arazi büyüklüğü yaklaşık 3 kat artmıştır. Kanada tarımsal işletmeleri 3000 dekara yakın ortalama arazi büyüklüğüyle ABD arazi büyüklüğünün yaklaşık iki katıdır. 250 bin \$ ve üzerinde kazanç sağlayan üreticiler toplam üretim değerinin yaklaşık %82'sini, tarımsal programlara bağlı ödemelerin ise %78'sini elde etmişlerdir. 5 milyon \$ ve üzeri üretim değeri elde eden çiftlikler ise 1993 yılında toplam üretim değerinin %6'sını oluşturlarken, 2008 yılında bu oran %20'ye çıkmıştır. Kanada buradan da anlaşılabileceği gibi oldukça büyük tarım işletmelerine sahip bir ülkedir. OECD göstergelerine göre tarımsal destekleri her ne kadar görece olarak düşük çıksa da, 2009-2010 yılı tarım ve gıda dizgesine yapılan desteklerin GSÜD içerisindeki payı yaklaşık %33,7 olarak hesaplanmıştır (Anonim, 2011c). Aradaki fark, birincil ürünler ile işlenmiş ürünlerin OECD tarafından ayrımının yapılması, Kanada tarafından ise bir bütün olarak ele alınmasıdır. Kanada birincil tarım ürünlerinin yaklaşık %42'si hammadde olarak gıda sanayinde kullanılmaktadır. Ayrıca bununla ilişkili olarak tüketicilerin gıda

masraflarına bakıldığında %10 ile dünyanın en düşük gıda masrafına sahip ülkelerden biri olduğunu söylenebilir. Kanada tarımının dikkat çeken bir diğer özelliği de, yaşları 18-39 arasında değişen genç üreticilerin tarımın yaklaşık %20'sini yönettiğidir. Tarım ürünleri dış ticareti açısından Kanada'nın belirli ürün gruplarında yoğunlaştığı söylenebilir. İhracatın yaklaşık üçte ikisini tahıl, tahıl ürünleri, yağlık tohumlar ve ilişkili ürünler, canlı hayvanlar, kırmızı et ve diğer hayvansal ürünler oluştururken, ithalatın ise dörtte birini meyve, sebze ve bunlarla ilişkili meyve suyu gibi ürünler oluşturmaktadır. Son olarak üretici gelirlerinden bahsetmek gerekirse, 2009 yılında %2'lik bir düşüş gözlense de, bu değer geçen beş yıl ortalamasından %17 daha fazladır. Bu da bize son dönemde Kanada üretici gelirlerinde önemli düzeyde artışların olduğunu göstermektedir.

Kanada'nın önümüzdeki 2008-13 dönemini kapsayan İleri Büyüme Tarım Politikası'ndan kısaca bahsedilecek olursa; geçmiş yıllardan farklı olarak beş yıllık bir dönem için planlanmıştır. Tarım politikasının bütçesi ulusal ve bölgesel hükümetler tarafından ortak karşılanmaktadır. İleri Büyüme Tarım Politikası temel olarak üç amaç etrafında şekillendirilmiştir;

a) *Tüketici istekleri doğrultusunda hareket eden yenilikçi ve rekabetçi bir sektör*; tarım ve gıda dizgesinin yenilikçi politika yardımıyla genişletilmesi, bilimsel çalışmalar ile hayvansal ve benzeri ek gıda maddelerinin geliştirilmesine yönelik yasal çerçevelerin düzenlenmesi, Kanada marka stratejisi, ihracatçılara yönelik hizmetler ve mevcut pazarlarla ticaretin sürdürülerek geliştirilmesiyle birlikte ulusal ve uluslararası düzeyde sektöre çeşitli olanakların sağlanması, sektör kapasitesinin artırılması için işletmelerin performans geliştirmelerine ve gelecek planları yapmalarına yardımcı olunması,

b) *Toplum sağlığı ve çevre duyarlılığını ön planda tutan bir sektör*; gıda güvenlik dizgesinin geliştirilmesi ve üreticilere pazar isteklerine uyum konusunda yardımcı olunması, çevre performansını artırıcı araştırmaların ve öncelikli alanlarda risk azaltıcı uygulamaların desteklenmesi, çevre ile uyumlu uygulama bilgilerinin yayılımının sağlanması,

c) *Doğal şartlara ve pazar koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan değişimlere karşı üreticileri güvence altına alan bir sektör*; biogüvenlik ve izlenebilirlik dizgeleri ile oluşacak risklere hazırlanmak ve tehlikelerin önüne geçmek, tarımsal dengeleme, yatırım gibi programlarla işletme risklerini azaltmak (Anonim, 2011c).

Rekabetçi bir yapıya yönelen tarım politikasında, üreticilerin iklim şartlarına veya fiyat çarpıklıklarına bağlı olarak gelirlerinde meydana gelecek azalmalara karşı işletme risk yönetimi programları da bulunmaktadır.

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Kanada tarımsal korumacılığının tarihsel olarak gelişimi her ne kadar oldukça uzun bir çalışma kapasitesine ihtiyaç duysa da burada kısaca Gardner (2009) ve Skogstad (2011)'in çalışmalarına bağlı olarak değinilmiştir. Gardner (2009) tarım politikalarının tarihsel olarak gelişiminde yapı olarak birbirine benzeyen Kanada ve ABD'yi birlikte ele almıştır. Buna bağlı olarak da ülkelerin politikalarını karşılaştırmalı olarak ele alma imkânı bulmuştur. ABD için sanayi sektörü ile tarım sektörünün 19. yüzyılda korunma düzeylerinin hesaplanabilmeleri mümkündür. Ancak aynı durum Kanada için veri yetersizliği nedeniyle geçerli değildir. Bu veri yetersizliğine bağlı olarak ABD'de olduğu gibi Kanada tarımının da benzer şekilde vergilendirildiğini söylemek güçtür. 1930'larda her ne kadar depresyon yıllarının etkisi Kanada üreticilerini olumsuz etkilese de, Kanada ABD gibi üreticileri bütünleşik tarım programları ve gelir destekleri ile korumaya yönelmemiş, bunun yerine üreticilerin krediler ile desteklenmelerini öngören yasalar çıkarmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde fiyat istikrar programları ile üretici gelirlerinin %80'i, geçen 10 yıl ortalama yılın fiyatlarına bağlı olarak garanti altına alınmıştır. Ayrıca 1966 yılında Kanada Süt Komisyonu aracılığıyla süt üreticilerine bir sübvansiyon aktarımı söz konusudur. Dönem boyunca üreticilerin etkinlik ve verimliliklerini artırmak amacıyla krediler verilmiş ve isteğe bağlı ürün garanti programları uygulanmıştır. 1970'lere gelindiğinde tarım ürün fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak ulusal ve bölgesel hükümetler politika araçlarına kendi güçlerinin de etkisiyle arz yönetimini eklemişlerdir. Devletin arza müdahalesi sabit fiyatlar, yurtiçi talebe göre belirlenen üretim ve ithalat kısıtlamaları ile gerçekleştirilmiştir.

Arz yönetimi her ne kadar pazara doğrudan bir müdahale olsa da, uluslararası piyasaların bu müdahale aracına baskısının az olması, hükümete önemli düzeyde bütçe baskısı yaratmaması ve bölgesel hükümet taleplerine uyumu gibi konular nedeniyle diğer araçlara göre daha az değiştirilmiştir. 1980'lerin ortası ile 1990'lar arasında Kanada yurtiçi amaçlar ile uluslararası şartlara bağlı değişen koşullar sonucunda ortaya çıkan durumu bir pota içerisinde eritmek durumunda kalmıştır. Üretici pazar koşullarına daha duyarlı hale getirilmiş ve gelirler içerisindeki hükümet harcamalarında azaltmalara gidilmiştir. Serbestleştirilmeye yönelik bu çaba da destek programlarının bütçe üzerindeki baskısının yanı sıra, ABD'nin Kanada istikrar programlarına karşı daha yoğun eylemde bulunmasının da önemli düzeyde etkisi vardır. Bu dönemden sonra uluslararası piyasalara yönelik uyum çabalarında bir yoğunlaşma, üreticilerin pazar koşullarına daha duyarlı hale getirilmesi ve ihracat sübvansiyonları yerine daha farklı araçlar ile ihracatın artırılması durumu söz konusudur. Ayrıca Kanada'nın tarımsal desteklere yönelik talebi bölgesel hükümetler arasında zaman içerisinde önemli düzeyde farklılıklar göstermiştir.

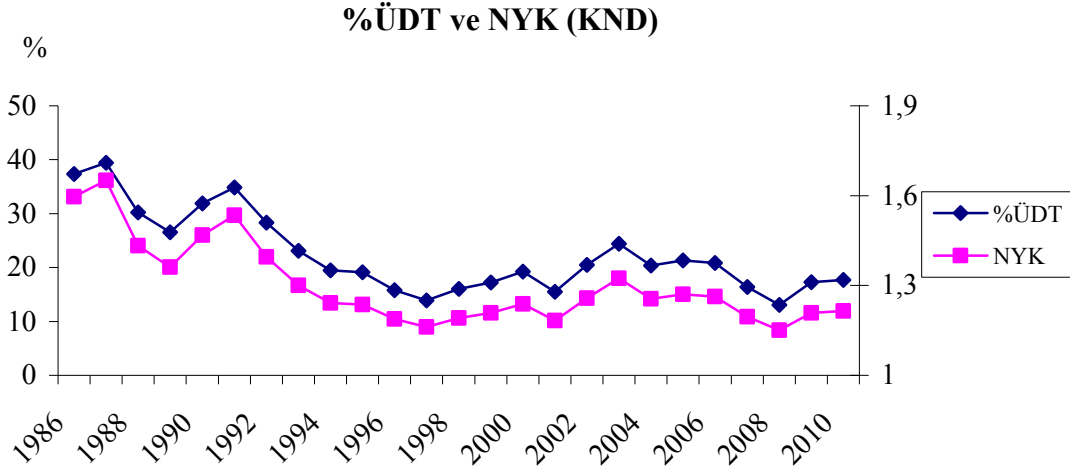
Gardner (2009)'un OECD yöntemini kullanarak geçmiş dönemlere kadar hesapladığı NYO'ya göre ürünler için Kanada korumacılığı değerlendirildiğinde, ABD'yle benzer bir değişim karşımıza çıkmaktadır. Arpa 1961-74 arası %2 değerinde kalırken bu yıldan sonra belirli düzeyde koruma oranı artan bir üründür. Aynı durum sığır eti için de geçerlidir. Domuz eti koruma oranı iki üründen farklı olarak sadece 1985-89 döneminde artış göstermiştir. Kolza tohumu ise uzun dönem %0 koruma oranına sahip bir ürün olurken, 1985-89 yılına gelindiğinde %10,4 NYO ile korunan bir ürün olmuştur. Buğday da arpa ve sığır etine benzer şekilde değişim göstermiş, üç dönem sabit oranlar korunmuş, son iki dönemde ise değerler artmıştır. Mısır ise 1961-84 arası koruma oranı düşen nadir ürünlerden biridir. Ancak 1985-89 döneminde %12,8 ile en yüksek koruma oranına sahip ürünlerden birisi olmuştur. Kanada'nın tarımsal korumacılığı tarihsel olarak incelendiğinde en çok koruduğu ürün süttür. Özellikle 1975-79 dönemde ve 1980-84 döneminde büyük artışlar söz konusudur. Son olarak kümes hayvanları değerlendirilecek olursa, 1961-64 yılları arası %17,0 NYO'ya sahipken, 1985-89 döneminde bu değer %23,7'ye çıkmıştır. Kümes hayvanları da yüksek korumacılık oranlarına sahip ürünlerden biridir.

ABD’de olduğu gibi Kanada’da da 1985-89 yılları arasında ürünler hesap değerlerinin en yükseğine sahiptir. Bu dönem Gardner (2009) tarafından ihracat fiyatı savaş dönemi olarak tanımlanmıştır.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: İlk ölçüm yılı 1986’da 8,3 milyar Kanada Doları olan ÜDT, 2010 yılına gelindiğinde 7,6 milyar Kanada Doları’na düşmüştür. ÜDT’deki değişim PFD ile birlikte olmuştur. Ancak parasal anlamda PFD artarken ÜDT azalmıştır. 1986-2010 dönemi ÜDT değişimi kısaca, 1987 yılından sonra sert 2 yıllık düşüş, 1991 yılından sonra yine 2 yıllık bir düşüş, 1997 yılından 2003 yılına kadar sadece 1 yıl hariç düzenli bir artış ve 2008 yılındaki sert düşüşün ardından, 2009 yılında tekrardan yükseliş şeklinde gerçekleşmiştir. 1988 yılındaki düşüşte buğday, süt ve arpa PFD değerlerinin azalmasının yanı sıra, tahıllara yönelik geçmiş yıllarda uygulanan istikrar programlarının kaldırılmasının da etkisi vardır. 1989 yılındaki ÜDT değerindeki geçen yıla göre tekrarlayan düşüşte, süt PFD’nin azalması ve kuraklık yardımlarının kaldırılması etki yapmıştır. 1997-2003 yılındaki düzenli artışlarda süt PFD değerindeki artışlar ve 2000 ile 2003 yılları arasında üretimden bağımsız üreticilere yapılan ödemelerin etkisi vardır. 2008 yılındaki azalma, 2009 yılında artmada da geçen dönemlerde olduğu gibi süt PFD’deki değişim etkili olmuştur.

Kanada tarımsal üreticilerinin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki destek paylarını ve sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD’den sapmaları ölçmek amacıyla %ÜDT ve NYK değerleri yorumlandığında karşımıza korumacılık ve destek oranlarında bir azalmanın olduğu çıkmaktadır (Şekil 4.13.). 1986 yılında üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisinde desteklerin payı %37 iken, bu oran zaman içerisinde önemli düzeyde azalmış, 2008 yılında %13 ile en düşük seviyesini görmüş ve 2010 yılında %17 olarak dönemi kapatmıştır. NYK ise, 1986 yılında 1,60 iken, 2008’de %ÜDT’ye benzer şekilde dönemin en düşük değerini alarak 1,15 olmuş ve 2010 yılında ise 1,22 olarak dönemi kapatmıştır. NYK’ya göre 2010 yılında Kanada tarımsal üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD’den %22 daha fazladır. 2008 yılında %ÜDT ve NYK’nın dönemin en düşük değerini almasının nedeni sütün dönemin en düşük fiyat farklılaşmasına sahip olması ve buna bağlı olarak geçmiş dönemlere göre düşük olan PFD’dir.

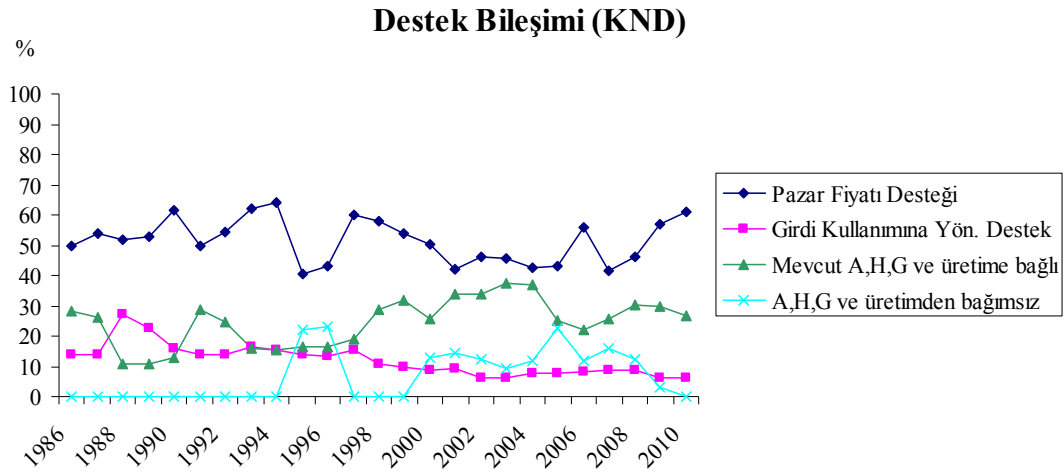
Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.13. Kanada'nın 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

PFD'nin zaman içerisinde artmasının ve %ÜDT ile NYK değerlerinde meydana gelen azalışın daha iyi anlaşılması için Kanada tarımsal destek bileşiminin irdelenmesi gerekmektedir. PFD parasal anlamda 1990 yılından 1996 yılına kadar düzenli bir şekilde azalmış, sonrasında 2010 yılına kadar dalgalı bir artış göstermiştir. ÜDT ile aynı yönde hareket eden PFD en yüksek değerine 1987 yılında ulaşsa da, 2010 yılına gelindiğinde bu oran çok az azalarak oldukça yüksek bir değer elde etmiştir.

PFD'nin değer olarak artmasının yanında ÜDT içerisindeki oranına baktığımızda, 1986 %50 civarında olan değer, 2010 yılına gelindiğinde %60'a çıkmıştır (Şekil 4.14.). PFD, 1986-2010 dönemi içerisinde %40 ile en düşük değerine 1995 yılında ulaşmıştır. Burada değer olarak etken buğday, arpa, soya fasulyesi ve kolza tohumunun PFD'deki azalış, oran olarak etken ise üretimden bağımsız desteklerin artışıdır. Sonuç olarak fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD Kanada'nın hem geçmişte, hem de günümüzde en önemli destek bileşenidir. Bir diğer destek çeşidi girdi kullanımına yönelik destekler ise 1989 yılında ÜDT'nin %22'sini oluştururken zaman içerisinde önemli düzeylerde azalarak 2010 yılına gelindiğinde oransal olarak %6 değerine sahip olmuştur. Üçüncü destek çeşidinde ise üreticilere mevcut sahip oldukları arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir ile üretime

bağlı şekilde yapılan ödemeler karşımıza çıkmaktadır. Tüm dönem boyunca PFD'nin yanında en önemli destek çeşidini oluşturan bu grup, 1988 yılında 1986 ve 1987 yıllarında uygulanan Özel Kanada Tahıl Programı kapsamında üreticilere yapılan aktarımların kaldırılmasıyla %10'luk bir değer olarak dönemin en küçük rakamını görürken, 2010 yılına geldiğimizde ÜDT'nin %26'sını oluşturmuştur. Son destek grubunda ise tarihsel olarak belirlenmiş bir dönemdeki arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelire yönelik desteklerin üretimden bağımsız olarak gerçekleştirildiği durum vardır. Bu destek grubu ilk olarak 1995 yılında taşımacılık sübvansiyonlarının kaldırılmasıyla birlikte kendini göstermiş ve ÜDT içerisinde %22'lik bir pay almıştır. 1996 yılında yine %22'lik bir pay alan bu gruptaki destekler, 1997, 1998 ve 1999 yıllarında çok az bir paya sahip olmuş, bu yıldan sonra'da 2005 yılı hariç %10 civarında bir orana sahip olmuştur. 2010 yılında ise önemli derecede düşerek ÜDT içerisindeki payı %0,09 olmuştur.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.14. Kanada'nın 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Kanada'nın ürünlere göre korumacılık düzeyi NKK değerlerine göre irdelendiğinde en fazla korunan ürün olarak süt karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 4.6.). Her ne kadar diğer ürünlerin de korumacılık düzeyleri belirli seviyelerde olsa da, süt koruma oranları hiçbir dönemde 2'nin altına inmemiştir. Özellikle başlangıç döneminde yurtiçi

fiyatlar sınır fiyatlarının %375 oranında üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemin oldukça yüksek değer almasındaki başlıca etken 1987 yılında sınır fiyatlarında meydana gelen %50'den fazla azalıştır. 2001 yılına kadar süt koruma değerlerinde ürüne yönelik desteklerin koruma üzerinde etkisi olsa da, bu yıldan sonra kaldırılan ürüne yönelik destekler ile birlikte koruma oranları üzerinde tek belirleyici etken yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki fark olmuştur. Son dönem itibarıyla süt NKK değeri 2,06 ile yurtiçi fiyatların sınır fiyatlarından %106 daha fazla olduğunu göstermektedir. Buğday, mısır, arpa, kolza tohumu ve çeşitli et ürünleri NKK değerleri 1996-00 dönemiyle birlikte 1'e eşitlenerek herhangi bir korumanın olmadığını göstermektedir. Beyaz et ise dönem içerisinde korumacılık düzeyi çok fazla değişmeyen bir ürün olmuştur.

Çizelge 4.6. Kanada'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	1,37	1,13	1,00	1,01	1,00
Mısır	1,08	1,01	1,00	1,00	1,00
Arpa	1,58	1,22	1,00	1,00	1,00
Kolza toh.	1,10	1,06	1,00	1,00	1,00
Soya fas.	1,02	1,00	1,00	1,00	1,00
Süt	4,75	2,79	2,26	2,17	2,06
Sığır ve dana eti	1,02	1,02	1,00	1,00	1,00
Domuz eti	1,05	1,02	1,00	1,00	1,00
Beyaz et	1,23	1,18	1,02	1,03	1,20

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.2.(4). Rusya

Rusya 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla tarımsal yapı ve pazarında önemli değişiklikler olan bir ülkedir. Hem fiyatların, hem de ticaretin serbestleştirilmesi, ayrıca Sovyetler döneminde verilen bütçe desteklerinin azaltılmasıyla temel yapısının değişimi dünya tarım ürünleri piyasalarını ve komşusu Türkiye'yi etkilediği için önem arz etmektedir. 1992 yılında bitkisel üretim endeksi 100 iken bu oran geçiş dönemi boyunca önemli düzeylerde azalmış, Rusya için kriz yılı olan 1998'e gelindiğinde 63'e düşmüştür. Rusya bitkisel üretimi 1992 seviyesini

2008 yılında yakalamış ve endeks 107 olmuştur. Bitkisel üretimdeki azalışa benzer şekilde hayvansal üretim de geçiş dönemi boyunca önemli düzeyde azalmıştır. Ancak hayvansal üretim bitkisel üretim gibi 100 endeks değerini dönem boyunca yakalayamamış, 2009 yılında 73 olmuştur (FAO, 2011a). Rusya tarımının GSYİH içerisindeki payı 1989 yılında %16,81 iken, bu oran 2009 yılında %4,7'ye düşmüştür. Toplam istihdam içerisinde tarımın payı ise 1990 yılında %13,9 iken, bu oran 2007 yılında %9'a düşmüştür (DBKG, 2011). 2009 yılında dünya tarım ürünleri ithalatının %3'ü, ihracatının ise %0,8'i Rusya tarafından gerçekleştirilmiş ve tarım ürünleri ithalatı gerçekleştirilen başlıca ülkeler AB, Brezilya ve ABD olurken, ihracatta Kazakistan, AB ve Mısır olmuştur (COMTRADE, 2011). Her ne kadar Rusya DTÖ dışında yer alsada, zaman içerisinde desteklerin hesaplanma dönemi, tarife bağlanma oranlarının düzeyi vb. konularda anlaşmalara varıldığında DTÖ üyesi olmayı kabul etmiş bir ülkedir. Rusya'nın DTÖ üyesi olduktan sonra tarımsal desteklerinde bir azalma en azından kısa dönem içerisinde beklenmemektedir. Resmi kurumların yapmış oldukları açıklamalara bağlı olarak da Rusya'nın DTÖ'ye üye olduktan sonra tarımsal desteklerinde ve buna bağlı korumacılık oranlarında kısa dönemli bir artışa gideceği görünmektedir. Ancak uzun dönem içerisinde verdiği taahhütlere bağlı olarak Rusya'nın şimdiki yapısından daha az korumacı bir yapıya sahip olacağı söylenebilir. Geçiş dönemi başlangıcından günümüze Rusya tarımsal yapısındaki değişimlerden en dikkat çekici olanlardan birisi de önemli düzeyde meydana gelen tarımsal makine sayısındaki azalıştır. Rusya tarımsal yapısının özellikle özelleştirmelere bağlı olarak Sovyetler dönemine göre oldukça farklı bir yapıya dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Rusya'nın tarımına müdahale ettiği politika çeşitleri ve buna bağlı araçlar son dönemde oldukça değişse ve geniş kapsamlı bir konu halini alsada, burada kısaca 2008-12 dönemini kapsayan Tarımsal Kalkınma Resmi Programı'na yer verilmiştir. Tarımsal Kalkınma Resmi Programı, 2008-12 dönemini kapsayan ve kırsal kalkınmadan destekleme araçlarına kadar birçok konuyu içerisinde barındıran temel politika programıdır. Bu programda 2006-07 döneminde uygulamaya konulan Ulusal Öncelik Projesi içerisinde yer alan desteklere devam edilmesine karar verilmiş ve yeni bileşenler eklenmiştir. Beş yıllık bir dönem kapsayan bu programa federal

bütçeden yaklaşık 551,3 Rus Rublesi (22 milyar ABD Doları) ayrılmıştır. Federal hükümet bütçelerinin yanında eyaletlere bağlı olarak da programa kaynak sağlanacağından, toplam olarak programa ayrılan bütçenin 1,1 trilyon Rus Rublesi (41 Milyar ABD Doları) olacağı hesaplanmaktadır (USDA, 2007). Tarımsal üretimin yıllık %4, hayvancılık sektörünün %5 büyüme oranlarına sahip olması hedeflenmiştir. Programın başlıca amaçları; sürdürülebilir kırsal kalkınma, tarımsal üretimde rekabeti artırma ve doğal kaynakların korunmasıdır. Bu amaçların içerisinde ise kırsal alanda istihdamı artırmak, ithal ikame için tarımsal alt sektörlerin geliştirilmesi gibi birçok alt amaç yer almaktadır. Program amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için başlıca beş bileşen vardır. Bunlar; 1- Kırsal bölgelerin sürdürülebilir kalkınması, 2- Tarımsal üretim için temel şartların yaratılması, 3- Tarıma dayalı alt sektörlerin öncelikli kalkındırılması, 4- Tarımda mali sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi, 5- Tarımsal gıda ve lif ürünleri pazarının düzenlenmesidir (OECD, 2009).

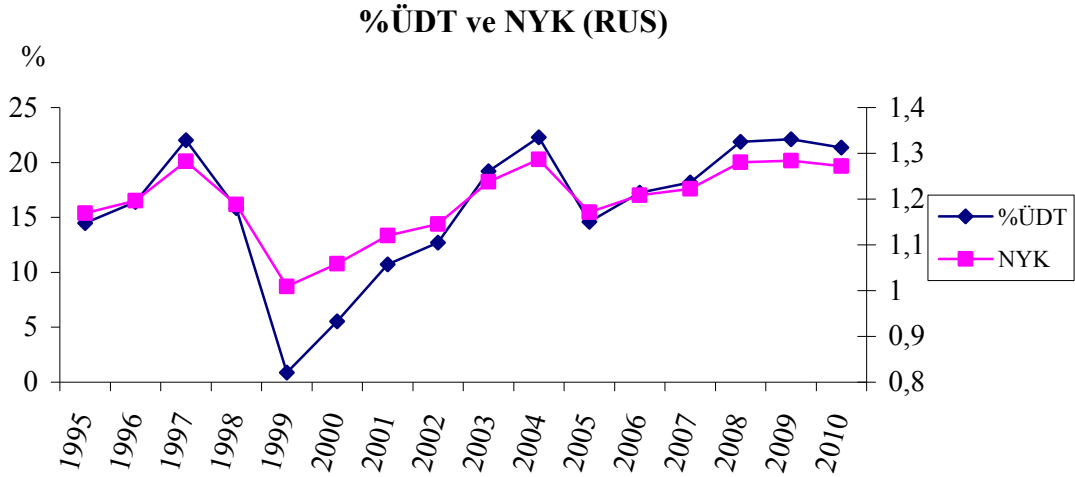
Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Rusya tarımsal korumacılığının tarihsel olarak gelişiminde Dünya Bankası tarafından hazırlatılan fiyat çarpıklıklarına bağlı çalışma içerisinde yer alan Rusya bölümünü irdeleyen Liefert ve Liefert (2008)'e göre çeşitli aktarımlar yapılacak olursa, öncelikle çalışmanın özellikle Sovyetlerin dağılımından sonra meydana gelen geçiş dönemine odaklandığı söylenebilir. Treml (1982)'ye göre yapılan aktarımlarda 1960'ların ortasından sonra tarımsal sübvansiyonlarda önemli düzeylerde artışların olduğu gözlenmiştir. 1965 yılında tarımsal sübvansiyon 2 milyar Rus Rublesi iken, 1980 yılına gelindiğinde bu oran yaklaşık 37 milyar Rus Rublesi'ne çıkmış ve tarımsal üretimden elde edilen gelirin yaklaşık %54'ünü oluşturmuştur. Genel olarak bakıldığında üretici destekleri ile tüketici desteklerinin Rusya için birlikte hareket ettiği görülmüştür. Üreticilere sübvansiyonlar veya girdi fiyatlarında indirimler şeklinde verilen desteklerde, tarım ürünleri fiyatlarında düşüslere gidilerek tüketiciler de desteklenmiştir. 1970-90 arası hayvancılığa yapılan desteklerde tüketicilerin hayvansal ürün tüketimlerinin artırılması olgusu öne çıkmış ve bu dönemde hayvan sayısı ve buna bağlı ürünlerin miktarı yaklaşık %50 artmıştır. 1986 yılına gelindiğinde NYO'ya göre üreticilerin elde etmiş oldukları gelir, desteksiz oluşacak gelirlerden %30 daha fazla olmuştur.

Burada ürün gruplarına göre destek miktarlarının ve oranlarının değiştiğini belirtmekte yarar vardır. Şeker ve hayvansal üretime yönelik verilen destekler ortalama destek düzeyinin üzerinde yer alırken, ayçiçeği tohumu ve tahıl üretimine yönelik verilen destekler, ortalama destek düzeyinin altında kalmıştır. Desteklerin yaklaşık beşte üçü bütçe aktarımına dayalı desteklerden (örneğin girdi kullanımına yönelik) oluşurken, beşte ikisi de fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD'den oluşmuştur. Destek çeşitlerinde bütçe aktarımı ve PFD'nin yanı sıra, üreticilere traktör, yakıt, gübre gibi üretim araçları fiyatlarının gerçek üretim maliyetinden veya ihracat fiyatının altında sunulması şeklinde destek sağlayan araçlar da bulunmaktadır. Bu dönemden sonra Rusya'nın geçiş döneminin başlamasıyla birlikte, sübvansiyonlarda azalmalara, fiyat ve ticaret politikalarının serbestleştirilmesine yönelik politikalara gidildiği görülmüştür.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: Rusya'nın tarımsal üreticilere yapmış olduğu desteği ÜDT ile parasal olarak açıklamak özellikle ilk ölçüm yıllarında oldukça güçtür. Rusya'nın değerleri 1995 yılı ile 2010 yılı arasındadır. 1995 ve 1999 yıllarında meydana gelen yapısal değişiklikler (Rus Rublesi'nin değer kaybetmesi ve üreticilere yapılan bütçe desteklerin azaltılması gibi) nedeniyle oldukça düşük bir ÜDT değeri söz konusudur. 2001 yılında 92 milyar Rus Rublesi olan ÜDT, 2010 yılına gelindiğinde 471 milyar Rus Rublesi'ne çıkmıştır. Özellikle 2002 yılından sonra ÜDT içerisinde değer olarak PFD'nin önemli yer kapladığı gözlenmektedir. PFD içerisinde de özellikle 2006 yılına kadar süt fiyat farklılaşmasının yarattığı desteğin etkisi önemli düzeyde görülmektedir. Ayrıca girdi kullanımına yönelik olarak faiz oranı sübvansiyonunun 2005 yılından sonra uygulanmaya konması da son dönemdeki ÜDT değeri üzerinde artı yönde etki yapmıştır.

Parasal ifade edilen tarımsal desteklere bağlı korumacılık düzeyinin açıklanmasının güçlüğü biraz olsun %ÜDT ve NYK ile aşılabılır. 1995 yılında üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki desteklerin payı %14 iken, bu oran 1999 yılında %0,88'e düşmüştür. Rus Rublesi'nin Amerikan Doları karşısında yüksek düzeyde değer kaybetmesi ve diğer yapısal değişikliklerin önemli düzeyde etkisi vardır. Aynı negatif durum 1993, 1994 ve 1999 yıllarında gerçekleşmiştir. Son

10 yıllık dönem ortalaması genel olarak değerlendirildiğinde üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisinde desteklerin payı %15 civarındadır. NYK değerlerinde de %ÜDT'ye benzer değişimler söz konusudur. Üreticilerin 1995 yılında yurtiçi fiyatlar ile elde ettikleri GSÜD sınır fiyatlar ile edilecek GSÜD'den %17 daha fazladır. 1999 yılında ise NYK değeri 1,01'e düşerek, fazlalık sadece %1 civarında gerçekleşmiştir. 2010 yılına gelindiğinde NYK değeri 1,27 ile üreticilerin yurtiçi fiyatlar ile elde ettikleri GSÜD'nin, sınır fiyatlar ile elde edilecek GSÜD'den %27 fazla söylenebilir (Şekil 4.15.).

Kaynak: OECD (2011c)

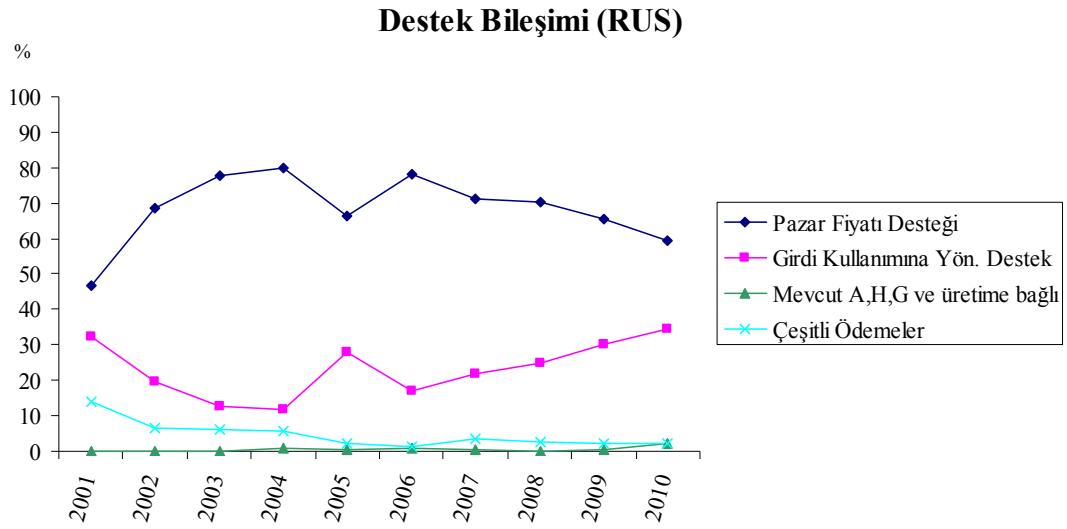
Şekil 4.15. Rusya'nın 1995-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

1995 yılından başlayan bir destek ölçümü söz konusu olsa da, 2000'li yıllardan önce yapısal değişikliklerde meydana gelen önemli değişimlerin destek göstergeleri üzerindeki büyük etkisi dikkate alındığında, son 10 yıllık dönem içerisindeki destek bileşimi değişiminin irdelenmesi uygun bulunmuştur. Ancak 2000'li yıllardan önceki dönemin oldukça önemli olduğu ve değerlendirilmesi gereken bir tarihsel dönem olduğu gözden kaçmamalıdır. Sadece çalışma kapsamının genişliği ve negatif değerlerin oransal hesaplamalarda güçlük çıkarması durumu dikkate alındığı için geçmiş dönemki destek bileşimi değişimlerinin irdelenmemesi uygun bulunmuştur. Yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki farktan kaynaklanan

bir destek çeşidi olan PFD'nin son 10 yıllık parasal olarak değişimi irdelendiğinde 2001-2004 arası oldukça önemli düzeyde bir artış meydana gelmiştir.

PFD'nin ÜDT içerisindeki oranı son 10 yıl içerisinde özellikle 2004 ve 2006 yıllarında oldukça yüksek bir seviyede artmıştır ve 5 yıllık dönem içerisinde %80'lere yakın bir pay elde etmiştir. 2001 yılında %46'lık bir pay alan PFD, 2010 yılında geçen yıla göre düşerek %59'luk bir pay elde etmiştir. Bu payın oldukça yüksek düzeyde değer elde etmesinde her ne kadar süt PFD'nin zaman zaman yüksek değerler alması etkili olsa da, özellikle son yıl dikkate alındığında domuz eti PFD'nin oldukça yüksek bir etkisi olduğu görülür. Bir diğer destek grubu girdi kullanımına yönelik destekler ise, son 10 yılda oransal olarak PFD ile ters yönlü bir şekilde hareket etmiştir. ÜDT içerisinde PFD oranı azaldığı zaman girdi kullanımına yönelik destekler artmış, PFD oranı arttığı zaman ise, girdi kullanımına yönelik destekler azalmıştır. 2001 yılında ÜDT'nin %32'si girdi kullanımına yönelik desteklerden oluşurken, bu oran 2010 yılında %34 olmuştur. Girdi kullanımına yönelik destekler içerisinde değişken girdi kullanımına yönelik destekler dönem boyunca oldukça yüksek bir pay alırken, son iki yılda sabit sermaye yatırımlarına yönelik verilen desteklerin payı değişken girdilerin payını geçmiştir. Mevcut arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir ile üretime bağlı olarak üreticilere yapılan destekler son 10 yıllık dönemde oldukça küçük bir orana sahip olmuştur. Bu gruptaki destekler 2006 yılında ÜDT'nin %1'ini oluştururken 2010 yılına gelindiğinde sadece %2'sini oluşturmuşlardır. Son olarak diğer ödemeler sınıflaması içerisinde (üreticilere yapılan ödemelerin belirli bir sınıf içerisine girmeyen şekli; Örn; Ziraat Bankası'na yapılan aktarımlar) yer alan destekler ise 2001 yılında %13'lük bir pay alırken bu oran 2010 yılına gelindiğinde %2'ye düşmüştür (Şekil 4.16.).

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.16. Rusya'nın 2001-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Rusya'nın özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte düşük korumacılık düzeyine sahip bir ülke konumuna gelmesi NKK değerlerine göre ürünler incelendiğinde de görülmektedir (Çizelge 4.7.). Çalışma içerisinde yer alan diğer ülkelerin birçoğundan farklı olarak NKK değerleri birçok ürün için 1 değerinin altında kalarak, vergilendirme durumunun olduğu anlamına gelmektedir. Buğday, mısır ve diğer tahıllar gibi ürünler bütün dönem boyunca 1 değerinin altında kalmış ve üreticiler bu dönemlerde vergilendirilmişlerdir. Başlıca korunan ürünler işlenmiş şeker, süt ve özellikle son dönemde et ürünleri olmuştur. Bütün ürünlerin koruma değerlerinde önemli düzeyde artışlar mevcuttur. Son dönemde işlenmiş şeker, şeker ve et ürünlerinin fiyat farklılaşması %33 ile %82 arasında değişerek, bu dönem söz konusu ürünlere önemli düzeyde koruma sağlanmıştır.

Çizelge 4.7. Rusya'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1995	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	0,73	0,84	0,88	0,88
Mısır	0,61	0,66	0,74	0,77
Diğer tah.	0,63	0,88	0,70	0,78
Ayçiçeği	0,81	0,68	0,90	1,03
İşl. Şeker	1,34	1,24	1,39	1,53
Süt	1,32	1,45	1,30	1,43
Sığır ve dana eti	0,57	0,94	1,37	1,33
Domuz eti	0,98	1,16	1,54	1,82
Beyaz et	1,11	1,28	1,64	1,53

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.2.(5). Türkiye

Türkiye ile ilgili tarımsal korumacılık değerlerinin yorumlanmasına geçmeden önce kısa bir şekilde tarımsal yapı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Türkiye her ne kadar dünya tarım ürünleri ticaretinde düşük bir paya sahip olsa da, başlıca ürünlerin önemli üreticisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2008 yılı dünya tarımsal üretiminde kiraz, kayısı ve kabuklu fındıkta birinci, incir ve karpuzda ikinci, yeşil fasulyede üçüncü, ıspanakta dördüncü, çay ve elmada beşinci, buğday ve işlememiş tütünde onuncu sırada yer almıştır (FAO, 2011a). Türkiye tarımının uzunca bir dönem GSYİH içerisinde önemli derecede yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir. 1970 yılında tarımın GSYİH içerisindeki payı %40,17 iken, bu değer 10 yıl içinde yaklaşık %14'lük bir azalma göstererek 1980 yılına gelindiğinde %26,50 olmuştur. Geçen 20 yıllık süre içerisinde bu pay 1999 yılına gelindiğinde %11,54'e düşmüştür. Tarımın GSYİH içerisindeki payının son 10 yıl içerisinde önemli bir değişiklik göstermediği söylenebilir. 2009 yılı itibariyle tarımın GSYİH içerisindeki payı %9,34'tür. Her ne kadar ekonomi içerisindeki payı son 10 yıllık dönemde önemli düzeyde değişmese de, istihdam açısından bu durumun farklı şekilde seyir ettiğini söylemek mümkündür. 1985 yılında toplam istihdam içerisinde tarımın payı %45 iken, 1999 yılına gelindiğinde bu oran çok az değişmiş ve %41,40 olmuştur. Ancak tarımsal istihdam oranında 2001 yılından sonra önemli düzeyde azalışlar görülmektedir. 2008 yılı itibariyle tarımın toplam istihdam içerisindeki payı

%26,2'dir (DBKG, 2011). Tarımın ithalat ve ihracat değerleri içerisindeki değişimi ise birbirlerinden önemli düzeyde farklılık göstermektedir. 1969 yılında toplam ithalat içerisinde tarımın payı %6,43 iken, 1989 yılına gelindiğinde bu oran çok az azalarak %5,42 olmuştur. 2010 yılına gelindiğinde ise ithalat içerisinde tarımın payı %3,38 olmuştur. Türkiye'nin toplam ihracat içerisindeki tarımın payı ise özellikle 1970'lerin başında oldukça yüksek düzeydedir. 1969 yılında toplam ihracat içerisinde tarımın payı %71,68 iken 1989 yılına gelindiğinde bu oran %15,62'ye kadar gerilemiştir. Bu kadar yüksek düzeyde olmasa da önemli düzeyde azalışlar 1990'larda da görülmektedir. 1990'ların sonuna gelindiğinde tarımın ihracat içerisindeki payı %9 seviyelerindedir. 2010 yılına gelindiğinde ise toplam ihracat içerisinde tarımın payı %4,31 ile verilerin başlangıç yılı olan 1969'a göre oldukça küçük bir değer almıştır (TÜİK, 2011).

Türkiye tarımının ekonomi içerisi payındaki değişmelerin ve korumacılık düzeylerinin daha iyi anlaşılması açısından yapısal olarak değişime bakıldığında, genel olarak belirtilen tarımın küçük işletmelere ve parçalı arazilere sahip olduğudur. Özellikle son dönemde meydana gelen istihdam oranlarındaki değişimin 2001 yılından sonra tarım sayımı yapılmadığı için değerlendirilmesi çok güçtür. Sadece üretim ve ekilen alan açısından kısa bir değerlendirme yapmak mümkündür. Tarımsal alan son 10 yıllık dönem içerisinde yaklaşık 20 milyon dekar azalmıştır. En büyük azalış tarla alanlarında meydana gelirken, sebze alanları 2005 yılına kadar artmış, sonra 500 bin dekara yakın bir azalış göstermiştir. Tarla ve sebze alanlarının dışında meyve alanlarına baktığımızda son 10 yıllık dönemde 3 milyon dekara yakın bir artış görülmektedir. Her ne kadar önemli düzeyde tarla tarımı azalsa da, tarla tarımından meyve tarımına doğru az da olsa bir yöneliş olduğunu söylemek mümkündür. Tarımın önemli göstergelerinden biri olan makineleşme düzeyi ise zaman içerisinde düzenli bir artış göstermiştir. Mevcut veriler 1988 yılı sonrasının değerlendirmesini mümkün kılmaktadır. Bu yıldan sonra traktör sayısında yıllık ortalama 20 bin adetlik bir artış söz konusudur. En yüksek artış geçen yıla göre yaklaşık 67 binlik bir artışla 1997 yılında gerçekleşmiştir. En düşük artış ise yaklaşık 2,5 binlik artışla 2009 yılında gerçekleşmiştir. Biçerdöver sayısı ise son 10 yılda 2004 yılına kadar azalmış, sonra düzenli bir artış göstererek 2009 yılında yaklaşık 13

bin adet olmuştur (TÜİK, 2011). Türkiye tarımının önemli sorunlarından bir tanesi de, girdi fiyatlarının oldukça yüksek olmasıdır. Girdi konusu her ne kadar kapsam açısından mazot, gübre vb. değişkenleri içerse de, üreticilerin en çok yakındıkları konu olan mazot fiyatlarının karşılaştırmalı olarak irdelenmesi mümkündür. 2002 yılında Türkiye’de 1 litre mazotun fiyatı 1,10 TL iken, aynı yıl AB’de 1,13 TL, ABD’de 0,53 TL olmuştur. Son dönemde mazot fiyatlarında oldukça yüksek düzeylerde bir artış meydana gelmiştir. 2011 Temmuz ayı rakamlarına göre Türkiye’de 1 litre mazot 3,61, AB’de 3,29, ABD’de 1,69 TL olmuştur (Anonim, 2011e). Genel olarak uluslararası düzeyde mazot fiyatlarında bir artış görülse de, Türkiye’de meydana gelen artışın diğer ülke değerlerinden yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye tarımında görülen bir diğer önemli sorun ise nüfusun artmasına rağmen önemli tarım ürünlerinde meydana gelen üretim azalışlarıdır. Bu durum ülke gıda güvenliğini tehdit eder seviyeye ve kendi toplumunu besleyememe durumuna gelebilme tehlikesi taşımaktadır. Başlıca tarım ürünlerinin üretim değerleri irdelendiğinde azalış veya nüfus artışına rağmen sabit kalma durumu çok net görülmektedir. 1991 yılında buğday üretimi 20 milyon ton civarında iken 2009 yılına gelindiğinde çok az bir değişimle neredeyse üretim 20 yıllık süre içerisinde hiç artmamıştır. Benzer durum arpa için de geçerlidir. 7,8 milyon ton civarındaki arpa üretimi 2009 yılına gelindiğinde 7,3 milyon tona düşmüştür. Türkiye için oldukça önemli bir ürün olan tütün üretim değerleri ise özellikle son 10 yılda 120 bin tona yakın bir azalış ile 2009 yılında yaklaşık 81 bin tona düşmüştür. Ancak bu ürünlerin azalışları yanında Türkiye meyve üretiminde 20 yıllık süreç içerisinde önemli düzeyde üretim artışları vardır. Özellikle son dönemde yüksek fiyat artışlarına bağlı olarak toplum dikkatini üzerine çeken hayvansal ürün varlığımızın değişimine baktığımızda, büyükbaş hayvan sayımızın son 20 yılda 2 milyona yakın bir azalışla 2009 yılında yaklaşık 10 milyona, keçi varlığımızın 5 milyona yakın bir azalışla 2009 yılında yaklaşık 5 milyona, koyun varlığımızın ise 20 milyona yakın bir azalışla yaklaşık 21 milyona düştüğü görülmektedir. Ancak tavukçuluk sektöründe durum biraz daha tersine işlemiştir ve 1991 yılında 2006 yılına kadar yaklaşık 3,5 kat artan

tavuk sayımız²⁵, bu yıldan sonra önemli düzeyde düşüş göstererek 2009 yılında yaklaşık 230 milyon adet olmuştur (TÜİK, 2011).

Uluslararası piyasa açısından Türkiye tarımı irdelenecek olursa, 2009 yılı itibariyle dünya tarım ürünleri ithalatının yaklaşık %0,8'i, ihracatının ise %1,1 Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir. İthalat açısından AB, ABD ve Rusya ilk sıraları alırken, ihracat açısından da AB, Irak ve Rusya ilk sıraları almıştır (COMTRADE, 2011). Avrupa Birliği tarım ürünleri ticareti açısından önemli bir ticaret ortağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye korumacılık düzeyleri son dönemde artışlar gösterse de, uygulanan tarım politikaları ile tarımsal korumacılık düzeyleri arasında çelişkisel bir duruma benzer yapının ortaya çıktığı söylenebilir. 1999 yılında IMF ile yapılan anlaşmanın bir devamı olarak 2001 yılında başlayan Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında, üretici desteklemelerinde ve kooperatiflerin yapısında önemli değişikliklere gidilmiştir. Dünya Bankası'nın %90 finansmanını sağladığı proje kapsamında tarımsal desteklerin önemli düzeyini üretici arazisine bağlı olarak yapılan doğrudan gelir destek ödemeleri oluşturmuştur. 2009 yılında doğrudan gelir desteği ödemeleri yapılmasa da, son dönem içerisinde meydana gelen en önemli politika değişikliklerinden birisinin bu ödemeler olduğu söylenebilir. Ayrıca devlete ait KİT'lerin birçoğu özelleştirilmiş, üretici kooperatiflerinin yapısında düzeltmelere gidilmiş ve AB, DTÖ uyumlulukları politika belirlenmesinde öncelikli sırayı almıştır. Bu bağlamda 2006-2010 dönemini kapsayan Tarım Kanunu'na (Anonim, 2011d) baktığımızda, politika ilkelerinin yurtiçi koşullardan çok serbest bir piyasa koşulları yaratmayı amaçladığı ve dış kaynaklı etkilerin yoğunluğu altında ortaya çıktığı görülmektedir. Tarım politikasının hem AB'ye, hem de DTÖ'ye uyum konusunda yurtiçi koşullardan çok uluslararası koşulları dikkate aldığı uygulanan politikalarda da açıkça görülmektedir. Konu açısından ilgi çekici olan nokta ise, serbest ticaret ilkeleri ve uyum konuları bu kadar önceliğe sahip olmasına rağmen, tarımsal korumacılık değerlerinde meydana gelen artışın nereden kaynakladığıdır. Tarımsal korumacılık değerleri konusunda meydana gelen artışın bazı nedenleri açıklanmaya çalışılsa da, ortaya çıkan durumun daha ayrıntılı çözümlemelere ihtiyaç

²⁵ Et ile yumurta tavuğu değerleri birlikte ele alınmıştır.

duyduğu açıktır. Çünkü karşımıza çıkan durum, serbestleştirme çabalarının koruma düzeylerindeki artışla birlikte hareket etmesidir.

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Çalışma değerleri başlangıç yılı 1986 olduğu için bu dönemden önceki tarımsal korumacılık değerlerinin niceliksel olarak irdelenmesi OECD veritabanı ile mümkün değildir. Bu yüzden Türkiye tarımsal korumacılığının 1986 dönemi öncesi niceliksel değerlendirilmesinde Olgun (1991) ile Burrell ve Kurzweil (2008)'in yapmış oldukları çalışmalardan faydalanılmıştır. Olgun (1991)'un yapmış olduğu çalışma 1963-87 dönemini kapsamaktadır. Beş döneme ayrılarak müdahalelerin nasıl değiştiği ortaya konulmuştur. İncelenen dönemlerden kısaca bahsedilecek olunursa, birinci dönem 1950-60 arasındır. Bu dönemde fiyatlara müdahale sınırlı sayıda ürüne yönelik destekleme alımları ve Marshall planı çerçevesinde ithal edilen traktör alımında kullanılmak üzere üreticilere verilen krediler ile sağlanmıştır. İkinci dönem 1961-79 tarihlerini kapsamaktadır. Bu dönemde beş yıllık kalkınma programlarının kabulü ile devletin daha etkin bir şekilde piyasaya müdahale ettiği görülmektedir. Destekleme alımları genişletilmiş, girdi kullanımı sübvansede edilmiştir. Ayrıca destekleme alımlarının genişletilmesi ile ilişkili olarak yeni kurumsal yapılar (Süt Kurumu, Çaykur, EBK gibi) oluşturulmuştur. Üçüncü dönem Ocak 1980 ile Temmuz 1981 arasındadır. Bu dönemde 1970'lerin sonunda ortaya çıkan krize bağlı olarak hükümet destek alım fiyatları düşürülmüş ve girdi kullanımı ile birlikte ürünlere yönelik verilen sübvansiyonlarda azaltmalara gidilmiştir. Dördüncü dönem Kasım 1981 ile Ekim 1983 arasındadır. Bu dönemde desteklenen ürün sayısında az da olsa bir artış vardır. Ayrıca sınır fiyatları ile bağlantılı olarak buğday, arpa, şeker pancarı ve pamuk destekleme fiyatlarında artışlar olmuştur. Son dönem ise Kasım 1983 ile Şubat 1987 yılları arasındadır. 1983 seçiminden sonra hükümetin yapmış olduğu çeşitli reformlar vardır. 1985-87 arasında tarıma müdahale araçları değişmemiş, ancak daha az kullanılmıştır. Olgun (1991)'un hesap değerlerinde doğrudan tarıma destekler olmasına rağmen makroekonomik yapı değişimine bağlı olarak dolaylı bir vergilendirme olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili bir diğer çalışma olan Burrell ve Kurzweil (2008) ise, 1961-2007 yılları arasını dikkate almıştır. Bizim için önemli olan 1986 öncesi dönem olduğundan çalışma ayrıntısına girmeden kısaca şunlar

söylenebilir; 1960-80 arası tarım vergilendirilmiştir. En yüksek vergilendirme değerlerine sahip ürünler ise mısır, domates, fındık, tütün ve elma olmuştur. Destekleme oranlarının ölçümü için NYO hesaplanmıştır. Çizelge 4.8.'den de görülebileceği gibi birçok ürünün NYO değeri dönem boyunca negatiftir. Bu değerlerde dönem içerisinde tarımın desteklenmeden ziyade vergilendirildiğini göstermektedir.

Çizelge 4.8. Türkiye'nin 1961-89 Dönemi Tarım Ürünleri NYO Değerleri (%)

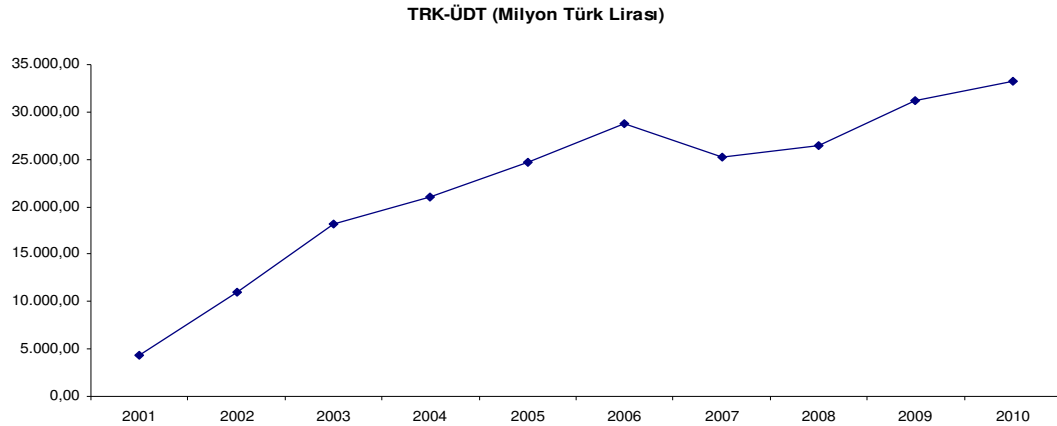
Ürünler	1961-64	1965-69	1970-74	1975-79	1980-84	1985-89
Buğday	-11	-19	-12	-7	-26	39
Mısır	--	-33	-13	--	-45	12
Ayçiçeği	--	-6	-20	-27	-61	15
Süt	--	38	447	73	7	62
Arpa	-15	-44	9	-21	-37	22
Patates	--	7	3	12	-7	23
Üzüm	--	-11	2	-7	-11	6
Elma	--	-27	-40	-53	-52	-13
Pamuk	-26	-21	-11	-7	-31	-54
Tütün	-46	-47	-38	-38	-68	0
Domates	--	-39	-41	-37	-36	34
Fındık	--	--	--	-22	-57	-47

Kaynak; Burrell ve Kurzweil (2008)

Sonuç olarak Burrell ve Kurzweil (2008) Türkiye tarımında çarpıklık yaratan politikaları dört gruba ayırarak özetlemişlerdir. Birinci grup, döviz kuru ve para politikasıdır (enflasyon). İkinci grup, tarifeler, üretim sübvansiyonları, arz kotaları gibi tarım politikası araçlarıdır. Üçüncü grup, etkinsiz çalışan KİT'ler, geciken uygulama, denetleme zayıflıkları gibi durumlardır. Çarpıklığa neden olan son grupta ise büyük üreticilerin, belirli ürün veya üretici gruplarının veya bazı bölgelerin daha fazla yararlandığı politika etkisidir.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: Tarımsal üreticilere yönelik yapılan aktarımları ölçmede kullanılan ÜDT'nin değerleri her ne kadar 1986 yılından başlasa da, en azından parasal olarak yorumlanması döviz kurlarının değişimi sebebiyle oldukça güçtür. Üreticilere yapılan destekler ve buna bağlı korumacılık seviyeleri uzun dönem değerlendirmeleri %ÜDT ve NYK'ya göre yapıldığında daha

sağlıklı sonuç vermiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin üreticilere yapılan desteklerinin parasal değerlendirilmesinde sadece son 10 yıl dikkate alınmıştır. 2001 yılındaki ekonomik krize bağlı olarak Türk Lirası'nın Amerikan Doları karşısında önemli düzeyde değer kaybetmesinin destek düzeyleri üzerinde önemli etkisi vardır. 2001 sonrası dönemde döviz kurunda yüksek düzeyde değişiklikler olmamıştır. Bu durum döviz kurunun ÜDT üzerindeki etkisini biraz olsun azaltmıştır. Son 10 yıllık dönemde üreticilere yapılan aktarımlarda oldukça yüksek düzeylerde bir artış söz konusudur. 2010 yılında ÜDT'ye göre tarımsal üreticilere yapılan aktarımlar yaklaşık 33 milyar Türk Lirası'dır (Şekil 4.17.). Bu desteğin oldukça büyük bir kısmı fiyat farklılaşması sonucu ortaya çıkmaktadır. Destek bileşimi irdelenirken, bu durumdan daha açık bir şekilde bahsedilmiştir.

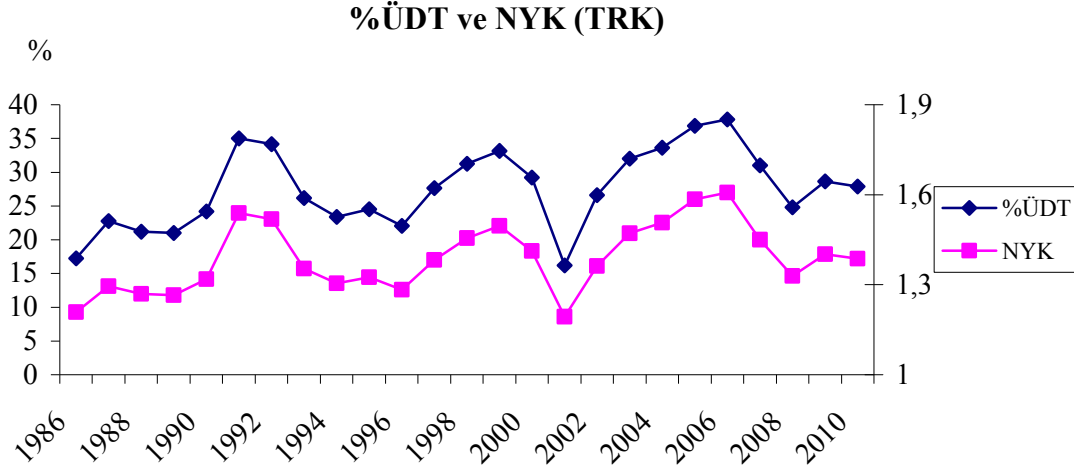
Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.17. Türkiye'nin 2001-2010 Dönemi ÜDT Değişimi

Üreticilere yapılan desteğin parasal olarak uzun dönemde değerlendirilme gücü bulunsa da, desteğe bağlı korumacılık düzeylerinin %ÜDT ve NYK ile 1986-2010 dönemi içerisinde değerlendirilmesi mümkündür. Üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki destek oranını ölçen %ÜDT 1986 yılında 17 iken, en düşük değerine 16 ile 2001 yılında ulaşmıştır. Bu yıldan sonra GSÜD içerisindeki destek miktarı ortalama %30 civarındadır. NYK'daki değişimde %ÜDT'ye benzer şekilde gerçekleşmiştir. 1986 yılında 1,21 olan NYK, en düşük değeri 1,19'a 2001 yılında ulaşmıştır. 2010 yılına gelindiğinde NYK değeri 1,39 ile üreticilerin yurtiçi

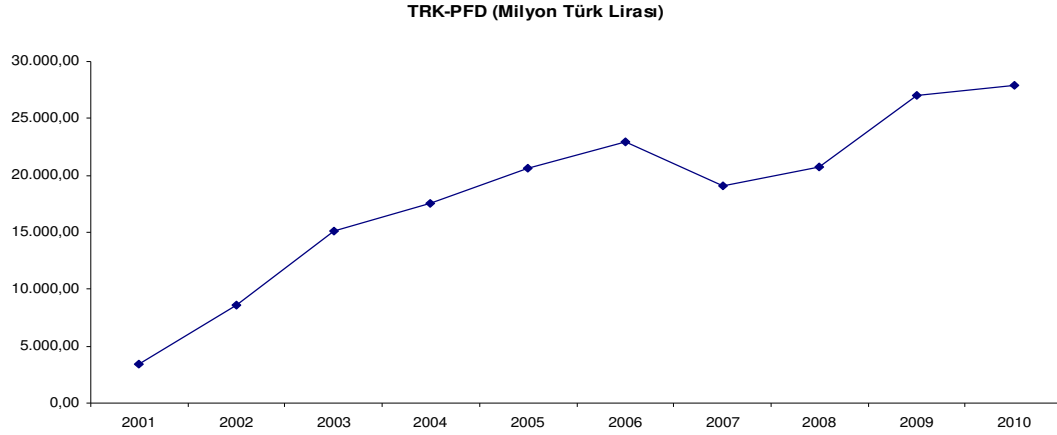
fiyatları ile elde etmiş oldukları GSÜD'nin, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den %39 daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.18.).

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.18. Türkiye'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

ÜDT'nin parasal olarak değerlendirilme gücü, aynı şekilde PFD'nin değerlendirilmesinde de geçerlidir. PFD'nin son 10 yıllık değişimi dikkate alındığında oldukça önemli miktarlarda bir artış söz konusudur. 2001 yılındaki azalışın nedenlerinden birisi Türk Lirası'nın Amerikan Doları karşısında değer kaybetmesidir. 2010 yılına gelindiğinde fiyat farklılaşması sonucu ortaya çıkan PFD'nin değeri yaklaşık 27 milyar Türk Lirası'dır (Şekil 4.19.). Tarihsel açıdan duruma bakıldığında bu durumun en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir.

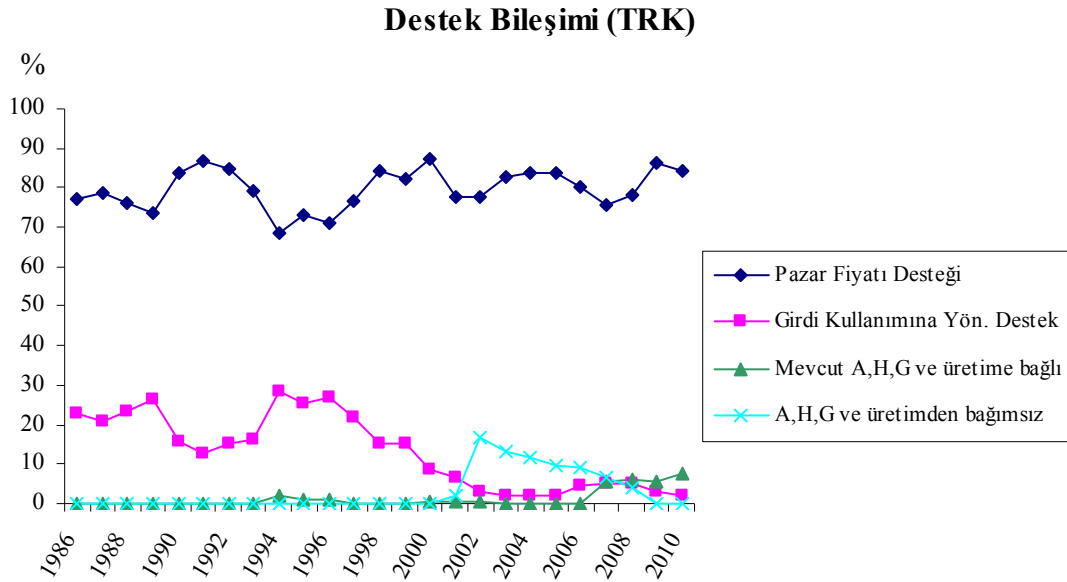

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.19. Türkiye'nin 2001-2010 Dönemi PFD Değişimi

PFD'nin diğer destek bileşenlerine göre değer olarak oldukça yüksek seviyelerde bulunması, ÜDT içerisindeki oranını doğrudan etkilediği için şekil 4.20'den de görülebileceği gibi PFD, ÜDT içerisinde oldukça yüksek bir orana sahiptir. 1986 yılında ÜDT'nin yaklaşık %77'si PFD'den oluşmuştur. PFD'de oransal olarak 1994 ve 2001 yıllarında önemli düzeylerde düşüşler yaşamıştır. Oransal olarak PFD değerinin azalmasında 1994 yılında girdi kullanımına yönelik desteklerin payının artmasının, 2001 yılında ise ekonomik krizin destek değerleri üzerindeki azaltıcı yapısı etkili olmuştur. Ancak PFD, ÜDT'nin en önemli bileşenidir ve son iki yılda sırasıyla %86 ve %84'lük bir orana sahiptir. Bir diğer destek grubu girdi kullanımına yönelik destekler ise, uzun zaman boyunca PFD ile ters yönlü hareket etmiştir. 1994 yılında ÜDT'nin %28'i girdi kullanımına yönelik desteklerden oluşurken, bu oran zaman içerisinde oldukça yüksek seviyelerde bir düşüş göstermiştir. Girdi kullanımına yönelik destekler içerisinde bulunan değişken girdi kullanımına yönelik destekler çoğunlukla daha fazla bir pay alırken, 2002-2008 yılları arasında sabit sermayeye yönelik yapılan destek oranı, değişken girdiye yönelik yapılan destek oranını küçükte olsa geçmiştir. 2010 yılı itibarıyla girdi kullanımına yönelik desteklerin ÜDT içerisindeki payı %2'dir. Üçüncü destek bileşeninde üreticilerin mevcut sahip oldukları arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir ile üretime bağlı şekilde gerçekleştirilen ödemeler vardır. Bu destek grubu ilk 1994 yılında tütüne yönelik telafi edici ödemeler ile başlamıştır ve zaman içerisinde

oldukça düşük seviyelerde bir pay almıştır. Sadece son 4 yılda değerler doğrudan gelir desteğinden yararlanan üreticilerin mazot ve gübre ödemeleri almalarına ve hayvancılık kayıt dizgesine bağlı olarak yükselerek ortalama %6'lık bir paya sahip olmuşlardır. Son destek bileşeni ise tarihsel olarak belirlenmiş dönemdeki arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir ile üretimden bağımsız şekilde gerçekleştirilen ödemelerdir. İlk olarak TRUP kapsamında hektar başına üreticilere yapılan doğrudan gelir ödemeleri şeklinde 2001 yılında uygulanan bu destek grubu en yüksek payını %17 ile 2002 yılında elde etmiştir. Zamanla azaltılmış ve 2009 yılına gelindiğinde bu destek grubu kaldırılmıştır.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.20. Türkiye'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünlere Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Türkiye'nin ürünlere göre korumacılık düzeyi genel olarak incelendiğinde, başlıca korunan ürünlerin süt, sığır ve dana eti olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 4.9.). Süt, tütün ve domates hariç, NKK ölçümü yapılan bütün ürünlerin korumacılık değerlerinde zaman içerisinde bir artış görülmektedir. 2005 yılı öncesinde buğday ve mısır için ürüne yönelik destekler olmaması nedeniyle koruma düzeylerinin başlıca belirleyici

etkeni, yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki farktır. Buğday ve mısır koruma oranları sırasıyla 1,36 ile 1,56 olarak, fiyat farklılaşması düzeyinin %36 ile %56 seviyesinde olduğunu göstermektedir. Özellikle 2008 yılında sınır fiyatlarında meydana gelen artış ile birlikte mısır koruma oranlarında bu yıl bir düşüş gözlenirse de, dönem ortalaması ölçüm zamanı içerisinde en yüksek seviyesine sahiptir. Son 10 yıllık dönemde sığır ve dana etinin hem yurtiçi, hem de sınır fiyatında önemli düzeyde artışlar vardır. 2006-10 döneminde sığır ve dana eti yurtiçi fiyatları, sınır fiyatlarından %76 daha fazladır. Meyveler grubu içerisinde yer alan elma ve üzümde, sebzeler grubu içerisinde yer alan patates ve domatest 1986-2010 döneminde hiçbir yıl ürüne yönelik destek olmaması koruma oranlarının başlıca belirleyici etkeninin sınır fiyatları ile yurtiçi fiyatlar arasındaki fark olduğunu göstermektedir. Son dönemde patates yurtiçi fiyatlarının artması Çizelge 4.9'dan da görülebileceği gibi koruma oranlarını önemli düzeyde yükseltmiştir. 2001-2010 döneminde işlenmiş şeker koruma oranlarında görülen başlıca azalış sebebi ise, sınır fiyatlarında meydana gelen azalıştır. Pamuk koruma değerlerinde ise diğer ürünlerden farklı olarak, yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasında bir fark olmamıştır. Koruma oranlarının 1'in üzerinde çıkmasındaki başlıca etken fiyat farklılaşması olmadığı için ürüne yönelik destekler olmuştur.

Çizelge 4.9. Türkiye'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	1,24	1,55	1,49	1,39	1,36
Mısır	1,21	1,32	1,43	1,43	1,56
Arpa	1,31	1,42	1,50	1,25	1,38
İşl. Şeker	1,10	1,41	2,17	2,14	1,52
Ayçiçeği	1,19	1,28	1,43	1,34	1,36
Süt	2,92	3,70	2,42	1,79	1,66
Sığır ve dana eti	1,22	1,62	2,10	2,39	1,76
Koyun eti	1,20	1,23	1,18	1,02	1,29
Beyaz et	1,11	1,57	1,46	1,52	1,49
Elma	1,03	1,02	1,03	1,17	2,08
Pamuk	1,00	1,09	1,08	1,13	1,25
Üzüm	1,15	1,19	1,13	1,28	1,58
Patates	1,34	1,28	1,27	2,67	2,45
Tütün	1,10	1,41	1,32	1,18	1,07
Domates	1,42	1,12	1,03	1,01	1,00

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.2.(6). Orta Düzey Grubun Değerlendirilmesi

Orta düzey korumacılık grubu içerisinde AB, ABD, Kanada, Rusya ve Türkiye bulunmaktadır. Çalışma içerisinde en geniş grubu oluşturan orta düzey korumacılık sınıflandırması, ülkelerden de anlaşılabilceği gibi birbirine çeşitli yönlerden benzeyen ülkelerden oluşsa da, bu ülkeler birçok yönden farklı özelliklere sahiptir. Üreticilerin yurtiçi fiyatlar ile elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edecekleri GSÜD'nden orta düzey korumacılık grubu içerisinde yer alan ülkelerde %15 ile %45 fazlalık göstermektedir. NYK'ya bağlı olarak ifade edilen bu değerler de, grubun korumacılık düzeyinin oldukça geniş olduğunu göstermektedir. DTÖ kapsamında bu ülkeler değerlendirilecek olursa, ABD ve Kanada uzun yıllar tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi tarafında olmuş ve AB ile önemli düzeyde tartışmalara girmişlerdir. Dünya ticaret görüşmelerinin sadece bu ülkelerin tarım konusunda anlaşamamaları nedeniyle durma noktasına geldiği bilinmektedir. Her ne kadar AB, Rusya ve Türkiye serbestleştirme konularına daha temkinli yaklaşılsa da, bu gruptaki ülkelerin ortak özelliği serbestleştirme çabalarını desteklemeleridir. Rusya DTÖ üyesi olmasa da, gözlemci üye sıfatı ile yer almakta ve gelecekte kuruluşun üyesi olması beklenmektedir. ABD uzun yıllar belirli bir koruma seviyesine sahip olsa da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra piyasaların serbestleştirilmesi tarafında olmuştur. Benzer şekilde Kanada da tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi taraftarı olan CAIRNS grubu içerisinde yer almaktadır. Avrupa Birliği de OTP kapsamında yıllarca korumacı politikalar uygulamasına rağmen, son dönemlerde en azından fiyat çarpıklıklarına yol açan politikaları terk etmeye başlamıştır. Son olarak Türkiye'ye baktığımızda ise karşımıza ABD ve AB'nin birçok konuda yanında olan ve tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi konusunda da benzer davranışları sergileyen bir ülke görüntüsü çıkmaktadır. Türkiye tarımsal sübvansiyonlara çeşitli ayrıcalıklar tanınmasını isteyen G33 ülke grubu içerisinde yer alarak, serbestleştirme çabalarına temkinli yaklaşılsa da, ABD, AB ile çeşitli uluslararası kuruluşların politikalarını kendi kanunları içerisine aynen alarak, gelecekte tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesinde başlıca taraftar olacağını belli etmiştir. Orta düzey korumacılık

içerisinde yer alan ülkelerin ortak özellikleri açısından belirli bir koruma düzeyine sahip ülkeler ve tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesinin taraftarı olduklarını söylemek mümkündür. Bu grubun dikkate değer bir özelliği de, ABD'nin korumacılık düzeyinde son dönemde azalmalar, Rusya'da ise korumacılık düzeyinde son dönemde az da olsa artışlar olduğudur. Bu da bize orta düzey korumacılığa sahip ülkelerin yapısal değişimlerinin ve korumacılık düzeylerinin farklı olduğu noktaları gösterir. Orta düzey korumacılığa sahip ülkelerin irdelenmesi gereken bir diğer önemli özellikleri, dünya tarım ürünleri piyasalarının en etkili oyuncularını içerisinde barındırmasıdır. AB içi tarım ürünleri ticareti dâhil edilmediğinde bile, bu ülkeler dünya tarım ürünleri ticaretinin yaklaşık %30'unu gerçekleştirmektedir. Piyasalarda sahip oldukları yüksek oranlar ile uluslararası düzeyde politika oluşumunda başlıca etkili durumdadırlar.

Orta düzey korumacılık seviyelerine sahip ülkelerin tarımsal korumacılık seviyelerini etkileyen tarımsal yapılarına baktığımızda; GSYH ve istihdam içerisinde tarımın oranı açısından AB, ABD ve Kanada değerleri birbirine oldukça yakın ve oldukça düşük seviyelerdedir. Rusya ve Türkiye değerleri diğer ülkelere birer, ikişer kat daha yüksektir. Özellikle Türkiye tarımsal istihdamı %25 ile diğer ülkelerin istihdam seviyesinden oldukça yüksektir. Ülkelerin gerçekleştirmiş oldukları ticaret içerisinde tarımın payına baktığımızda, ithalat açısından Türkiye en yüksek değere (%3), ihracat açısından ise Kanada en yüksek değere (%5) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Orta düzey korumacılığa sahip ülkelerin bir diğer ortak özelliği, oldukça geniş (20 ile 160 mil. ha.) ekilebilir arazilere sahip olmalarıdır. Ayrıca birçok ürünün tarımsal üretiminde dünya birinciliğinde yer almaktadırlar. Buna bağlı olarak uluslararası ticari ilişkilerde birçok üründe rekabet avantajlarına sahip oldukları söylenebilir.

Korumacılık düzeyini etkileyen yapısal değişimlere baktığımız zaman, ABD'nin dünya ekonomik koşullarını önemli derecede belirlediği ve buna bağlı olarak yurtiçi krizlerin, dünya krizleri haline geldiği görülmektedir. ABD kadar olmasa da, piyasa açıklığına bağlı olarak dünya koşullarındaki değişimlerden Kanada da oldukça yoğun bir şekilde etkilenmekte ve bu etki de korumacılık düzeylerinde değişim yaratmaktadır. Rusya'da en büyük yapısal değişim Sovyetler Birliği'nin

dağılmasıyla yaşanmıştır. Korumacılık seviyesinde ve döviz kurlarının değişmesinde bu yapısal değişimin etkisi önemli derecede vardır. Türkiye’de ise yapısal değişimler ve krizler korumacılık düzeylerini önemli ölçüde etkilemiştir. Orta düzey korumacılık düzeyine sahip ülkelerin destek bileşimleri birbirine çeşitli yönlerden benzememektedir. PFD’nin destek bileşimleri içerisindeki oranı %10 ile %80’ler arasında değişmektedir. AB ve ABD’nin fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD’nin hem değer olarak, hem de oransal olarak son dönemde azaldığı görülmektedir. Kanada’nın PFD değerlerinde çok küçük değişiklikler olmuştur ve destek bileşimleri içerisinde %50’lik bir pay almıştır. Rusya ve Türkiye’nin ise destek bileşimleri içerisinde PFD’nin oranı özellikle son dönemlerde artışlar göstererek %50 ile %80’ler arasında değişmiştir. Orta düzey korumacılık düzeyine sahip ülkelerin korumuş olduğu ortak ürünlere baktığımızda karşımıza et ve süt ürünleri çıkmaktadır. AB, ABD ve Kanada süt koruma değerleri son dönemlerde azalmıştır. Sığır, dana, koyun, beyaz et AB, Rusya ve Türkiye’nin önemli düzeyde koruduğu ürünler olmuşlardır.

Sonuç olarak orta düzey korumacılığa sahip ülkeleri kısaca değerlendirecek değerlendirecek olursak; AB, ABD, Kanada ve Türkiye dünya tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi konusunda hem fikirdirler. AB ve Türkiye kendi koşullarına göre tam anlamıyla serbestleştirmeye temkinli yaklaşırlar da, uluslararası taahhütleri doğrultusunda politikalarını fiyat çarpıkları yaratan araçlardan, doğrudan gelir destekleri gibi üretici kararları üzerinde daha az etki yaratan araçlara yönlendirerek, serbestleştirme çabalarına destek verdiklerini somut olarak göstermektedirler. Rusya bu ülkelerden biraz farklı yapıya sahiptir. İleride DTÖ üyesi olması beklenen Rusya’nın zaten düşük olan tarımsal korumacılık seviyesini, vereceği taahhütlere bağlı olarak biraz daha fazla yükseltme ihtimali bulunmaktadır.

4.2.4.3. Yüksek Düzey Koruma

4.2.4.3.(1). Güney Kore

Son yıllarda oldukça hızlı gelişen ve büyüyen bir ekonomiye sahip olan Güney Kore, tarımsal korumacılık açısından da farklı bir yapıya sahiptir. Güney Kore net tarım ürünleri ithalatçısı bir ülkedir. Temel tarım ürünü pirinçtir ve işlenebilir arazilerin yarısında pirinç tarımı yapılmaktadır. İncelenen diğer ülkelerden farklı olarak, oldukça küçük tarım işletmelerine sahip olan Güney Kore'nin 2005 tarım sayımına göre ortalama arazi büyüklüğü 14,3 dekadır (OECD, 2008a). Tarımın ekonomi içindeki payı kısaca incelenecek olursa, GSYİH içerisinde tarımın payı 1970 yılında %29,25 iken, 2009 yılında bu oran %2,6'ya düşmüştür. Burada tarım dışı sektörlerin gelişiminin önemli düzeyde etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı ise 1980 yılında %34 iken, 2007 yılında bu oran %7,4'e düşmüştür. Tarımın toplam ithalat ve ihracat değerleri içerisindeki oranı ise 1970 yılında sırasıyla %15,41 ve %7,08 iken, 2009 yılında bu oranlar %1,57 ve %0,84'e düşmüştür (DBKG, 2011). Güney Kore dünya tarım ürünleri piyasalarında her ne kadar küçük bir yere sahip olsa da, ithalat açısından önemli bir pazar olduğunu söylemek mümkündür. 2009 yılı verilerine göre dünya tarım ürünleri ithalatının %1,7'si, ihracatının ise %0,4'ü Güney Kore tarafından gerçekleştirilmiştir. 2009 yılında başlıca tarım ürünleri ticareti yapılan ülkeler ithalatta ABD, Çin ve Avustralya olurken, ihracatta Japonya, Çin ve ABD olmuştur (COMTRADE, 2011). Güney Kore tarım politikalarında DTÖ yükümlülüklerine uyum konusunda vermiş olduğu vaatler çerçevesinde çeşitli değişimler yaşanmakta ve son dönemlerde korumacılık düzeyinde azalmalar görülmektedir. Özellikle 2005-06 yıllarından sonra en önemli tarım ürünü olan pirinç için hükümet alımları terk edilmiş ve çeltik alanlarına yönelik doğrudan ödemelere geçilmiştir. Doğrudan gelir desteklerinin üreticilere yönelik gelir destekleri, pirinç alanlarına yönelik verilen destekler şeklinde birçok çeşidi bulunmaktadır. Güney Kore tarım politikalarında son dönemde serbestleştirme çabalarına yönelik eğilimler

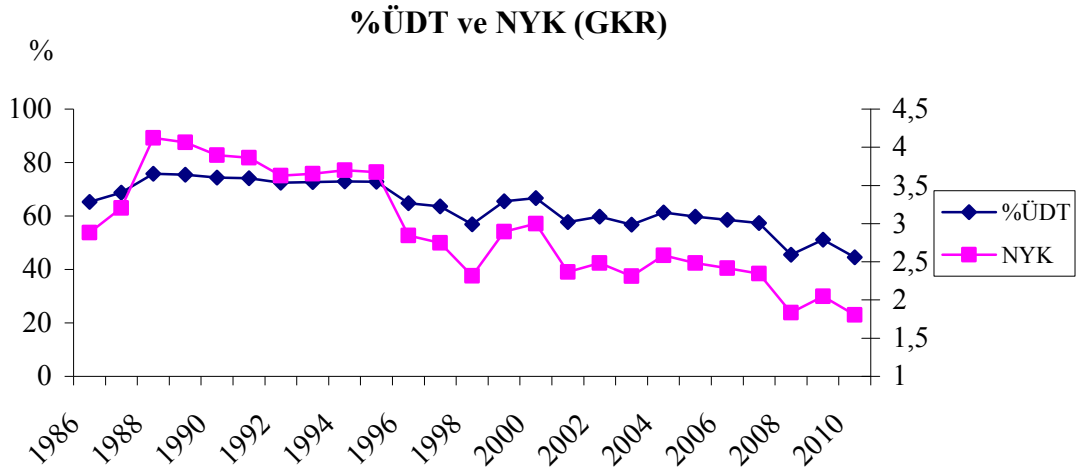

görülmektedir. Ayrıca üreticilerin çevre koşullarına uyumu ve çevre dostu üretim yapmaları için teşvikler bulunmaktadır (OECD, 2008a).

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Her ne kadar Güney Kore tarımı son dönemde oldukça yüksek tarımsal korumacılık düzeyine sahip olsa da, 1960’larda bu durumun tamamıyla farklı olduğu bilinmektedir. Moon ve Kang (1991) çalışmalarında Güney Kore için 1960-80 dönemini kapsayan tarımsal ürün fiyat çarpıklıklarını hesaplamışlardır. Bu çalışmaya göre 1960’larda tarım dışı sektörlerin geliştirilmesi amacıyla, hükümet tarım ürünleri alım fiyatlarını düşük tutmuştur. Bu dönem içerisinde tarımın desteklenmeden ziyade vergilendirildiği söylenebilir. 1970’lere gelindiğinde ise pirinç ve arpa üreticilerin elde etmiş oldukları fiyatların tarım dışı sektör ürünlerinin fiyatlarından daha hızlı bir şekilde arttığı görülmüştür. Ancak burada tüketici refahını da dikkate almak durumunda kalan hükümet, üreticiler için yüksek alım fiyatları, tüketiciler için düşük satış fiyatları belirleyecek iki aşamalı bir fiyat dizgesine başvurmuştur. Honma ve Hayami (2009) tarafından Güney Kore için tarımsal korumacılık düzeyi NYO’lara bağlı olarak tekrardan değerlendirilmiştir. Bu çalışmada da 1960’larda hükümetlerin tarım ürünleri fiyatlarını düşük tuttuğu belirtilmiştir. Her ne kadar bu dönemde hükümet pirinç pazarının yaklaşık %20-25’ini yönetse de, buradaki amacın tarım ürünleri fiyatlarını düşük tutmak olduğu belirtilmiştir. 1970’lerde Güney Kore’nin tarım dışı sektörlerin gelişime bağlı olarak tarıma verilen destek artırılmış, girdi sübvansiyonları verilmiş ve tarım ürünleri fiyatları artırılmıştır. 1980’lerde ise sanayi sektöründe tarife ve tarife dışı engeller azaltılırken, tarım da bu durumun tersi yaşanmış, hem fiyatlar yüksek tutulmuş, hem de ithalat önlemleri artırılarak tarım daha fazla korunmuştur. Hesaplanan NYO’lara göre ürünlerin korumacılık değeri irdelenecek olursa, 1960’lar ve öncesinde birçok ürün negatif değer olarak vergilendirme durumunu göstermiştir. Ürünlerin birbirinden oldukça farklı düzeyde korunduklarını belirtmekte yarar vardır. Kısaca temel tarım ürünü olan pirinçten bahsedilecek olursa, 1970’lere kadar NYO değerleri negatiftir bu dönemden sonra 2004 yılına kadar oldukça yüksek düzeylerde bir artış yaşanmıştır ve NYO 2000-04 döneminde %385,9 olmuştur. Bu yıllardan sonra %100’e yakın bir düşüş görülmektedir.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: Güney Kore'nin tarımsal üreticilerine yapmış olduğu aktarımlar ÜDT ile parasal olarak değerlendirilirse, zaman içerisinde önemli düzeyde arttığı söylenebilir. ÜDT içerisinde asıl belirleyici olan, fiyat farklılaşmasının Güney Kore için çok yüksek olması ve buna bağlı ortaya çıkan PFD'nin zaman içerisindeki değişimidir. Destek bileşimleri konusu içerisinde daha net bir şekilde ortaya konmuş olan bu durum, fiyat farklılaşmasının Güney Kore üreticilerine yapılan aktarımları ifade eden ÜDT üzerindeki ana etken olduğunu ifade etmektedir.

Güney Kore tarımsal üreticilerinin elde etmiş oldukları GSÜD içerisinde destek ve sınır fiyatları ilişkisini ölçmeye yarayan %ÜDT ve NYK incelendiğinde, ÜDT zaman içerisinde artmasına rağmen bu değerlerde bir azalış gözlenmektedir (Şekil 4.21.). Bu durum bize GSÜD'nin artış oranının ÜDT artış oranından daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. %ÜDT 1986 yılında 65 iken, en yüksek değerine 1988 yılında 75 ile ulaşmış ve 2010 yılına gelindiğinde 44'e düşmüştür. NYK ise 1986 yılında 2,88 iken, en yüksek değerine %ÜDT'ye benzer şekilde 1988 yılında 4,12 ile almıştır. 2010 yılına gelindiğinde NYK 1,80 değeri ile üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD'nin sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den %80 daha fazla olduğunu göstermiştir. Her iki gösterge de zaman içerisinde azalsa da, Güney Kore'nin korumacılık ve destek düzeyinin hala yüksek seviyelerde olduğunu söylemek mümkündür.

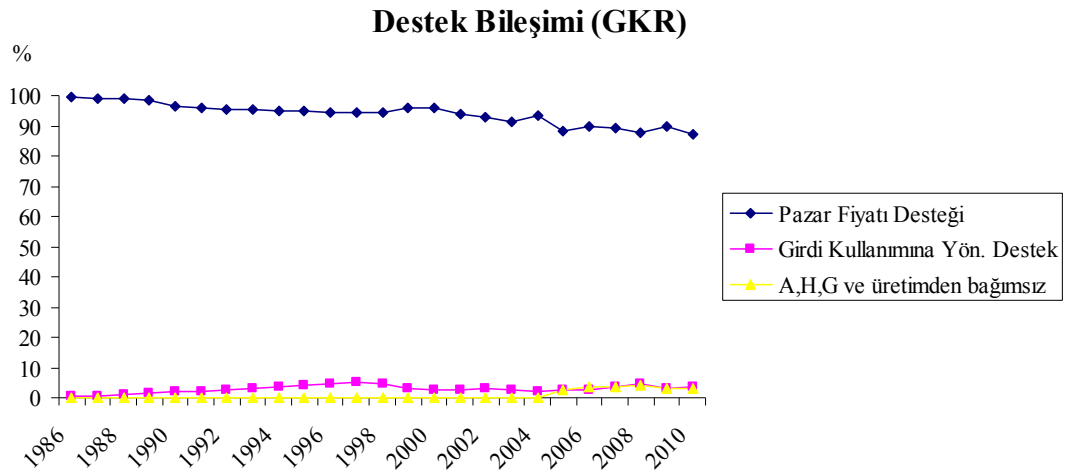

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.21. Güney Kore'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

Yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki farklılaşma sonucu ortaya çıkan PFD'nin Güney Kore için zaman içerisinde değişimi irdelendiğinde ÜDT'ye benzer bir değişim gözlenmiştir. 1986 yılında yaklaşık 8 trilyon Güney Kore Wonu olan PFD, 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık 17 trilyon Güney Kore Wonu'na çıkmıştır. Zaman içerisindeki dalgalı değişimin ÜDT'den hiçbir farkı yoktur.

Güney Kore'nin destek bileşimi ve değişimi konusunda şekil 4.22'den de görülebileceği gibi söylenecek çok fazla şey yoktur. 1986 yılında ÜDT'nin %99'u PFD'den oluşurken, bu oran 2010 yılına gelindiğinde %87'ye düşmüştür. Bütün bir dönem boyunca ÜDT içerisindeki PFD oranı küçük değişimler göstermiş, hiçbir yıl %87'nin altına düşmemiştir. Bir diğer destek grubu olan girdi kullanımına yönelik destekler ise, 1986 yılında ÜDT'nin %0,3'ünü oluştururken, 2010 yılına gelindiğinde bu oran %3'e çıkmıştır. Son olarak tarihsel olarak belirlenmiş bir döneme göre arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir ile üretimden bağımsız olarak gerçekleştirilen destekler 2004 yılı ve sonrası uygulanmaya başlanmıştır. 2010 yılında bu gruptaki desteklerin ÜDT içerisindeki payı %3 olmuştur.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.22. Güney Kore'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Güney Kore'nin yüksek korumacılık düzeyi NKK değerlerine göre ürünler değerlendirildiğinde de

açık bir şekilde görülmektedir (Çizelge 4.10). Her ne kadar ölçümü yapılan bütün ürünlerin değerleri oldukça yüksek seviyelerde olsa da, pirinç soya fasulyesi ve arpanın başlıca korunan ürünler olduğunu söylemek mümkündür. Arpa koruma değerlerinde son dönemde meydana gelen düşüşlerin başlıca nedeni 2006, 2007 ve 2008 yıllarında sınır fiyatlarında meydana gelen önemli düzeydeki artışlardır. 2006-10 döneminde arpa yurtiçi fiyatları, sınır fiyatlarından %182 daha fazladır. Yurtiçi fiyatlarda meydana gelen artışlara bağlı olarak soya fasulyesi koruma değerleri oldukça yüksek seviyelerde olmuştur ve Güney Kore'nin en fazla koruduğu ürün olarak karşımıza çıkmıştır. 2006-10 döneminde soya fasulyesi yurtiçi fiyatları sınır fiyatlarından %614 daha fazladır. Domuz eti ve soya fasulyesi hariç bütün ürünlerin korumacılık düzeylerinde önemli azalışlar olmuştur. Ancak hala birçok ürünün fiyat farklılaşması düzeyi oldukça yüksektir.

Çizelge 4.10. Güney Kore'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Arpa	3,91	5,76	4,68	4,31	2,82
Pirinç	5,81	7,27	4,74	4,14	2,33
Soya fas.	4,99	6,63	7,60	8,34	7,14
Süt	2,91	3,08	2,55	2,44	2,15
Sığır ve dana eti	2,54	3,04	2,41	1,33	1,40
Domuz eti	1,59	1,91	1,52	1,65	2,76
Beyaz et	2,27	2,41	1,84	1,50	1,72

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.3.(2). İsviçre

İsviçre her ne kadar dünya tarım ürünleri piyasalarında küçük bir paya sahip olsa da, sahip olduğu yüksek korumacılık değerleri, Batı Avrupa içinde yer almasına rağmen AB dışında kalması ve zaman içerisinde tarımsal yapısı ile destek bileşiminde önemli değişiklikler olması nedeniyle çalışmamızda incelenmesi gerekli bir ülke olarak görülmüştür. Tarımın ekonomi içerisindeki payına baktığımızda, GSYİH içerisinde tarımın payı 1990 yılında %2,9 iken, 2009 yılına gelindiğinde bu oran %1,18'e düşmüştür. Tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı ise 1980 yılında %6,9 iken, 2007 yılında bu oran %3,9'a düşmüştür. Tarım ürünleri

ticareti açısından duruma baktığımızda, ithalat ve ihracat içerisinde tarımın payı 1970 yılında sırasıyla %3,94 ve %1,17 iken, bu oranlar 2009 yılında %1 ve %0,31'e düşmüştür (DBKG, 2011). Bu değerlerden de anlaşılabileceği gibi tarımın ulusal ekonomi içerisindeki payı oldukça düşüktür. Dünya piyasaları açısından duruma baktığımızda, 2009 yılı verilerine göre, dünya tarım ürünleri ithalatı içerisinde İsviçre'nin payı %1,1 iken, ihracat içerisindeki payı %0,8 olmuştur. Ticaret gerçekleştirilen ülkeler de ise ithalatı AB, Brezilya ve ABD ilk üç sırayı alırken, ihracatta AB, ABD ve Japonya ilk üç sırayı almıştır (COMTRADE, 2011). Ticaretin oldukça büyük bir bölümü AB ülkeleri ile yapılmaktadır.

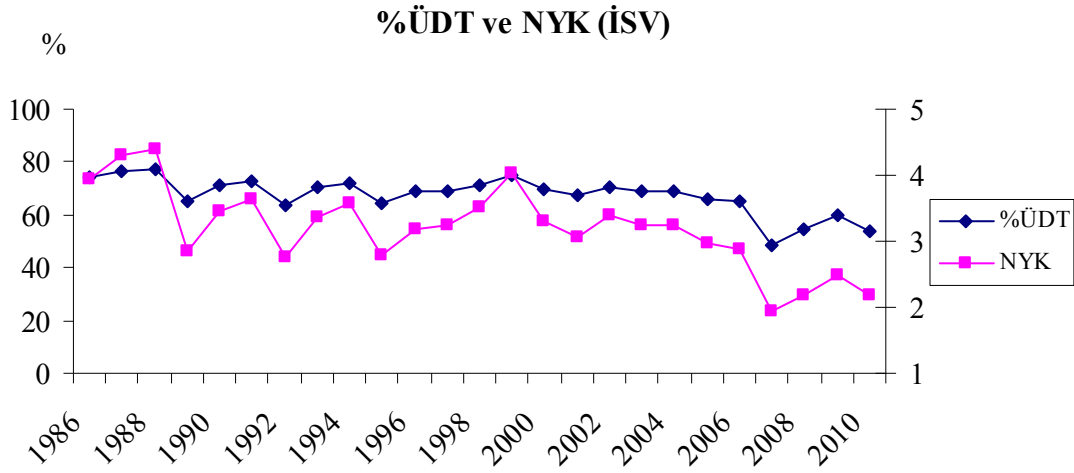
İsviçre'nin tarım politikalarında özellikle son dönemde önemli değişiklikler olmuştur. 1999 yılında, üreticilere yönelik uygulanan garanti fiyatlar ve devlet alımları kaldırılmıştır. Bu dönemden sonra yapılan ödemelerin büyük çoğunluğunda çevre uyumu veya diğer çapraz uyum gereklilikleri aranmaktadır. Tarım politikası kanunu çerçevesinde yönlendirilen tarım sektörüne yönelik uygulanan PFD'nin zaman içerisinde önemli düzeyde azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. 2008-11 dönemini kapsayan kanun çerçevesinde tüketiciler ve vergi mükellefleri üzerindeki masrafin azaltılması, sosyal sorumluluk çerçevesinde reformların sürdürülmesi ve çevre uyumu başlıca amaçlar olarak karşımıza çıkmış ve PFD'de %50 azaltma, ihracat sübvansiyonlarının ise kaldırılması öngörülmüştür. 2011'de yeniden belirlenen tarım kanunu çerçevesinde PFD'de %30 azaltmalara gidilmesi ve kalan ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması öngörülmüştür (OECD, 2007b). Özetle İsviçre tarımında son dönemde piyasaların serbestleştirilmesine yönelik çabalar çerçevesinde çeşitli reformların yapıldığı, bu reformlara bağlı olarak PFD'de azaltmaların öngörüldüğü ve çevre ile uyumun bir zorunluluk olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür.

Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Her ne kadar yüksek düzeyde korumacılık düzeyine sahip olan bir ülke olarak İsviçre karşımıza çıksa da, uzun bir dönemi kapsayan ayrıntılı ve sadece İsviçre'yi ele alan bir çalışma bulmak oldukça güç bir durumdur. Bu bağlamda Josling (2009)'un Batı Avrupa'yı genel bir şekilde değerlendirdiği çalışmasına bağlı olarak çeşitli aktarımlar yapılacak olursa, İsviçre 1955-80 arasında Batı Avrupa ülkeleri arasında en yüksek korumacılığa sahip

ülkedir. İsviçre'nin uzun bir dönem boyunca üreticileri desteklenmesindeki amaç, onların kabul edilebilir bir gelire sahip olmalarını sağlamaktır. Yüksek korumacılık düzeyini belirtmesi açısından bir örnek vermek gerekirse, 1970'lerin sonlarında buğdaya yönelik verilen fiyat desteği İsviçre için 398 \$, Almanya için 200 \$ ve Birleşik Krallık için 190 \$ olmuştur (Hallett, 1981). Josling (2009)'un NYO'ya göre hesapladığı korumacılık düzeylerine bakacak olursak 1956-1999 dönemi boyunca değerler sürekli %200'ün üzerindedir. En yüksek seviyesine %349 ile 1985-89 döneminde ulaşmıştır. Ancak bu değerlerde özellikle son dönemde ciddi düşüşler meydana gelmiş ve 2005-07 döneminde %83 olmuştur.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: Üreticilere yapılan aktarımları içeren ÜDT değeri ilk ölçüm yılı olan 1986 yılında yaklaşık 8 milyar İsviçre Frangı iken, 2010 yılına gelindiğinde bu değer yaklaşık 5 milyar İsviçre Frangı'na düşmüştür. Yüksek korumacılık düzeyine sahip İsviçre'nin tarımsal desteklerinin zaman içerisinde en azından parasal değer olarak önemli düzeyde azaldığını söylemek mümkündür. İlk yıllarda desteklerin büyük çoğunluğunu PFD oluştururken, zaman içerisinde PFD'nin oranı yarı yarıya azalmış, ancak yerini başka destek çeşitleri almıştır. Destek bileşimleri irdelenirken bu durum daha net bir şekilde ortaya konmuştur.

İsviçre'nin yüksek korumacılık ve destek düzeyleri %ÜDT ve NYK'ya göre irdelendiğinde, zaman içerisindeki değişimin önemli seviyelerde olduğu açık bir şekilde görülebilir (Şekil 4.23.). %ÜDT değeri 1986 yılında 75 iken, 2010 yılına gelindiğinde bu oran 53'e düşmüştür. Üreticilerinin elde ettikleri GSÜD'nin bütün dönem boyunca yarıdan fazlası desteklerden gelmiştir. %ÜDT en yüksek değerine 76 ile 1987 yılında ulaşmıştır. NYK'da ise değişim, %ÜDT'ye göre daha keskindir. İlk ölçüm yılı olan 1986'da NYK değeri 3,92 iken, 2010 yılına gelindiğinde bu değer 2,17'ye düşmüştür. Üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den %292 daha fazla iken, %117 fazlalığa gerilemiştir. Bu durum bize sınır fiyatlarında meydana gelen artıştan kaynaklanan bir destek değişiminin olduğunu göstermektedir. İsviçre'nin sınır fiyatlarında meydana gelen yükseliş, yurtiçi fiyatlara göre daha yüksek olduğu için, korumacılık göstergesi NYK'da daha keskin düşüşler gözlenmiştir.

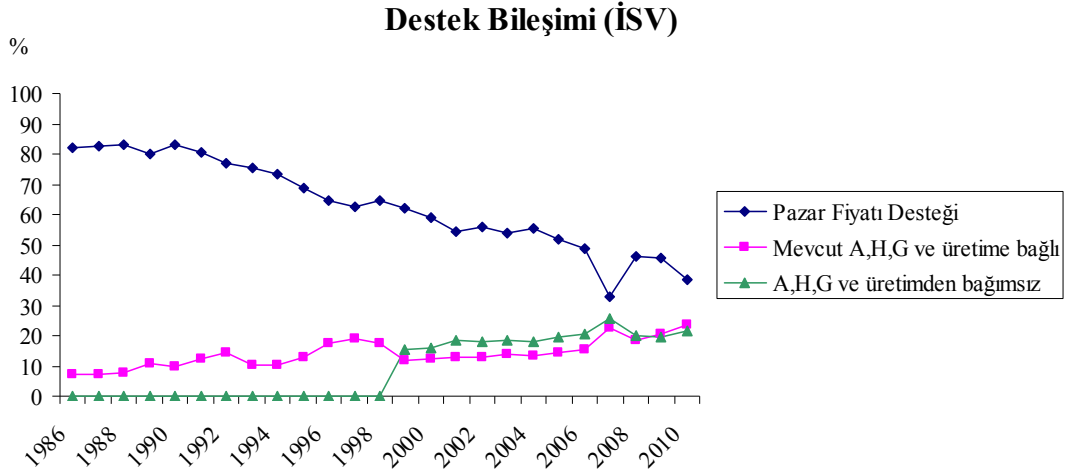
Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.23. İsviçre'nin 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

Fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD 1986-2010 yılları arasında önemli düzeyde azalmıştır. 1986 yılında yaklaşık 6,5 milyar İsviçre Frangı iken, bu değer 2010 yılına gelindiğinde yaklaşık 2 milyar İsviçre Frangı'na düşmüştür. 2007 yılından sonra PFD'de önemli düzeyde bir artış meydana geldiği gözlenmiştir. Bunun başlıca nedeni 2007 yılında sınır fiyatlarında meydana gelen önemli düzeydeki artışın devam eden iki yıl içinde tekrardan düşmeye başlamasıdır.

PFD'nin zaman içerisindeki yarı yarıya varan azalışı, buna karşın ÜDT değerlerinde aynı oranda bir azalışın meydana gelmemesi bize destek bileşiminde PFD'nin yerini alan başka destek çeşitlerinin olduğunu göstermektedir (Şekil 4.24.). 1986 yılında ÜDT'nin yaklaşık %80'i PFD'den oluşurken, bu değer zaman içerisinde düzenli bir şekilde azalmıştır. 2010 yılı itibariyle ÜDT içerisinde PFD'nin payı %38 ile tarihin en düşük oranını elde etmiştir. Bir diğer destek şekli olan mevcut arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir ile üretime bağlı üreticilere yapılan aktarımlar ise, 1986 yılında %7'lik bir pay elde ederken zaman içerisinde önemli düzeyde artmış ve 2010 yılı itibariyle de ÜDT'nin %23'ünü temsil etmiştir. Üreticilerin tarihsel olarak belirlenmiş bir döneme göre arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelire yönelik üretimden bağımsız verilen destek grubu ise, 1999 yılına kadar ÜDT içerisinde herhangi bir orana sahip olmaz iken, bu yıl ve sonrasında %20'ye varan oranlarda bir pay elde

etmiştir. 2010 yılında bu destek grubu ÜDT'nin %21'ini oluşturarak önemli bir destek bileşenini temsil etmiştir.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.24. İsviçre'nin 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: İsviçre her ne kadar yüksek korumacılık düzeyine sahip ülkeler sınıflaması içerisinde yer alsaydı ve ürünler görey korumacılık düzeyi oldukça yüksek seviyelerde olsa da, bütün ürünlerin korumacılık düzeyleri ölçüm dönemi içerisinde önemli düzeyde azalmıştır (Çizelge 4.11.). İsviçre'nin başlıca koruduğu ürünler süt, kolza tohumu ve et ürünleri olmuştur. İşlenmiş şeker korumacılık düzeyi 4,09'lardan, 1,81'lere inerek, fiyat farklılaşması düzeyinin son dönemde %81 olduğunu göstermektedir. Süt korumacılık düzeyinin belirlenmesinde yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki farkın yanında, ürüne yönelik desteklerde önemli düzeyde etki yapmıştır. Korumacılık düzeyi en keskin düşüşlere sahip olan ürünün süt olduğunu söylemek mümkündür. 2006-10 döneminde 1,47'lik koruma düzeyi, yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki farkı %47 olduğu anlamına gelmektedir. Korumacılık düzeyinde en az değişim meydana gelen ürünler içerisinde ise domuz eti ve beyaz et yer almaktadır. Beyaz et son dönem itibariyle 4,89'luk koruma oranıyla ürünler içerisinde en yüksek değeri almış ve yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasında %389'luk bir fark olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.11. İsviçre'nin Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	3,74	3,69	2,84	1,60	1,34
Mısır	3,30	2,56	2,16	1,88	1,39
Diğer tah.	3,97	3,42	2,28	1,99	1,52
İşl. Şeker	4,09	4,07	3,34	3,49	1,81
Kolza toh.	6,40	5,66	4,14	3,54	2,59
Süt	7,69	3,74	3,66	2,41	1,47
Siğır ve dana eti	4,01	3,64	2,41	2,81	2,13
Koyun eti	4,97	4,48	2,98	1,86	1,55
Domuz eti	2,32	2,34	2,61	2,39	1,98
Beyaz et	6,30	6,97	5,61	6,03	4,89

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.3.(3). Japonya

Japonya dünyanın en büyük net tarım ürünleri ithalatçısıdır. Hem dünya piyasaları üzerindeki etkisi, hem de oldukça yüksek korumacılık düzeyine sahip olması bakımından irdelenmesi gereken önemli bir ülkedir. Kısaca tarımsal yapısından bahsedilecek olursa, her ne kadar zaman içerisinde değişse de, temel tarım ürünü pirinçtir. 1960 yılında tarımsal üretim değerinin neredeyse %50'sini oluşturan pirinç, 2005 yılına gelindiğinde %23,1'e düşmüştür. 2005 yılında diğer tarım ürünlerine bakılacak olursa, sebzelerin oranı %23,5 olurken hayvansal üretim değerinin oranı %30,1 olmuştur. Özellikle son 40 yıllık dönemde Japonya tarımsal üretiminde önemli düzeyde azalmalar gerçekleşmiştir. Kendine yeterlilik oranlarına bağlı olarak bu durum açıklanacak olursa, üretim esasına göre hesaplanan değerler %86'dan %65'e düşmüştür. Tarımsal üretim ve kendine yeterlilik oranlarındaki değişim ile ilişkili olarak tarımın ekonomi içindeki payı kısaca değerlendirilecek olursa, GSYİH içerisinde tarımın payı 1970 yılında %6,04 iken, bu oran 2008 yılında %1,47'ye düşmüştür. Toplam istihdam içerisinde tarımın payı ise 1980 yılında %10,4 iken, 2007 yılında bu oran %4,2'ye düşmüştür. İthalat ve ihracat değerlerinde tarımın payı ise 1970 yılında sırasıyla %16,18 ve %1,59 iken, 2009 yılında %1,44 ve %0,67'ye düşmüştür (DBKG, 2011). Değerlerden de görülebileceği gibi son 40 yıllık dönem içerisinde tarımın ulusal ekonomi içerisindeki payı oldukça düşük seviyelerdedir. Ancak dünya piyasaları dikkate alındığında Japonya'nın özellikle

ithalat açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. 2009 yılında dünya tarım ürünleri ithalatının yaklaşık %5,5'i, ihracatının ise %0,4'ü Japonya tarafından gerçekleştirilmiştir. Başlıca tarım ürünleri ticareti yapılan ülkeler ise ithalatta ABD, AB ve Çin olurken, ihracatta Hong Kong, Tayvan ve ABD olmuştur (COMTRADE, 2011). Japonya tarım politikaları son dönemde önemli değişiklikler göstermiştir. Japonya'nın tarım sektörünü düzenleyen Temel Tarım Yasası 1999 yılında genişletilerek Gıda, Tarım ve Kırsal Alan Temel Yasası şekline getirilmiştir (OECD, 2011a). Geçmiş dönemde tarım ve diğer sektörler arasındaki gelir farklılıklarını kapatmaya yönelik bulunan politikaların son dönemde sürdürülebilir kalkınma, kırsal alanların refahının artırılması, yeterli gıda arzının sağlanması ve çevre ile uyumlu tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gibi amaçlara yönlendiği görülmektedir. 2010 yılında yapılan yeni temel plan ile de kendine yeterliliğin zaman içerisinde artırılması, gıda güvenliğinin iyi tarım uygulamaları, HACCP, izlenebilirlik ve yeni kurulacak Gıda Güvenliği Kurumu ile sağlanması, yeni doğrudan gelir destekleri ile üreticilerin desteklenmesi ve tarım sektörü ile sanayi sektörü arasındaki ilişkinin artırılması gibi çeşitli amaçlar bulunmaktadır (MAFF, 2010).

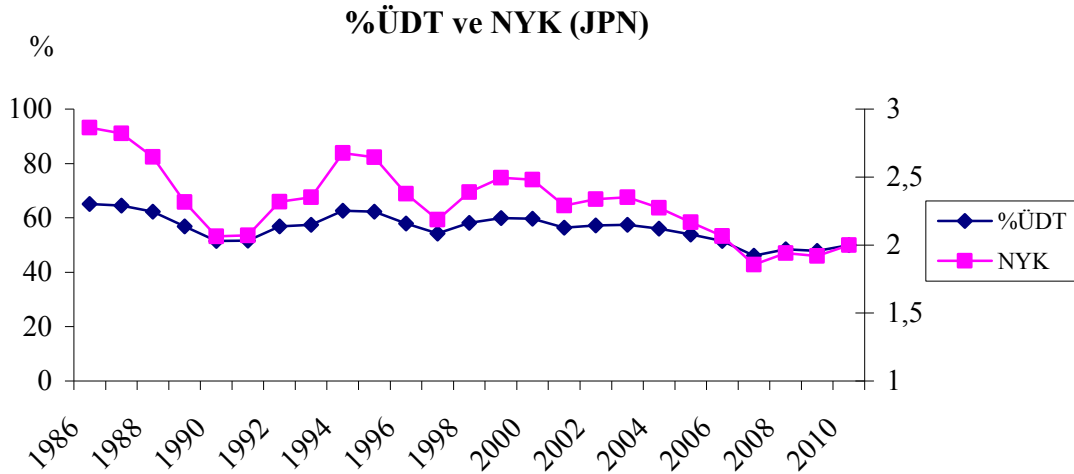
Tarımsal Korumacılığın Tarihsel Gelişimi: Japonya'nın tarımsal korumacılık düzeyini Honma ve Hayami (2009)'a göre irdelemeden önce, tarımsal korumacılık düzeyinin Schultz (1978)'in belirttiği gibi ülke gelir seviyesine göre değiştiğini belirtmekte fayda vardır. Bu çalışmada, ülke ekonomisi düşük gelir seviyesinden yüksek gelir seviyesine geçtiğinde, tarım sektörüne uygulamış oldukları politikaların vergilendirmeden desteklemeye doğru yönlendirildiği belirtilmiştir. Honma ve Hayami (2009) yapmış oldukları çalışmada, inceledikleri Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ın tarımsal korumacılık düzeylerinin bu temel çerçeve içerisinde değiştiğini ortaya koymuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mevcut gıda kıtlığına çözüm bulmak amacıyla Japonya'da araştırma, altyapı vb. çalışmalara önem verilerek tarım sektörüne bir destek söz konusudur. 1960'lara gelindiğinde gıda temininin yanı sıra, ekonominin gelişmesine bağlı olarak kır-kent arasında ortaya çıkan gelir farklılıklarını azaltmak belirleyici amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda özellikle Gıda Denetleme Dizgesi adı verilen politika aracı ile hükümet temel ürün

olan pirincin alım fiyatlarını artırmıştır. Devlet alım fiyatlarının yükseltilmesi ve gelişen ekonomiye bağlı olarak tüketici beslenme alışkanlıklarında meydana gelen değişiklik nedeniyle pirinç ürün yığılımlarında önemli düzeyde artışlar meydana gelmiştir. Zaman içerisinde bu artan yığılımlara çözüm bulmak amacıyla, devletin pirinç dağıtım kanallarında etkisi azaltılarak devlet dışı örgütlerin bu dağıtım kanallarında etkin olması sağlanmıştır. 1990'lara gelindiğinde DTÖ kapsamında yapılan reformlar sonucunda birçok ürünün tarife dışı engelleri kaldırılarak tarifelendirme sürecine geçilmiştir. Her ne kadar başlangıçta pirinç bu sürecin dışında bırakılsa da, 1999 yılına gelindiğinde pirinç de bu serbestleştirme süreci içerisine dâhil edilmiştir. Honma ve Hayami (2009) yapmış oldukları çalışmalarında çeşitli ürünlerin korumacılık düzeylerini saptamak amacıyla NYO'larını hesaplamışlardır. Bu değerlere bağlı olarak ürünlerin korumacılık düzeylerinin değişiminden kısaca bahsedilecek olursa, değerlerin birbirinden farklı düzeylerde seyrettiğini söylemek mümkündür. En yüksek korumacılığa sahip pirinç 1955-59 arasında %72,5'lik bir koruma oranına sahipken en yüksek değerine 2000-04 döneminde %607 ile ulaşmış son dönemde ise (2005-07) %362,8'e düşmüştür. Arpa en yüksek değerine %203,6 ile 1985-89 döneminde, buğday %269,5 ile 2005-07 döneminde, süt %365,2 ile 1985-89 döneminde ulaşmıştır. Hesaplama yapılan ürünlerin korumacılık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Tarımsal Korumacılık ve Desteklerin Değişimi: Japonya'nın üreticilere yapmış olduğu desteği gösteren ÜDT değerlerinde zaman içerisinde parasal anlamda önemli düzeyde azalışlar olmuştur. ÜDT değeri ilk ölçüldüğü yıl yaklaşık 7,7 trilyon Japon Yeni iken, 2010 yılına gelindiğinde bu değer yaklaşık 4,6 trilyon Japon Yeni'ne düşmüştür. 1986-2010 dönemi içerisinde 1986 yılına benzer şekilde en yüksek değer 7,4 trilyon Japon Yeni ile 1994 yılında elde edilmiştir. Japonya'nın üreticilere aktarımında özellikle PFD'nin önemli derecede etkisi görülmektedir. Bu da bize ÜDT oluşumunda belirleyici etkenin yurtiçi fiyatlar ile sınır fiyatlar arasındaki farkın olduğunu göstermektedir.

Japonya'nın üreticilere yönelik destek ve korumacılık değerleri %ÜDT ve NYK ile açıklandığında, göstergelerin düzenli bir şekilde birbirleri ile aynı yönde geliştikleri ve farkın zaman içerisinde aynı kaldığı söylenebilir (Şekil 4.25.). Bu da

bize destekler ile sınır fiyatları arasındaki ilişkinin zaman içerisinde de değişmediğini göstermektedir. Üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD içerisindeki destek miktarı oransal olarak 1986 yılında %65 iken, bu değer 2010 yılına gelindiğinde %50'ye düşmüştür. Zaman içerisinde %ÜDT dalgalı bir yapı seyreitse de, çok fazla bir değişikliğin ve keskin yükseliş ile inişlerin olduğunu söylemek güçtür. Üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den 1986 yılında %186 daha fazla iken 2010 yılında bu oran %100'e düşmüştür. NYK'ya bağlı olarak sınır fiyatlarının destek oranlarından daha keskin bir şekilde değiştiği ve korumacılık oranlarının belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir.

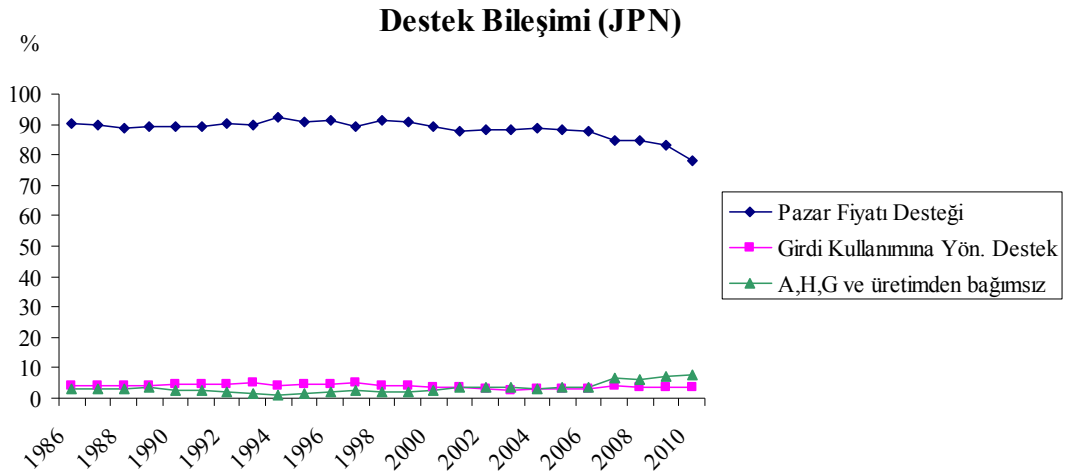

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.25. Japonya'nın 1986-2010 Dönemi %ÜDT ve NYK Değişimi

ÜDT açıklanırken kısaca belirtildiği gibi üreticilere yapılan aktarımlarda belirleyici etken yurtiçi ve sınır fiyatları arasındaki farka bağlı olarak oluşan PFD'dir. PFD ilk ölçüm yılı olan 1986'da 7 trilyon Japon Yeni ile oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. 1994 ve 1995 yıllarında da sırasıyla 6,8 ve 6,2 trilyon Japon Yeni ile yine yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. Burada etkili olan öge, işlenmiş şeker PFD'de meydana gelen önemli düzeydeki artışlardır. Bu dönemden sonra PFD değerlerinde parasal anlamda önemli düzeyde azalmalar meydana gelmiştir. Son yıl 2010'da ise PFD 1986'ya göre yaklaşık %50 azalarak 3,6 trilyon Japon Yeni olmuştur.

PFD değer olarak yarı yarıya bir azalış gösterse de, ÜDT içerisindeki oranının şekil 4.26'dan da görülebileceği gibi zaman içerisinde çok fazla değiştiği söylenemez. 1986 yılında ÜDT içerisindeki PFD oranı %90 iken, 2010 yılına gelindiğinde bu oran %77'ye düşmüştür. İkinci destek grubu olan girdi kullanımına yönelik destekler ise en yüksek oranına %5,13 ile 1997 yılında ulaşmış, diğer bütün yıllar bu değer altında seyretmiştir. 2010 yılında ÜDT içerisinde girdi kullanımına yönelik desteklerin payı %3 olmuştur. Son olarak tarihsel olarak belirlenmiş bir dönemdeki arazi varlığı, hayvan sayısı ve gelir ile üretimden bağımsız olarak üreticilere yapılan desteklerin oranı 1986 yılında %3 iken, 1994 yılında %1'e düşmüştür. 2007 yılından sonra bu grupta yer alan desteklerin payı yeni uygulamaya konulan üç doğrudan ödeme desteğiyle birlikte artmaya başlamış ve 2010 yılı itibarıyla ÜDT'nin %7'sini oluşturmuşlardır. PFD ile ters yönlü bir değişim söz konusudur.

Kaynak: OECD (2011c)

Şekil 4.26. Japonya'nın 1986-2010 Dönemi Destek Bileşimi Değişimi

Ürünler Göre Tarımsal Korumacılığın Değerlendirilmesi: Japonya'nın korumacılık düzeyi ürünlere göre NKK değerleriyle irdelendiğinde, başlıca korunan ürün olarak pirinç karşımıza çıkmaktadır. Buğday, arpa ve süt değerleri başlangıç dönemlerinde oldukça yüksektir. Beyaz et koruma değerleri bütün dönem boyunca 1,12 ile ürünler arasında en düşük seviyede olmuştur. Domuz eti hariç bütün

ürünlerin korumacılık düzeylerinde önemli azalışlar meydana gelmiştir. Japonya'nın en çok koruduğu ürün pirinçte bütün yıllarda ürüne yönelik destekler olmuştur ve bu destekler koruma oranları üzerinde etki yapmıştır. Son dönem itibariyle pirinç değerlerinde önemli düşüşler olsa da, NKK değeri 3,38 ile yurtiçi fiyatların, sınır fiyatlarından %238 fazla olduğunu göstermektedir. Japonya'nın özellikle başlangıç döneminde en yüksek düzeyde koruduğu ürün süttür. Ancak sütün koruma değerleri zaman içerisinde önemli düzeyde azalmıştır. Bu azalıştaki başlıca etken, sınır fiyatlarında meydana gelen artıştır. 2006-10 döneminde süt NKK değeri 2,00 ile yurtiçi fiyatların, sınır fiyatlarından %100 fazla olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.12. Japonya'nın Ürünlere Göre Korumacılık Değerleri (NKK)

Ürünler	1986-90	1991-95	1996-00	2001-05	2006-10
Buğday	6,02	5,79	5,77	5,91	2,38
Arpa	5,43	5,40	4,53	4,21	2,55
Pirinç	5,31	5,66	5,97	5,92	3,38
İşl. Şeker	2,67	2,58	2,59	2,48	2,34
Soya fas.	2,43	1,14	1,47	1,84	1,30
Süt	5,88	4,06	3,14	2,58	2,00
Sığır ve dana eti	2,93	1,63	1,47	1,44	1,45
Domuz eti	1,66	2,16	1,96	2,24	3,09
Beyaz et	1,12	1,12	1,12	1,12	1,12

Kaynak: OECD (2011c)

4.2.4.3.(4). Yüksek Düzey Grubun Değerlendirilmesi

Yüksek düzey korumacılık grubu içerisinde Japonya, Güney Kore ve İsviçre bulunmaktadır. Bu grup içerisinde yer alan ülkelerin ortak özelliği, NYK'ya göre üreticilerin elde etmiş oldukları GSÜD, sınır fiyatları ile elde edilecek GSÜD'den yaklaşık %112 ile %176 arasında değişen oranlarda yüksek olmasıdır. Korumacılık düzeyinin yüksekliğine bağlı olarak bu ülkeler DTÖ görüşmelerinde tarım ürünleri piyasalarının tamamıyla serbestleştirilmesine karşı çıkmaktadırlar. Ülkelerin korumacılık düzeylerinin yüksek olmasında, hem mevcut ekonomik yapılarının tarımı destekleyebilecek güçte olmasının etkisi, hem de tarımın çok yönlülük olarak ifade edilen işlevlerine verilen önemin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Dünya

tarım ürünleri ticaretinde ithalat açısından özellikle Japonya oldukça önemli bir yere sahiptir. Daha açık piyasa koşullarında, tarımsal ürün fiyatlarının bu ülkelerde düşmesi beklenirken, dünya fiyatlarında piyasa oranlarına bağlı olarak bir artışın meydana geleceği söylenebilir.

Ülkelerin korumacılık oranlarını etkileyen tarımsal yapılarına baktığımızda karşımıza birçok ortak yön çıkmaktadır. Her üç ülkede de tarımın GSYİH içerisindeki payı %1 ile %3 arasında değişen oldukça küçük değerlere sahiptir. Benzer durum toplam ithalat ve ihracat içerisinde tarımın payı için de geçerlidir. Ancak istihdam açısından Güney Kore tarımsal istihdamı %7’lik oranıyla görece yüksek bir değere sahiptir. Yüksek düzey korumacılık seviyesine sahip ülkelerin bir diğer ortak özelliği de, ekilebilir tarım arazilerinin diğer ülke gruplarına göre oldukça sınırlı olmasıdır. Buna bağlı olarak dünya tarımsal üretimini belirleyici bir üretim gerçekleştirdiklerini söylemek çok güçtür.

Destek bileşimi içerisinde fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD’nin oranına baktığımızda ülkelerin başlangıç değerleri birbirlerine çok yakın olsa da, değişim ve günümüz değerleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Japonya ve Güney Kore’nin tarımsal üreticilere yapmış olduğu desteğin yaklaşık %90’ı, yurtiçi ve sınır fiyatları arasındaki farktan meydana gelmektedir. Değer olarak Japonya’nın PFD zaman içerisinde yarı yarıya yakın bir azalma gösterse de, Güney Kore değerleri artış göstermiştir. Ölçüm yıllarının başlarında PFD’nin destek bileşimi içerisindeki oranı İsviçre’de yaklaşık %80 iken, zaman içerisinde hem değer olarak, hem de oransal olarak PFD önemli düzeyde azalmıştır. Bu grupta yer alan ülkelerde ortak korunan ürünler olarak karşımıza, et ve süt ürünleri çıkmaktadır. Ayrıca Japonya ve Güney Kore için pirinç başlıca korunan ürün olmuştur.

Sonuç olarak yüksek korumacılığa sahip ülkelerin destek bileşimlerinde ve korumacılık düzeylerinde azalma yönünde değişimler gözlemlense de, bu ülkeler hala yüksek fiyat çarpıklıklarına bağlı olarak üreticilerine önemli düzeyde destek sağlamaktadır. Dünya tarım ürünleri piyasalarındaki etkilerine bağlı olarak serbestleştirme çalışmalarının artması sonucunda bu ülkelerdeki tarım ürünleri fiyatlarının düşeceğini söylemek mümkündür. Fiyat düşüşlerine bağlı olarak bu

÷lkelerin üretim ve kendine yeterlilik dereceleri düşerken, dünya tarım ürünleri fiyatlarının artacağı söylenebilir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonuç bölümünün çerçevesi, çalışmanın içeriğine bağlı olarak çizilmiş ve bölüm çıkarımları olarak nitelendirebileceğimiz şekilde ayrı ayrı irdelenmiştir.

Tarımsal korumacılık ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda ülke ekonomik yapılarındaki değişimlere bağlı olarak korumacılığın değerlendirildiği görülmektedir. Konu fiyat temelli irdelenmekte ve çarpıklık kavramı etrafında şekillendirilmektedir. Ölçüm sorununda döviz kurlarına özel bir önem verilmekte ve koruma düzeylerini etkileyen başlıca değişkenlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Tarıma bir kaynak aktarımından söz edilse de, çalışmaların birçoğunda tarımdan diğer sektörlere aktarılan kaynaktan bahsedilmemektedir. Korumacılık kapsamında üreticilere yapılan aktarımların üreticiler arasında nasıl bir dağılım gösterdiği ve kaynak aktarımının gerçekte ne kadarının üreticilere ulaştığı konuları genellikle kapsam dışında bırakılmaktadır. Uygulanan destekleme politikaları eğer fiyat çarpıklıklarına neden oluyorsa, üretici kararları üzerinde etkili olduğu kabul edilmektedir. Korumacılık politikalarının üretici kararlarını gerçekte etkileyip etkilemediği ise sınırlı çalışmada irdelenmektedir. Özellikle ülkemiz örneğinde karşımıza çıkan tarımsal istihdam konusu ise, korumacılık tartışmaları içerisinde yer almamaktadır. Ayrıca birincil ürünlerin dikkate alınması ve girdi piyasalarının çoğunlukla konu dışında bırakılması, kapsamı daraltmakta ve eksik yorumlamalara neden olmaktadır. Son olarak tarımsal korumacılık tartışmalarında görülen bir diğer eksik noktaya değinilecek olunursa, günümüz koşullarında piyasaların oldukça geniş bir bölümünü yönlendiren çok uluslu şirketlere neredeyse hiç değinilmemektedir. Devletlerin politikalarının oluşumunda ve korumacılık kapsamında destek bileşimlerinin değişimlerinde günümüz şirketlerinin etkisinin irdelenmesi oldukça önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Korumacılık ve serbest ticaret tartışmaları tarih boyunca iktisat bilimi içerisinde oldukça önemli bir yer tutmuştur. Ancak destek ve korumanın en yoğun olduğu tarım sektörü açısından konunun yeterince irdelendiği söylenemez. DTÖ kapsamında çıkan sorunların ortaya çıkardığı sonuçlara bağlı olarak uluslararası

bilim yazınında tarımsal korumacılık daha fazla yer almaya başlasa da, aynı durumu ülkemiz için söylemek ne yazık ki mümkün değildir. Bu bağlamda konuya ülke şartlarını dikkate alarak tarım ekonomistlerinin eğilmesi önemli bir ihtiyaçtır.

Kaynakların etkin kullanımını sağlama konusunda serbest ticaret fikrinin tutarlı ve kabul edilebilir yönleri bulunmaktadır. Serbest ticaret, belirli varsayımlar ya da koşullar altında oldukça güçlü yanlara sahip bir kuram olmakla beraber, belirlenen varsayımların dünya koşullarına uymadığı zaman yerini bir dogmaya bırakmaktadır. Bu noktada da, korumacılık tartışmaları devreye girmekte ve ülkelerin kalkınma, gelir dağılımı gibi konular çerçevesinde politika araçlarıyla piyasalara müdahalelerine yol açmaktadır. Her ne kadar bizim çalışmamızın kapsam olarak dışında yer alsa da, ülkelerin serbest ticaret ile mi, yoksa korumacılık politikaları ile mi kalkınabilecekleri önemli bir araştırma konusudur. Tarihsel açıdan konuya baktığımızda, ABD ve Doğu Asya örnekleri kalkınma politikalarında korumacılığın belirli bir süre de olsa, işe yarayacağını göstermektedir. Ancak korumacılığı savunan iktisatçıların birleştikleri ortak nokta, koruma politikalarının sınırlı bir süre ile gerçekleştirilmesi gerekliliğidir. Aksi takdirde hem gelecekte etkin olmayacak bir sektör korunmakta, hem de tüketiciler koruma politikalarının bir sonucu olan fiyat artışlarına maruz kalmaktadır. Bu durum zaten kıt olan kaynakların israfına yol açmaktadır. Ayrıca belirtilmesi gereken uluslararası kuruluşların (DB, OECD, DTÖ), serbest ticareti tek doğru yol olarak görmeleri, en azından bilimsel açıdan bir şüphe doğurmakta ve serbest ticaretin gerçekten yararlı olacağı durumlarda bile tepki ile karşılaşmasına yol açarak, kurama zarar vermektedir.

Tarımsal korumacılık konusu, kavram ve kapsam olarak diğer sektörlerden farklılık göstermektedir. Destek ve koruma kavramlarının günümüz koşullarında, en azından bilimsel çalışmalarda birbirinden net bir şekilde ayrıldığını söylemek güçtür. Konu uluslararası kuruluşların çatısı altında yapılan görüşmelerde biraz olsun netlik kazanmakta, sınırları belirlenmektedir. Fiyat çarpıklıkları yaratan politikalar, uluslararası alanda istenmeyen politika sonuçları kabul edilerek korumacılık kapsamına alınmakta, üretici kararlarını etkilemeyen gelir destekleri ise destek kapsamına alınarak belirli sınırlar içerisinde izinler verilmektedir.

Ülkeler tarımlarını neden korumaktadırlar? Konuya hangi açıdan baktığımıza bağlı olarak sorunun cevabı farklılık göstermektedir. Bu çalışmada ülkelerin tarımlarını koruma amaçları; üretici, tüketici, siyasal, ekonomik ve coğrafi açılardan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlar, her ne kadar birbirinden ayrı olarak değerlendirilse de, bunlar iç içe geçmiş ve birbiriyle organik bağları olan konulardır. Örneğin üreticiler açısından konuya baktığımızda, büyük üreticilerin lobi faaliyetleri sonucu ortaya çıkan destekler, aynı zamanda tarım ürünleri tüketicilerini etkilemekte ve diğer ülkelerin tarım piyasalarına etkisine bağlı olarak tartışmalara yol açmaktadır. Buradan da görülebileceği gibi belirli bir amaç için uygulanan tarım politikası ve buna bağlı korumacılık konuları bütünleşik bir yapıya sahiptir. Ülkelerin tarımlarını korumaları gerekliliği varsayımı kabul edildiğinde, hangi amaç ve araçla korumanın gerçekleştirileceği, hedef kitlenin kim olacağı ve koruma süresinin ne kadar olacağı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Belirtilmesi gereken bir diğer önemli konu da, tarımın hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde siyasal bir çekişme arenası olarak kullanılmasıdır. Kaynak etkinliğine bağlı olarak iktisadi açıdan bu konuda söylenecek çok fazla söz yoktur. Ayrıca tarımsal korumacılık konusunda belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta da, ülkelerin hem yapısal, hem de coğrafi özelliklerine bağlı olarak gösterdikleri farklılıklardır. Bu bağlamda ortak koruma araçlarının belirlenerek tüm ülkelere bu araçların kullanılmasını tavsiye etmek oldukça güçtür. Sağlanacak destek ve koruma gerekçeleri ve düzeyi ülkenin özgün koşullarıyla ilgili olup, bir ülke şartlarında doğrudan gelir desteği en uygun politika aracı olabilirken, diğer ülke için kaynak israfına yol açan bir araç olabilir.

GATT kapsamında gerçekleştirilen müzakereler çerçevesinde en önemli sorun alanının tarım olması, tarıma olan ilgiyi artırmakla beraber, küreselleşme kapsamındaki bazı düzenlemeler ülke bağımsızlığı ve gıda güvenliği ile egemenliği çerçevesinde çeşitli endişeler yaratmaktadır. Görüşmeler sürecinde tarım bir sorun olarak algılanmış, terbiye edilmesi gereken bir sektör olarak görülmüş ve ülkeler arasında önemli tartışmalara yol açmıştır. Her ne kadar görüşmeler yüzlerce ülkenin katılımı ile gerçekleştirilse de, tarım konusunda tartışmaların çıkmasında başlıca etkili olanlar ABD ve AB'dir. ABD ve AB'nin ulusal politikalarına vermiş oldukları yön çerçevesinde küresel düzenlemeler mümkün kılınmakta veya görüşmeler

tıkanmaktadır. Son dönemde ABD'nin tarımsal korumacılığa bakış açısının korumacılık yönünde değişmesi, serbest ticaret amacına yönelik görüşmelerin ilerlemesini etkilemektedir. ABD ve AB'nin etkisinin günümüz gelişmekte olan ülkelerin piyasalara etkin katılımı ile azalacağı ön görülebilir. Bu bağlamda özellikle izlenmesi ve irdelenmesi gereken, Çin, Brezilya, Rusya, Güney Afrika, Türkiye ve Hindistan gibi ülkelerdir. Tarımsal korumacılık ve serbest ticaret tartışmalarının yönlendirilmesinde bu ülkelerin önümüzdeki günlerde etkilerinin artacağı söylenebilir.

Tarımsal korumacılığın ölçümü çalışmamızın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Konunun önemi, ölçüm yönteminin amacından, amaca bağlı kullanılışından ve yönteme getirilen eleştirilerden gelmektedir. Tarımsal korumacılığın ölçümü ticaretin serbestleştirilmesi ve bu yöndeki görüşmeler açısından önem taşımaktadır. Her ne kadar ülkelerin birbirlerinin politikalarını izleme ve bu politikalardan ders almak gibi alt amaçlar belirtilse de, temel nokta serbest ticarete biraz daha fazla yaklaşımdır. Bu amacı, uluslararası düzeyde tarımsal korumacılık ölçümü gerçekleştiren OECD, DB, DTÖ gibi kurumların izlemiş oldukları politikalardan da çıkarmak mümkündür. Tarımsal korumacılığın ölçümünde farklı yaklaşımlardan söz edilse de, bunların hepsi serbest ticaret koşullarının varlığı esasına dayanmaktadır. Ölçüm yöntemine yönelik ortaya çıkan sorunların büyük bölümü de bu varsayımlarla ilgilidir. Ülkeler kendi tarımsal yapılarının farklılıklarına bağlı olarak uluslararası kurumların yöntemlerine karşı çıkmaktadırlar ve bu karşı çıkış yöntemlerin gelişme sürecine etki etmektedir. Bu bağlamda, dünya koşullarının serbest ticaret şartlarına uymadığını kabul ettiğimizde, yöntemlerin olmayan bir piyasa şartlarını temel alarak kurulduğunu söylemek mümkündür. Yöntem konusunda ortaya çıkan bir diğer sorun da, yöntemlerin birçoğunda girdi piyasalarının dikkate alınmadığı, nominal olarak hesaplandığıdır. Sadece Türkiye'den örnek verecek olursak, mazot fiyatlarının bu kadar pahalı olduğu bir ülkede, önemli bir girdi olan mazota yönelik uygulanan vergiler üreticilerin maliyetlerini önemli düzeyde artırmaktadır. Maliyet artışına bağlı olarak yurt içi ürün fiyatlarında meydana gelen artış ile sınır fiyatları arasındaki fark açılmakta ve üreticilerin korunduğunu ifade etmektedir. Üreticiler bu durumda destekleniyormuş

gibi gözükse de, aslında girdi politikalarına bağlı olarak desteklerin birçoğunu kaybetmektedirler. Ölçüm sorununda dikkati çeken en önemli konulardan bir tanesi de, döviz kurunun ortaya çıkardığı çarpıklıklardır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen bu soruna bağlı olarak sınır fiyatlarında meydana gelen değişim, üretici desteklenme düzeylerini etkilemekte ve yanlış yorumlamalara yol açabilmektedir. Sınır fiyatlarının çarpıtılması, sadece döviz kurları ile olmamakta, aynı zaman büyük ülkelerin uygulamış oldukları ulusal politikalar sonucunda da ortaya çıkabilmektedir. Bu duruma çözüm olarak sınır fiyat yerine denge fiyat uygulaması talep edilse de, güncel koşulların ve uygulanan politikaların anlık ölçümü söz konusu olduğu için, bu denge fiyat uygulaması rağbet görmemektedir. Bu yüzden ölçüm yöntemlerine büyük ülkelerin dünya fiyatları üzerinde yarattığı çarpıklıkların bir şekilde dâhil edilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin tarım sektörüne bir gıda dizgesi şeklinde yaklaşması, ancak ölçümün sadece birincil ürünlere odaklanması, bu ülkelerin korunma düzeylerini düşürmektedir. Bu yüzden tarım ile diğer sektörler arasındaki ilişkinin akılda tutulmasında yarar vardır. Son olarak ölçüm yönteminde desteklerin üreticiler arasında nasıl dağıldığına dair bir bilginin olmadığı belirtilmelidir. Tüm varsayımlar kabul edildiğinde, döviz kuru, sınır fiyatı gibi çarpıklık yaratan uygulamalar çeşitli ölçülerde düzeltilindiğinde bile, üreticilere yapılan desteklerin üretici grupları ve değer zinciri içerisinde nasıl dağıldığı yöntemler konusunda irdelenmesi gereken önemli konulardır.

Tarımsal korumacılık içerisinde ülkelerin destek bileşimleri ve buna bağlı ortaya çıkan fiyat çarpıklıkları konusu irdelenirken, her ne kadar bir gruplandırma yapılmış olsa da, ülkelerin yapılarının ve buna bağlı desteklerinin birbirinden önemli düzeyde farklılık göstermesi sebebiyle daha sağlıklı bir irdeleme için ülkeler ayrı ayrı ele alınmıştır.

Düşük düzey korumacılık grubu içerisinde Avustralya, Brezilya ve Çin yer almaktadır. Avustralya tarımsal korumacılığa tamamıyla karşı olan bir ülke olmuştur. Bu durum tarımsal korumacılık düzeylerinin düşüklüğünden de açıkça anlaşılmaktadır. Örneğin, 1955-1974 arası destek bir yana aksine izlenen politikalarla sektör vergilendirilmiş ve ancak 1980'lerde tarıma bir destek söz konusu olmuştur.

Bu desteklerde de ülkede sık sık yaşanan kuraklık etkili olmaktadır. Avustralya’da en fazla destek ve koruma sağlanan ürün süttür. Son yıllarda süte yönelik yurtiçi PFD’nin kaldırılması, Avustralya’nın zaten düşük olan tarımsal korumacılık seviyesini daha da düşürmüştür. PFD’nin azalması ile girdi kullanımına yönelik desteklerin oransal olarak arttığı ve üretimden bağımsız desteklere geçildiği görülmektedir. Düşük korumacılık düzeyine sahip bir diğer ülke olan Brezilya ise, DTÖ görüşmelerinde G20 adı verilen grubun başını çekerek, tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesi tarafında olmuştur. Diğer ülkelerden farklı olarak Brezilya’nın tarımsal istihdam oranı yaklaşık %20 ile Türkiye’ye benzer bir değerdedir. Tarımın Brezilya’da uzunca bir dönem vergilendirildiğini söylemek mümkündür. Girdi kullanımına yönelik destekler içerisinde yer alan sabit yatırım masrafını azaltmaya yönelik destekler, ÜDT içerisinde en yüksek oranı almaktadır. En fazla koruma sağlanan ürünlerin başında pirinç, pamuk ve kısmen süt gelmektedir. Düşük korumacılık düzeyine sahip ülkeler arasında yer alan son ülke Çin ise, özellikle 1978’den sonra dünya piyasalarında değişen üretim yapısına bağlı olarak etkisini artırmıştır. Çin ekonomisinde de, tarımın istihdam payı incelenen diğer pek çok ülkenin üzerindedir. Tarım 1995-99 dönemine kadar vergilendirilmiştir. Fiyat çarpıklıklarına bağlı olarak oluşan PFD 2000’lerde oransal ve parasal değer olarak oldukça yüksek düzeylere çıkarak, Çin’in en önemli destek bileşenini oluşturmuştur. Girdi kullanımına yönelik desteklerde ise Brezilya’ya benzer şekilde sabit sermaye masrafını azaltmaya yönelik destekler en önemli bileşeni oluşturmuştur. Üretimden bağımsız desteklere 2000’li yıllarda geçilmiştir. Ancak son dönemde destekler içerisinde üretimden bağımsız desteklerin oranı oldukça düşüktür. Süt başlangıç yıllarında, pamuk ise son yıllarda yüksek koruma değerlerine sahiptir. Genel olarak işlenmiş şeker de önemli düzeyde korunmuştur. Düşük düzey korumacılığa sahip ülkelerde, Avustralya için kuraklık, Brezilya için Amazonların tahribi, Çin için aşırı girdi kullanımı gibi çevresel sorunlar bulunmaktadır. PFD oranları Avustralya hariç Çin ve Brezilya’da son dönemde önemli yükselişler göstermektedir. Bununla beraber, bu grupta yer alan ülkeler yüksek tarımsal üretim potansiyeline sahip olmaları ve bu potansiyellerini dünya

piyasalarında daha rahat değerlendirebilmeleri için destek ve korumanın azaltılması yönündeki ısrarcı tutumlarını sürdürmektedirler.

Orta düzey korumacılık grubu içerisinde AB, ABD, Kanada, Rusya ve Türkiye yer almaktadır. AB, dünya tarım ürünleri piyasalarının en önemli oyuncularından bir tanesi olmuştur. DTÖ kapsamında yapılan görüşmelerin, AB ulusal reformlarına bağlı olarak ilerlemesi veya tıkanması da, AB etkisinin önemini göstermektedir. OTP kapsamında uygulanan korumacı politikaların, zaman içerisinde doğrudan desteklere yönlendirilerek çarpıklık etkisinin azaltılması sonucu, DTÖ görüşmelerinde ilerlemeler kaydedilmiştir. Parasal anlamda değerlendirildiğinde 1986-2010 dönemi ÜDT değerlerinde 10 milyar Euro'ya varan bir azalış vardır. Ancak burada döviz kurlarının etkisinin olduğunu belirtmekte yarar vardır. AB'nin destek bileşimlerinde görülen en önemli değişikliklerden birisi, PFD'nin zaman içerisinde önemli düzeyde azalmasıdır. Fiyat çarpıklıklarının azaltılmasıyla birlikte üreticiler üretimden bağımsız olarak desteklenmekte ve son dönemde en önemli destek bileşenini üretimden bağımsız destekler oluşturmaktadır. Neredeyse bütün ürünlerin NKK değerlerinde fiyat çarpıklıklarına bağlı olarak azalma görülmektedir. Başlıca korunan ürünler ise işlenmiş şeker, süt ve et ürünleridir (domuz eti hariç). Ancak işlenmiş şeker ve süt değerlerinde son dönemde önemli azalışlar görülmektedir. Orta düzey koruma grubu içerisinde yer alan bir diğer ülke ABD'de, AB'ye benzer şekilde dünya tarım ürünleri piyasalarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Benzer şekilde ulusal politikalar sonucu oluşan tarımsal ürün yığın masraflarının arttığı dönem ile tarım ürünleri piyasalarının serbestleştirilmesinin aynı döneme gelmesi, ABD'nin dünya tarım ürünleri piyasalarındaki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Tarımının başlıca özelliği büyük üreticilerden oluşmasıdır. PFD, AB'ye benzer şekilde zaman içerisinde önemli düzeyde azalmıştır. Girdi kullanımına yönelik destekler de, destek bileşimi içerisinde önemli bir yer tutmuştur. PFD'nin azalmasına bağlı olarak üretimden bağımsız desteklere geçilmiştir. Başlıca korunan ürünler işlenmiş şeker ve süt olmuştur. Ancak diğer ürünlerde olduğu gibi son dönemde NKK değerlerinde önemli azalışlar vardır. Orta düzey koruma içerisinde yer alan üçüncü ülke Kanada ise, ABD tarımına benzer şekilde oldukça büyük üreticilerden oluşan bir yapıya sahiptir. Tarımın bir gıda dizgesi olarak ele alınması,

birincil ürünler dikkate alındığında hesaplanan GSÜD içerisindeki destek miktarlarını düşük göstermektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak PFD parasal manada ve oransal olarak artmaktadır. En önemli destek bileşeni fiyat çarpıklıklarına bağlı ortaya çıkan PFD'dir. PFD'nin artmasına bağlı olarak üretimden bağımsız destekler oransal olarak azalmıştır. Başlıca korunan ürünler süt ve beyaz et olmuştur. Ancak asıl önemli olan süttür. Et ürünleri koruma düzeyi oldukça düşüktür. Dördüncü ülke olan Rusya ise, bu grupta en önemli yapısal değişimleri geçiren ülkedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla üreticilerin uzunca bir dönem vergilendirilmesi söz konusu olmuştur. Son yıllarda fiyat farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan PFD oransal olarak artmakta ve en önemli destek bileşenini oluşturmaktadır. Girdi kullanımına yönelik destekler de önemli bir destek bileşenini oluşturmakta ve oransal olarak PFD'nin tersine bir değişim göstermektedir. Ürün koruma değerlerinin birçoğu 1'in altında olup, bu durum üreticilerin vergilendirildiğini göstermektedir. Başlıca korunan ürünler ise süt ve et ürünleridir. Son olarak orta düzey koruma grubu içerisinde yer alan Türkiye'ye baktığımızda, uygulanan tarım politikaları ile koruma düzeyleri arasında çelişkisel bir ilişki vardır. Türkiye bu grupta yer alan ülkelere farklı olarak önemli düzeyde tarımsal istihdam oranına sahiptir. Ancak bu istihdam oranı son 10 yılda %45'lerden %25'lere kadar düşmüştür. Tarım 1960-80 döneminde yapısal değişiklikler nedeniyle vergilendirilmiştir. Döviz kurları destek göstergelerini önemli düzeyde etkilemektedir. En önemli destek bileşeni %90'a yakın oranıyla PFD'dir. %ÜDT ve NYK değerlerinde son dönemde ciddi artışlar vardır. Bu durum ülkenin uluslararası tarım ürünleri piyasalarında rekabetini azaltıcı bir etkiye sahiptir. Başlıca korunan ürünler, patates, süt, işlenmiş şeker ile sığır ve dana etidir. Dünya tarım ürünleri piyasalarını etkileyen en önemli ülkeler orta düzey koruma sağlayan ülke grubunda yer almaktadır. Bu grupta yer alan ülkeler tarım ürünleri piyasalarının kısmi de olsa serbestleştirilmesi görüşündedirler. Destek bileşimleri için duruma baktığımızda AB, ABD'de fiyat çarpıklıkları azalırken, Kanada, Rusya ve Türkiye'de artmaktadır.

Tarıma yüksek düzeyde koruma sağlayan ülkeler grubunda ise Güney Kore, İsviçre ve Japonya yer almaktadır. Güney Kore, incelenen ülkelere farklı olarak oldukça küçük tarım arazilerine sahiptir. Bu ülkede tarım 1960'larda

vergilendirilirken, 1980'lerden sonra desteklenmeye başlanmıştır. Başlıca destek bileşeni PFD'dir ve destek bileşenleri içerisinde yaklaşık %90'lık bir orana sahiptir. Ürüne yönelik destekleri yoktur ve NKK oranlarını belirleyen tek etken fiyat farklılaşmasıdır. Her ne kadar bütün ürünlerin değeri oldukça yüksek olsa da, başlıca korunan ürünler, soya, pirinç, arpa ve özellikle son dönemde domuz etidir. Yüksek düzey koruma grubu içerisinde yer alan bir diğer ülke olan İsviçre'de ise son dönemde koruma düzeylerinde önemli azalışlar görülmektedir. ÜDT'nin yaklaşık yarısı PFD'den oluşmaktadır. 1999 yılından sonra üretimden bağımsız destekler, destek bileşenleri içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Beyaz et ve süt koruma değerleri yüksektir. Ancak süt değerlerinde son dönemde önemli azalışlar görülmektedir. Yüksek düzey koruma sağlayan ülkeler grubunda yer alan son ülke Japonya ise, dünya tarım ürünleri piyasalarının ithalat açısından en önemli ülkelerinden birisidir. Son 40 yıllık dönemde tarımsal üretimde önemli düzeyde azalışlar vardır ve bu durum kendine yeterlilik oranlarını düşürmektedir. Kendine yeterlilik oranlarının düşüşüne bağlı olarak Japonya'da ilave önlemler alınmaya başlanmıştır. ÜDT içerisindeki PFD oranında düşüşler olsa da, hala %80'in üzerindedir. Üretimden bağımsız destekler 2007 yılından sonra artmaktadır. En fazla korunan ürün pirinçtir. Buğday ve süt için başlangıç değerleri oldukça yüksek olmasına rağmen, son dönemde önemli azalışlar gözlenmektedir. Yüksek koruma düzeyi grubu içerisinde yer alan ülkelerin ortak özelliği tarımlarının ekonomi içerisinde düşük bir paya sahip olması, ekilebilir arazilerinin küçüklüğü, tarımsal istihdam oranının düşüklüğüdür. Tarım piyasalarının serbestleştirilmesine karşıdırlar. PFD değerleri parasal anlamda Japonya ve İsviçre'de azalırken, Güney Kore'de artmaktadır. Dikkate değer oransal azalış ise İsviçre'de görülmektedir.

Son yıllarda üretimden bağımsız desteklerin oranı genel olarak artsa da, fiyat çarpıklıklarına yol açarak ticareti bozan PFD'nin destek bileşenleri içerisindeki payı hala yüksektir. Ayrıca neredeyse bütün ülkelerin politikalarında çevre konusunun öneminin arttığı görülmektedir. NKK'ya göre ürünlerin korumacılık düzeylerine baktığımızda genelde temel gıdaların hammaddesi durumunda olan ürünlerin daha fazla korunduğu söylenebilir. Bunda ülkelerin temel gıda mallarında kendine yeterli olma ve bu gıda mallarında dünya piyasalarına olan bağımlılığı azaltma kaygıları

etkili olmaktadır. Bu bakımdan tarımın serbest ticaret görüşmelerinde en sorunlu alan olma özelliğini daha uzun yıllar koruyacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- ANDERSON, K. (ed.), 2009. Distortions to Agricultural Incentives: A Global Perspective, 1955-2007. London: Palgrave Macmillan and Washington DC: World Bank. 644 p.
- ANDERSON, K. and HAYAMI, Y., 1986. The Political Economy of Agricultural Protection, East Asia in International Perspective. Allen&Unwin. London. 185 p.
- ANDERSON, K. and MARTIN, W., 2009. "China and Southeast Asia", Ch. 9 in K Anderson (ed.), Distortions to Agricultural Incentives: A Global Perspective, 1955-2007. London: Palgrave Macmillan and Washington DC: World Bank. 644 p.
- ANDERSON, K., LLOYD, P. and MACLAREN, D., 2007. Distortions to Agricultural Incentives in Australia since World War II. Economic Record. pp. 461-482.
- ANDERSON, K., LATTIMORE, R., LLOYD, P.J. and MACLAREN, D., 2009. "Australia and New Zealand", Ch. 5 in K Anderson (ed.), Distortions to Agricultural Incentives: A Global Perspective, 1955-2007. London: Palgrave Macmillan and Washington DC: World Bank. 644 p.
- ANDERSON, K., KURZWEIL, M., MARTIN, W., SANDRI, D., and VALENZUELA, E., 2008. Measuring Distortions to Agricultural Incentives, Revisited. World Trade Review. pp. 675-704.
- ANONİM, 2011a. "An Overview of the Canadian Agriculture and Agri-Food System 2011" http://publications.gc.ca/collections/collection_2011/agr/A38-1-1-2010-eng.pdf (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2011).
- ANONİM, 2011b. "Farm Bill Cost Estimate", <http://cboblog.cbo.gov/?p=99> (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2011).
- ANONİM, 2011c. "Growing Forward Agricultural Policy Framework", <http://www4.agr.gc.ca/AAFC-AAC/display-afficher.do?id=1200339470715&lang=eng> (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2011).

- ANONİM, 2011ç. “Roma Anlaşması”, http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf (1957) (Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2011).
- ANONİM, 2011d. “Tarım Kanunu”, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5488&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0> (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2011).
- ANONİM, 2011e. “Tarımsal Veriler”, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. http://www.tarim.gov.tr/Files/BirimFaliyetleri/TEPGE_AGUSTOS_2011.pdf (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011).
- ANONİM, 2011f. “Uruguay Turu, Tarım Anlaşması”. http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag_02_e.htm (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2011).
- ANTIMIANI, A., CONFORNI, P. and SALVATICI, L., 2003. The Effective Rate of Protection of Agricultural Sector. Paper Presented at the International Conference Agricultural Policy Reform and the WTO: Where Are We Heading? Capri.
- AUSTRALIAN GOVERNMENT, 2010. Australia's Agriculture, Fisheries and Forestry; at a Glance 2010. Department of Agriculture, Fisheries and Forestry. 109 p.
- AYSU, A., 2008. Küreselleşme ve Tarım Politikaları. Su Yayınları. İstanbul. 270 s.
- AYPEK, N., BAN, Ü., GÜZEL, A., KÜÇÜKÖZMEN, C. ve İLTAŞ, Y., 2009. Ekonomik Terimler Sözlüğü. Gazi Kitabevi. Ankara. 718 s.
- BARBER, W. J., 1972. A History of Economic Thought. Penguin Books. London.
- BEGHIN, J. C., KEHRALLAH, M., 1994. Political Institutions and International Patterns of Agricultural Protection. The Reviews of Economics and Statistics. pp. 482-489.
- BELL, J. F., 1967. A History of Economic Thought. The Ronald Press. New York. 745 p.
- BOJNEC S., SWINNEN J. F. M., 1997. The Pattern of Agricultural Price Distortions in Central and Eastern Europe. Food Policy. Great Britain. pp.289-306.

- BRANDÃO, A. S. P., CARVALHO, J., 1991. The Country Study. Vol. 1 of Trade, Exchange Rate, and Agricultural Pricing Policies in Brazil. World Bank Comparative Studies. Washington, DC: World Bank.
- BURRELL, A. and KURZWEIL, M., 2008. "Turkey", Ch. 3 in K. Anderson and J. Swinnen (eds.), Distortions to Agricultural Incentives in Europe's Transition Economies. Washington DC: World Bank. 379 p.
- CHANG, H. J., 2009. Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü. İletişim Yayınları. İstanbul. 248 s.
- CHANG, H. J., 2011. Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey. Say Yayınları. İstanbul. 340 s.
- CHENG, F., ORDEN, D., 2005. Exchange Rate Misalignment and Its Effects on Agricultural Producer Support Estimate: Empirical Evidence from India and China. International Food Policy Research Institute. 89 p.
- COMTRADE, 2011. "Birleşmiş Milletler Ticari İstatistik Veritabanı". <http://comtrade.un.org/db/> (Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2011).
- CORDEN, W. M., 1971. The Theory of Protection. Oxford University Press. London. 263 p.
- ÇELİK, K., 2008. Uluslararası İktisat. Murathan Yayınevi. Trabzon. 654 s.
- DAĞDEMİR, U. E., 2009. Küresel Düzenlemeler ve Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Dünya Tarım Ürünleri Ticareti ve Gelişmekte Olan Ülkeler. Beta Basım Yayım Dağıtım. İstanbul. 159 s.
- DEARDORFF, A. V., 2006. Terms of Trade, Glossary of International Economics. World Scientific Publishing. Singapore. 383 p.
- DEARDORFF, A. V., 2008. Dünya Ekonomisi ve DTÖ Nereye Gidiyor?. Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları. s. 7-24.
- DIAKOSAVVAS, D., 2002. "How to Measure the Level of Agricultural Support: Comparison of the Methodologies Applied by OECD and WTO" in Agricultural Policies in China after WTO Accession. OECD. Paris. pp. 217-245.

- DIAO, X., DYCK, J., SKULLY, D., SOMWARU, A. and LEE, C., 2002. Structural Change and Agricultural Protection: Costs of Korean Agricultural Policy, 1975 and 1990. USDA. Washington.
- DIMITRI, C., EFFLAND, A. and CONKLIN, N., 2005. The 20th Century Transformation of U.S. Agriculture and Farm Policy. Economic Info. Bull. No. 3. USDA-ARS, Washington, DC.
- DOYON, M., PAILLAT, N. and GOUIN, D. M., 2001. Critical Analysis of the Concept of the Producer Subsidy Equivalent in the Dairy Sector (Dairy PSE). Groupe de recherche en économie et politique agricoles. Université Laval. Quebec. 70 p.
- DBKG, 2011. “DÜNYA BANKASI KALKINMA GÖSTERGELERİ”, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators> (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2011).
- EFFLAND, A., 2000. ‘US Farm Policy: the First 200 Years’, in Agricultural Outlook, Economic Research Service/USDA. Washington, DC.
- ERİM, N., 2007. İktisadi Düşünce Tarihi. Palme Yayıncılık. Ankara. 275 s.
- ERSOY, A., 2008. İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara. 799 s.
- ERTUĞRUL, C., 2004. Tarımda Küreselleşme Uruguay Görüşmeleri ve Sonrası. Odak Yayın Evi. Ankara. 176 s.
- EUROPEAN COMMISSION, 2008. “European Farm Policy Down the Year”, http://ec.europa.eu/agriculture/publi/caphistory/poster_en.pdf (Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2011).
- FAO, 2011a. “Üretim Endeksleri”. <http://faostat.fao.org/site/612/default.aspx> (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2011).
- FAO, 2011b. “Ürünlere Göre Ülke Sıralaması”. <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx> (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2011).
- FUSFELD, D. R., 1988. Çağdaş İktisadi Düşüncenin Gelişimi. (Çev.) Orhan Sezgin. M. Ü. Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları. İstanbul. 223 s.

- GARDNER, B., 2009. "United States and Canada", Ch. 4 in K Anderson (ed.), Distortions to Agricultural Incentives: A Global Perspective, 1955-2007. London: Palgrave Macmillan and Washington DC: World Bank. 644 p.
- GUO, X., YU, Z., SCHMIT, T. M., HENEHAN, B. M. and LI, D., 2009. An Empirical Evaluation of New Socialist Countryside Development in China. Working Paper. Department of Applied Economics and Management, Cornell University, Ithaca, New York. 18 p.
- GÜNAYDIN, G., 2010. Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm Politika Transferi Süreci AB ve Türkiye. Tan Kitabevi Yayınları. Ankara. 503 s.
- HALLETT, G., 1981. The Economics of Agricultural Policy. Oxford: Blackwell Press.
- HANCERLIOĞLU, O., 1995. Ekonomi Sözlüğü. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- HANEY, L., 1968. History of Economic Thought. Macmillan Co. New York.
- HONMA, M. and HAYAMI, J., 2009. "Japan, Republic of Korea and Taiwan, China", Ch. 4 in K Anderson (ed.), Distortions to Agricultural Incentives: A Global Perspective, 1955-2007. London: Palgrave Macmillan and Washington DC: World Bank. 644 p.
- HUANG, J., LIU, Y., MARTIN, W. and ROZELLE, S., 2009. Changes in Trade and Domestic Distortions Affecting China's Agriculture. Food Policy. pp. 407-416.
- HUANG, J., WANG, X., ZHI, H., HUANG, Z. and ROZELLE, S., 2011. Subsidies and Distortions in China's Agriculture: Evidence from Producer-Level Data. The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics pp. 53-71.
- HUNT, E. K., 2005. İktisadi Düşünce Tarihi. (Çev.) Müfit Günay. Dost Kitabevi Yayınları. Ankara. 639 s.
- INHWAN, J., 2008. Determinants of Agricultural Protection in Industrial Countries: An Empirical Investigation. Economics Bulletin. pp. 1-11.
- IŞIN, F., 1998. Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi, Korumacılık Kavramı ve Tarım. Tarım Ekonomisi Dergisi. s. 38-48.
- JAFRI, S. H. A., 2002. "Gunner Myrdal (1898-1997); An Economist, a Social Thinker, a Politician and a Laureate of 1974", in Abu N. M. Wahid (ed.),

- Frontiers of Economics, Nobel Laureates of the Twentieth Century, Greenwood Publishing Group. London. 422 p.
- JALES, M. Q., JANK, M. S., YAO, S. and CARTER, C. A., 2006. Agriculture in Brazil and China: Challenges and opportunities. Institute for the Integration of Latin America and Caribbean Occasional Paper 44, Buenos Aires.
- JOSLING, T., 1973. Agricultural Protection: Domestic Policy and International Trade. c/73/LIM/9, FAO.
- JOSLING, T., 1975. Agricultural Protection and Stabilisation Policies: a Framework of Measurement in the Context of Agricultural Adjustment. c/75/LIM/2, FAO.
- JOSLING, T., 2009. "Western Europe", Ch. 3 in K. Anderson (ed.), Distortions to Agricultural Incentives: A Global Perspective, 1955-2007. London: Palgrave Macmillan and Washington DC: World Bank. 644 p.
- KARLUK, S. R., 2009. Uluslararası Ekonomi; Teori-Politika. Beta Basım Yayım Dağıtım. İstanbul. 834 s.
- KAZGAN, G., 2010. İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi. Remzi Kitabevi. İstanbul. 448 s.
- KİBRİTÇİOĞLU, A., 1996. "Friedrich List'in Bebek Endüstriler Tezi" <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/2549/> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2011).
- LIEFERT, W. M. and LIEFERT, O., 2008. "The Russian Federation", Ch. 4 in K. Anderson and J. Swinnen (eds.), Distortions to Agricultural Incentives in Europe's Transition Economies. Washington DC: World Bank. 379 p.
- LLOYD, P. J., CROSER, J. and ANDERSON, K., 2010. Global Distortions to Agricultural Markets: New Indicators of Trade and Welfare Impacts, 1960 to 2007. Review of Development Economics. pp. 141-160.
- LOPES, M. R., LOPES, I. V., OLIVEIRA, M. S., BARCELOS, F. C., JARA, E. and BAGADO, P. R., 2008. "Brazil", Ch. 3 in K. Anderson and A. Valdes (eds.), Distortions to Agricultural Incentives in Latin America. Washington DC: World Bank. 411 p.
- LOPEZ, R. A., HATHIE, I., 2000. The Structure of Government Intervention in African Agriculture. The Journal of Development Studies. London. pp. 57-72.

- MAFF, 2010. "FY2009 Annual Report on Food, Agriculture and Rural Areas in Japan" Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries, Japan. http://www.maff.go.jp/e/annual_report/2009/pdf/e_all.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2011).
- MOA, 2011. Çin Tarım Bakanlığı, <http://english.agri.gov.cn/> (Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2011).
- MOON, P,-Y. and KANG, B,-S., 1991. "The Republic of Korea", Ch. 2 in A. O. Krueger et al. (eds.), The Political Economy of Agricultural Pricing Policy, Vol.2, Baltimore ML: Johns Hopkins University Press. 293 p.
- OECD, 2001. Market Effects of Crop Support Measures. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264195011-en> (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2011). 120 p.
- OECD, 2005. "Review of Agricultural Policies; Brazil 2005", OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264012554-en> (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2011).
- OECD, 2007a. "Agricultural Policies in Non-OECD Countries; Monitoring and Evaluation", OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/agr_oecd-2007-en (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2011).
- OECD, 2007b. "Agricultural Policies in OECD Countries; Monitoring and Evaluation 2007", OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/agr_oecd-2007-en (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2011).
- OECD, 2008a. "Evaluation of Agricultural Policy Reforms in Korea 2008", OECD Publishing. <http://www.oecd.org/dataoecd/47/45/40383978.pdf> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2011).
- OECD, 2008b. OECD's Producer Support Estimate and Related Indicators of Agricultural Support: Concepts, Calculations, Interpretation and Use (The PSE Manual). http://www.oecd.org/document/43/0,3746,en_2649_33773_41106667_1_1_1_1,00.html (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2011). 186 p.

- OECD, 2009. "Agricultural Policies in Emerging Economies 2009; Monitoring and Evaluation", OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/agr_emerging-2009-en (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2011).
- OECD, 2011a. "Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the Japan", OECD Publishing. <http://www.oecd-ilibrary.org/content/book/9789264061545-en> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2011).
- OECD, 2011b. "Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the United States", OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264096721-en> (Erişim Tarihi: 5 Nisan 2011).
- OECD, 2011c. "Üretici Destek Tahmini Veritabanı". <http://www.oecd.org/agriculture/pse> (Erişim Tarihi: 21 Eylül 2011).
- OLGUN, H., 1991. "Turkey", Ch. 6 in A. O. Krueger et al. (eds.), The Political Economy of Agricultural Pricing Policy, Vol.3, Baltimore ML: Johns Hopkins University Press. 340 p.
- OLPER, A., 2001. Determinants of Agricultural Protection: The Role of Democracy and Institutional Setting. *Journal of Agricultural Economics*. pp. 75-92.
- OLPER, A., 2007. Land Inequality, Government Ideology and Agricultural Protection. *Food Policy*. pp.67-83.
- OSKAM, A. J., MEESTER, G., 2006. How Useful is the PSE in Determining Agricultural Support?. *Food Policy*. pp. 123-141.
- ÖNEY, A., 1978. İktisadi ve Ticari Terimler Sözlüğü. Turhan Kitabevi. Ankara.
- ÖREN, M.N., 1998. Türkiye’de Tarım Ürünleri Piyasalarına Yönelik Müdahaleler ve Bu Müdahaleler Sonucu Ortaya Çıkan Fiyat Çarpıklığı. *Tarım Ekonomisi Dergisi*. s. 71-82.
- PARASIZ, İ., 1999. Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü. Ezgi Kitabevi Yayınları. Bursa.
- PARK, J. H., JENSEN, N., 2007. Electoral Competition and Agricultural Support in OECD Countries. *American Journal of Political Science*. pp. 314-329.
- RAKOTOARISOA, M. A., 2011. The Impact of Agricultural Policy Distortions on the Productivity Gap: Evidence from Rice Production. *Food Policy*. pp. 147-157.

- SAVAŞ, V. F., 2007. İktisatın Tarihi. Siyasal Yayınevi. Ankara. 1048 s.
- SEYİDOĞLU, H., 1992. Ekonomik Terimler ve Ansiklopedik Sözlük. Güzem Yayınları. Ankara.
- SHARIF, M., 2002. “Arthur Lewis (1915-1991): The Founder of the Theory of Unlimited Supplies of Labour and Laureate of 1979,” *Frontiers of Economics, Nobel Laureates of the Twentieth Century*, Editor; Abu N. M. WAHID. Greenwood Publishing Group. London. 456 p.
- SCHULTZ, T.W. (ed.), 1978. *Distortions of Agricultural Incentives*. Bloomington: Indiana University Press. 352 p.
- SKOGSTAD, G., 2011. An Overview of Policy Goals, Objectives, and Instruments for the Agri-Food Sector. http://www.capi-icpa.ca/pdfs/2011/CAP_I_Viability2_OverviewPolicy.pdf (Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2011).
- SPIEGEL, H. W., 1971. *The Growth of Economic Thought*. Prentice Hall Inc. New Jersey.
- SPOERER, M., 2010. “Fortress Europe” in Long-term Perspective: Agricultural Protection in the European Community, 1957-2003. <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/24120> (Erişim Tarihi: 27.01.2011).
- SWINNEN, J. F. M., BANERJEE, A. N. and de GORTER, H., 2001. Economic Development, Institutional Change, and The Political Economy of Agricultural Protection an Econometric Study of Belgium since the 19th Century. *Agricultural Economics*. pp. 25-43.
- SWINNEN, J.F.M., 2009. The Growth of Agricultural Protection in Europe in the 19th and 20th Centuries. *The World Economy*. pp. 1499-1537.
- ŞAHİNÖZ, A., ÇAĞATAY, S. ve TEOMAN, Ö., 2007. Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası Aracı Olarak Fark Ödeme Sistemi'nin Uygulanabilirliğinin Tartışılması ve Sistemin İktisadi Analizi. *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü*. Ankara. 76 s.
- TANGERMANN, S., 2005. Is the Concept of the Producer Support Estimate in Need of Revision?. *OECD Working Papers*. Paris. 22 p.

- TANGERMANN, S., 2006. Response to the Article on “How useful is the PSE in Determining Agricultural Support?” by Arie Oskam and Gerrit Meester. *Food Policy*. pp. 142-147.
- THIES, C. G., PORCHE, S., 2007. The Political Economy of Agricultural Protection. *The Journal of Politics*. pp. 116-127.
- TREML, V. G., 1982. Subsidies in Soviet Agriculture: Record and Prospects. In *Soviet Economy in the 1980s: Problems and Prospects*, 2: 171-86. Washington, DC: Joint Economic Committee, United States Congress.
- TÜİK, 2011. “Tarım İstatistikleri”, http://www.tuik.gov.tr/AltKategori.do?ust_id=13 (Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2011).
- TDK, 2011. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi; 03.03.2011).
- USDA, 2007. "Russian Federation, Agricultural Situation, Government Program for Agriculture and for Market Regulation 2008-12" <http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200707/146291764.pdf> (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2011).
- USDA, 2008. “The 2008 Farm Bill Side-By-Side Comparison” <http://www.ers.usda.gov/FarmBill/2008/> (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2011).
- USDA, 2009. “2007 Census of Agriculture” http://www.agcensus.usda.gov/Publications/2007/Full_Report/usv1.pdf (Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2011).
- WISE, T. A., 2004. The Paradox of Agricultural Subsidies: Measurement Issues, Agricultural Dumping, and Policy Reform. *Global Development and Environment Institute Working Paper No. 04-02*. 31. p.
- WTO, 2007. *World Trade Report 2007*. World Trade Organization. Geneva. 388 p.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Konya’da doğdu. İlköğretim ve liseyi Nevşehir’de tamamladı. 2004 yılında Harran Üniversitesi Ziraat Mühendisliği programını kazandı. 2009 yılında Tarım Ekonomisi bölümünden mezun oldu ve aynı yıl yüksek lisansa başladı. 2010 yılında Çukurova Üniversitesi Tarım Ekonomisi bölümüne yatay geçiş yaptı ve bu bölümde araştırma görevlisi olarak görev yapmaya başladı.